

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Острозька академія»
Навчально-науковий інститут права ім. І. Малиновського
Кафедра державно-правових дисциплін

Кваліфікаційна робота

на здобуття освітньо-кваліфікаційного рівня магістра на тему:

**«Особливості функціонування Міжнародного
кримінального суду в контексті вирішення питань щодо
кримінальної відповідальності фізичних осіб»**

Виконала студентка 6 курсу, групи МП-61
спеціальності 081 Право
Клокова Вікторія Сергіївна

Науковий керівник
кандидат юридичних наук, старший
викладач кафедри державно-правових
дисциплін
Стрельбіцька Л. Я.

Рецензент
Кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри цивільно-правових
дисциплін;
Блащук Т.В.

Роботу допущено до захисту
на засіданні кафедри державно-
правових дисциплін
(протокол № _____ від «_____» _____ 2020 р.)
Завідувач кафедри _____ /І. В. Дробуш/

Острог – 2020

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ СТВОРЕННЯ МІЖНАРОДНИХ СУДОВИХ ІНСТАНЦІЙ	7
1.1 Нюрнберзький військовий трибунал 1945 року	7
1.2 Токійський військовий трибунал 1946 року	16
1.3 Міжнародний кримінальний трибунал по колишній Югославії 1993 року... 23	
1.4 Міжнародний кримінальний трибунал по Руанді 1994 року.....	31
<i>Висновок до Розділу 1</i>	36
РОЗДІЛ 2. ФУНКЦІОНУВАННЯ МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО СУДУ	37
2.1. Особливості створення Міжнародного кримінального суду.....	37
2.2 Структура та юрисдикція Міжнародного кримінального суду.....	42
2.3. Порядок звернення до Міжнародного кримінального суду, прийняття та виконання його рішень	57
<i>Висновок до Розділу 2</i>	75
РОЗДІЛ 3. ЮРИСДИКЦІЯ МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО СУДУ ЩОДО ПИТАНЬ УКРАЇНИ	77
3.1. Проблеми ратифікації Україною Римського статуту Міжнародного кримінального суду	77
3.2. Звернення України до Міжнародного кримінального суду.....	88
<i>Висновок до Розділу 3</i>	101
ВИСНОВОК	102
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	108

ВСТУП

Актуальність даної роботи полягає в тому, що Міжнародний кримінальний суд – це перший постійно діючий суд, заснований на багатосторонньому міжнародному договорі, який здійснює переслідування відповідальних фізичних осіб за такі діяння як геноцид, злочини проти людяності, воєнні злочини та агресію. Наразі для України визнання юрисдикції Міжнародного кримінального суду є неодмінною складовою європейського шляху розвитку та реальною можливістю на міжнародному рівні провести незалежне розслідування подій, що сталися на Майдані Незалежності, в окупованому Криму, Донбасі та притягнути винних до відповідальності.

Метою роботи є дослідження сутності та особливостей функціонування Міжнародного кримінального суду в системі міжнародних судових інституцій.

Для реалізації поставленої мети передбачається розв'язання наступних **завдань**:

- дослідити історичні передумови створення міжнародних судових інстанцій: Нюрнберзького військового трибуналу, Токійського військового трибуналу, Міжнародного трибуналу для колишньої Югославії та Міжнародного кримінального трибуналу по Руанді;
- з'ясувати особливості створення Міжнародного кримінального суду;
- визначити структуру та юрисдикцію Міжнародного кримінального суду;
- дослідити порядок звернення до Міжнародного кримінального суду, прийняття та виконання його рішень;
- визначити проблеми ратифікації Римського статуту Міжнародного кримінального суду;
- ознайомитись із зверненнями України до Міжнародного кримінального суду.

Об'єктом дослідження виступають міжнародно-правові відносини, які регулюють питання та порядок притягнення до кримінальної відповідальності фізичних осіб за міжнародні злочини.

Предметом дослідження є особливості функціонування Міжнародного кримінального суду в контексті вирішення питань щодо кримінальної відповідальності фізичних осіб.

Стан розробки проблеми. Науковим підґрунтям для наукової роботи є праці таких науковців: М. Гнатовського, Н. Боднар, П. Пилипенко, К. Юртаєвої, С. Перепьолкіна, Б. Щура, М. Пашковського, В. Пустогарова, Е. Катасонової, Н. Пушкарука, К. Важної, Н. Дреминой-Волк, Я. Яворського.

Джерелами дослідження є Закон України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» № 1401-VIII від 2 червня 2016 року, Заява Верховної Ради України від 25 лютого 2014 року № 790-VII «Про визнання Україною юрисдикції Міжнародного кримінального суду щодо скоєння злочинів проти людяності вищими посадовими особами держави, які призвели до особливо тяжких наслідків та масового вбивства українських громадян під час мирних акцій протестів у період з 21 листопада 2013 року по 22 лютого 2014 року», Заява Верховної Ради України № 145-VIII від 4 лютого 2015 року «Про визнання Україною юрисдикції Міжнародного кримінального суду щодо скоєння злочинів проти людяності та воєнних злочинів вищими посадовими особами Російської Федерації та керівниками терористичних організацій «ДНР» та «ЛНР», які призвели до особливо тяжких наслідків та масового вбивства українських громадян», Римський статут Міжнародного кримінального суду, Статут Міжнародного військового трибуналу для суду та покарання головних військових злочинців європейських країн осі, Статут Міжнародного військового трибуналу для Далекого Сходу, Статут Міжнародного кримінального суду по колишній Югославії; Статут Міжнародного трибуналу по Руанді.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети, з урахуванням об'єкта і предмета дослідження, у роботі були використані загальнонаукові та

спеціальні методи дослідження. *Діалектичний метод* застосовувався для з'ясування сутності та юрисдикції Міжнародного кримінального суду, як суду, що притягує фізичних осіб до відповідальності за вчинення міжнародних злочинів. *Історичний метод* застосовувався для дослідження формування, функціонування та припинення роботи Нюрнберзького, Токійського трибуналів, Міжнародного трибуналу для колишньої Югославії, Міжнародного кримінального трибуналу по Руанді. А також, дозволив дослідити історію створення та функціонування Міжнародного кримінального суду. За допомогою *порівняльного методу* проводилось дослідження спільних рис функціонування міжнародних кримінальних трибуналів та Міжнародного кримінального суду, крім цього практик закріплення кримінальної відповідальності за міжнародні злочини в Україні порівнюючи з Канадою, Великобританією. Метод *системного аналізу* дав можливість для комплексного розгляду структури Міжнародного кримінального суду та міжнародних трибуналів, а також дозволив дослідити особливості їх юрисдикції, визначивши її елементи. *Формально-юридичний метод* використовувався для аналізу і розкриття таких юридичних понять як: юрисдикція, геноцид, злочини проти людяності, воєнні злочини, злочин агресії та інші. *Порівняльно-правовий метод* застосовувався для порівняння впровадження норм Римського статуту до законодавства України та наприклад законодавства Польщі.

Практичне значення кваліфікаційної полягає в тому, що опрацьований в роботі матеріал містить інформацію про створення, структуру, юрисдикцію Міжнародного кримінального суду, роз'яснює етапи його роботи та безпосереднє виконання рішень, що є необхідним для розуміння, оскільки України визнала юрисдикцію Міжнародного кримінального суду, та гармонізує внутрішнє законодавство до ратифікації Римського статуту. Також в роботі проаналізовано офіційні звіти канцелярії Прокурора Міжнародного кримінального суду, що містять його оцінку ситуації в Україні та твердження про те, що в Україні вчинено ряд злочинів, які належать до юрисдикції Міжнародного кримінального суду. Робота може бути використана викладачами

при подачі студентам матеріалу із курсів: «Історія держави і права зарубіжних країн», «Міжнародне публічне право».

Структура роботи зумовлена метою та завданнями дослідження і складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел. У вступі визначені актуальність теми дослідження, мета, завдання, об'єкт, предмет дослідження, а також стан розробки проблеми, джерела, методи дослідження та структура роботи. У Розділі 1 викладена інформація про формування, діяльність та припинення міжнародних тимчасових трибуналів: Нюрнберзького, Токійського, Югославського та Руандійського і досліджено норми статутів, на підставі яких вони діяли. У Розділі 2 зазначено інформацію про особливості створення, структуру, юрисдикцію Міжнародного кримінального суду і описано процедуру прийняття та виконання його рішень. У Розділі 3 міститься інформація про відносини України та Міжнародного кримінального суду, досліджено проблеми ратифікації Римського статуту Міжнародного кримінального суду, а також описано його висновки щодо ситуації в Україні. Щодо загального висновку, то він є остаточним і повним підсумком проведеного дослідження і містить у собі ключові позиції усієї роботи.

Обсяг кваліфікаційної роботи становить 119 аркушів, з них основного тексту - 99 сторінок та список використаних джерел – 12 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ СТВОРЕННЯ МІЖНАРОДНИХ СУДОВИХ ІНСТАНЦІЙ

1.1 Нюрнберзький військовий трибунал 1945 року

Жахливі війни та конфлікти, які сталися на початку ХХ століття, змусили створити перший в історії міжнародний суд над колишніми керівниками гітлерівської Німеччини. Відомо, що вимога про створення Міжнародного військового трибуналу містилась у заяві Радянського уряду від 14 жовтня 1942 року «Про жахливі злочини, звірства і насильство німецько-фашистських загарбників в окупованих зонах і відповідальність німецького уряду і командування за ці злочини»¹.

У ній Радянський уряд покладав усю відповідальність за вчиненні діяння на фашистських керівників та їх пособників і зазначав, що: «Необхідно піддати суду (спеціального міжнародного трибуналу) і покарати по всій строгості кримінального закону Гітлера, Герінга, Гесса, Геббельса, Гімmlера, Ріббентропа, Розенберга і інших керівників фашистської Німеччини»².

У Московській декларації від 30 жовтня 1943 року, яка була сформована під час Московської конференції міністрів закордонних справ СРСР, США та Великої Британії (19-30 жовтня 1943 року), так званої першої міжнародної конференції країн «антигітлерівської коаліції». Було заявлено, що ті німецькі офіцери та солдати і члени нацистської партії, які були відповідальні за звірства та злочини або добровільно приймали у них участь, будуть відіслані у країни у яких були скоєні їх жахливі дії, для того, щоб вони могли бути засуджені та покарані у відповідності із їх законами³.

¹ Пашковський М. І. Уроки Нюрнберзького процесу/ М.І. Пашковський: [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.pravnuk.info/2013-12-27-15-15-31/834-uroki-nyurnberzkogo-procesu.html>

² Пустогаров В.В. Нюрнберзький процес і розвиток міжнародного права/ В. В. Пустогаров: [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://naukarava.ru/catalog/435/840/56195/61229?view=1>

³ Горшенин К.П. Нюрнберзький процес, збірник матеріалів/ К.П. Горшенин: [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://history.wikireading.ru/157009>

Але передбачалось також, що ця Декларація не торкається питання про головних злочинців, злочини яких не пов'язані з певним географічним місцем і які будуть покарані спільним рішенням урядів союзників⁴. Аналізуючи вище викладене, можна сказати, що у Московській декларації встановлювались перші принципи юрисдикції та відповідальності німецьких злочинців. А саме: два різних види юрисдикції, відповідно до яких головні німецькі командувачі засуджувалися на – міждержавному рівні, а нижчі чини – за законами держави, на території якої вони вчинили злочин.

2 листопада 1942 року Указом Президії СРСР була створена Надзвичайна Державна Комісія по встановленню та розслідуванню злочинів німецько-фашистських загарбників та їх спільників. За допомогою органів прокуратури, вона зібрала велику кількість доказів, що підтверджували вину німецьких злочинців у скоєнні злочинів, що розглядались трибуналом. В пошуках доказів приймали участь також і прості громадяни, серед них: лікарі, інженери, вчителі та громадські діячі. Результатом роботи Надзвичайної Державної Комісії стали: документи, експертизи, фото та відеоматеріали, що підтверджували злочинні дії. Доказова сила цих матеріалів була настільки очевидна та безспірна, що обвинувачі та судді, могли оперувати ними без підкріплення їх іншими доказами⁵.

Правовою підставою утворення та відкриття Нюрнберзького трибуналу, стала домовленість чотирьох країн: СРСР, США, Об'єднаного Королівства Великобританії та Північної Ірландії і Тимчасового Уряду Французької Республіки, які представляли усі Об'єднані Нації. Вони 8 серпня 1945 року, у ході Лондонської конференції (26 червня - 8 серпня 1945 року), підписали документ під назвою «Статут Міжнародного військового трибуналу», (далі Статут), який передбачав, що Нюрнберзький трибунал створюється для

---

⁴ Горшенин К.П. Нюрнбергский процесс, сборник материалов/ К.П. Горшенин: [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://history.wikireading.ru/157009>

⁵ Шишков С. А. Нюрнбергский процесс: осуждение агрессии как тягчайшего преступления против человечества/ С. А. Шишков: [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://naukoprava.ru/catalog/435/840/56370/63255?view=1>

справедливого та швидкого суду і покарання головних військових злочинців європейських країн осі⁶.

Цей документ містив у собі позицію, яка склалась у 23-х країн учасниць Лондонської конференції, а принципи Статуту 11 грудня 1946 року були затверджені Генеральною Асамблеєю ООН як загально визнані з боротьби зі злочинами проти людства⁷.

Статут Міжнародного військового трибуналу складався із семи розділів та 30 статей :

1. «Організація Міжнародного військового трибуналу»;
2. «Юрисдикція та загальні принципи»;
3. «Комітет по розслідуванню справ та обвинуваченню головних військових злочинців»;
4. «Процесуальні гарантії підсудних»;
5. «Права Трибуна та судові засідання»;
6. «Вирок»;
7. «Витрати»⁸.

У їх аналізі вбачається суттєва потреба, оскільки вони є основою для діяльності трибуналу та зазначають його основні принципи. У першому розділі Статуту, міститься положення про організацію діяльності суду. Стаття 2 передбачає, що трибунал складається із 4 членів та їх заступників, кожна Держава, що підписала Статут визначає по одному члену та одному заступнику. Роль заступників полягає у тому, щоб замінити члена у випадку його хвороби чи по іншій важливій причині, що не дозволяє виконувати його обов'язки, оскільки вони по-можливості будуть присутні на всіх засіданнях.⁹

У Статуті встановлена заборона відводу учасника або ж заступника, незважаючи на те чи ініціатором є обвинувач, підсудний чи суд, а також

---

⁶ Устав Международного военного трибунала для суда и наказания главных военных преступников европейских стран оси: [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_201

⁷ Пашковський М. І. Уроки Нюрнберзького процесу/ М.І. Пашковський: [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.pravnuk.info/2013-12-27-15-15-31/834-uroki-nyurnberzskogo-procesu.html>

⁸ Устав Международного военного трибунала для суда и наказания главных военных преступников европейских стран оси: [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_201

⁹ Там само.

встановлено правило, що під час судового процесу учасник може бути змінений лише його заступником, що як ми бачимо встановлює певні часові рамки. Але існує виняток – заміна учасника або заступника може відбутися лише по хворобі або ж іншій поважній причині, і як зрозуміло з положення статті 3 не під час судового процесу.

У даному розділі встановлюється обов'язковий кворум присутніх, а саме: всіх чотирьох членів Трибуналу або їх заступників. До початку судового розгляду учасники-представники держав обирають між собою Головуючого. У свою чергу, він здійснює свої обов'язки під час даного судового процесу, або так як вирішать не менше трьох учасників Трибуналу. В подальшому запроваджується принцип «черговості» головування в наступних судових процесах, але дана стаття також містить застереження за яким, якщо засідання проходить на території однієї з 4 держав, що підписали Статут, то головує в даному випадку представник цієї Сторони в Трибуналі. Рішення приймаються більшістю голосів, а при рівному їх розподілі голос Головуючого є вирішальним.

Одним із важливих положень є також і те, що у першому розділі передбачено можливість запровадження нових трибуналів, котрі будуть регулюватися Статутом Нюрнберзького військового трибуналу.

Другий розділ містить відповіді на 2 питання – юрисдикцію та принципи. Щодо юрисдикції, то зазначено, що Трибунал має право засудити і покарати осіб, які діяли в інтересах європейських країн індивідуально або як членів організацій за скоєння злочинів, які передбачені статтею 6 Статуту.

Відповідальність понесуть: керівники, організатори, підбурювачі та пособники, які приймали участь у складанні і здійсненні плану або змови, які були направлені на вчинення злочинів передбачених статтею 6¹⁰. Але фактично, на лаві підсудних можна було побачити лише осіб високого посадового становища, яких вважали організаторами та керівниками, а не пособниками чи

---

¹⁰ Устав Международного военного трибунала для суда и наказания главных военных преступников европейских стран оси: [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_201

безпосередніми виконавцями. Немає жодної пом'якшуючої обставини чи підстави для звільнення від покарання.

Найважливіший зміст має стаття 6, якою передбачено дії які є злочинами та які підпадають під юрисдикцію Трибуналу і тягнуть за собою індивідуальну відповідальність, їх розділяють на три групи:

- 1) злочини проти миру;
- 2) військові злочини;
- 3) злочини проти людства.

До злочинів проти миру відносяться: планування, підготовка, розв'язування чи ведення агресивної війни та війни в порушення міжнародних договорів і угод чи участь в загальному плані або змові, направлених на здійснення будь-яких із вище перелічених дій.

Військові злочини передбачають такі дії: порушення законів чи звичаїв війни – вбивства, знущання, відведення у рабство чи для інших цілей мирного населення окупованих територій; вбивства чи знущання над військовополоненими чи моряками, які знаходяться в морі; вбивства заручників; пограбування; безглузде руйнування міст чи сіл; розорення яке не виправдане військовою необхідністю, та інші злочини.

Злочини проти людства містять у собі такі злодіяння: вбивства, знищення, відведення у рабство, заслання та інші жорстокі дії вчинені щодо мирного населення до чи під час війни; переслідування за політичними, расовими або релігійними мотивами з метою здійснення або в зв'язку з будь-яким злочином, що підлягає юрисдикції Трибуналу, незалежно від того, чи були ці дії порушенням внутрішнього права країни, де вони були здійснені, або ні¹¹.

У третьому розділі Статуту викладені положення про Комітет по розслідуванню справ та обвинуваченню головних військових злочинців. Основні з них це ті, що кожна з держав-підписантів назначає Головного обвинувача для розслідування справ і звинувачення головних військових злочинців. Головні обвинувачі будуть діяти в якості Комітету, де однією із їх

---

¹¹ Там само.

цілей є узгодження плану індивідуальної роботи кожного з головних обвинувачів і їх штату та остаточного визначення осіб, які підлягають суду Трибуналу.

Щодо їх обов'язків, то вони: розслідують, складають і подають до або під час судового процесу всі необхідні докази; підготовляють обвинувальний акт для затвердження Комітетом; проводять попередній допит всіх необхідних свідків і підсудних; виступають в якості обвинувачів на суді; призначають уповноважених для виконання таких обов'язків, які будуть їм доручені; здійснюють інші дії, які виявляються необхідними з метою підготовки справи і проведення суду.

Для справедливого суду над підсудними у четвертому розділі Статуту їм надаються такі процесуальні гарантії:

- 1) в обвинувальний акт включаються всі подробиці висуненого обвинувачення, копії обвинувального акту перекладаються на рідну мову підсудного та надаються до початку судового процесу;
- 2) право надавати будь-які пояснення щодо висуненого обвинувачення;
- 3) попередній допит та судові засідання будуть вестись рідною мовою підсудного або перекладатись;
- 4) право на захист, що включає можливість захищатись у суді самостійно або ж за допомогою захисника;
- 5) представляти на свій захист докази та клопотати про допит будь-якого свідка, викликаного стороною обвинувачення¹².

Стосовно Трибуналу, то в Статуті сказано, що його постійним місцезнаходженням є Берлін, а перший судовий процес проходитиме у Нюрнберзі, а наступні у місцях за вибором Трибуналу. Трибунал має перелік таких прав: виклик свідків до суду; допит підсудних; вимога надання документів та інших матеріалів та інші, а також перелік обов'язків: строго обмежувати судовий розгляд швидким розглядом питань, пов'язаних із

---

¹² Там само.

звинуваченням; вживати суворих заходів для запобігання будь-яких виступів, які можуть викликати невинуватому затримку процесу та інші.

Наступні розділи містять положення про порядок проведення судового засідання починаючи від оголошення обвинувального акту, закінчуючи винесенням вироку. Щодо вироку, то він є кінцевим та не підлягає перегляду. Щодо покарання, то це може бути будь-яке, включаючи смертну кару. Проте, тут також дано застереження, що діє принцип «закон зворотної сили не має», тому Контрольній Раді в Німеччині дозволено пом'якшити чи іншим чином змінити вирок, проте, не збільшити покарання. Що стосується витрат, то їх беруть на себе сторони, котрі підписали Статут, тобто використовуватимуться кошти із фондів, створених для функціонування Контрольної Ради в Німеччині.

Визначивши всі організаційні та процедурні питання Нюрнберзький військовий трибунал був відкритий 20 листопада 1945 року о 10 годині ранку за місцевим часом в Палаці юстиції міста Нюрнберг.

Шишков С.А. вважає, що вибір міста початку роботи суду є символічним¹³, оскільки Нюрнберг – місто, яке вважалося ідеологічним центром націонал-соціалізму, де проводились партійні та інші збори гітлерівців.

Тривалість роботи Нюрнберзького трибуналу у цифрах складала: 11 місяців, в загальному було проведено 403 відкритих засідань Трибуналу, було допитано 116 свідків, розглянуто понад 5 тисяч документальних доказів¹⁴.

До складу Трибуналу входили по одному члену та заступнику від кожної з чотирьох держав, що підписали Статут:

- 1) від СРСР – заступник Голови Верховного Суду Радянського Союзу, генерал-майор юстиції Нікітченко І. Т. та заступник – Волчков А. Ф.;
- 2) від США – колишній головний прокурор країни Ф. Біддл та заступник Дж. Паркер;

---

¹³ Шишков С. А. Нюрнберзький процес: осуждение агрессии как тягчайшего преступления против человечества/ С. А. Шишков: [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://naukaprava.ru/catalog/435/840/56370/63255?view=1>

¹⁴ З архіву: 11 шибениць для друзів Гітлера та голод «по-хрущовськи» (1946 -1947): [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2435360-z-arhivu-11-sibenic-dla-druziv-gitlera-ta-golod-pohrusovski-1946-1947.html>

- 3) від Сполученого Королівства Англії та Північної Ірландії – лорд-суддя Дж. Лоренс і його заступник Н. Біркетт;
- 4) від Французької Республіки – професор кримінального права А. Доннедьє де Вабр та заступник Р. Фалько¹⁵.

На судовому розгляді головував – член трибуналу від Сполученого Королівства Англії та Північної Ірландії – лорд-суддя Джефрі Лоренс. Головними обвинувачами були від СРСР – Руденко Р. А., США – Р. Джексон, Об'єднане Королівство Великобританії та Північної Ірландії – Х. Шоукросс та Французька Республіка – Ф. де Ментон.

Щодо підсудних, то Комітет по розслідуванню справ та обвинуваченню головних військових злочинців, передав Трибуналу свій обвинувальний висновок у якому з початку було представлено всього 24 обвинувачених, потім їх кількість зменшилася до 22.

Серед них: Герман Вільгельм Герінг, Рудольф Гесс, Йоахім фон Ріббентроп, Вільгельм Кейтель, Альфред Розенберг, Ганс Франк, Вільгельм Фрік, Юліус Штрейхер, Вальтер Функ, Ялмар Шахт, Карл Дьоніц, Еріх Редер, Бальдур фон Ширах, Фріц Заукеля, Альфред Йодль, Франц фон Папен, Артур Зейсс-Інкварт, Альберт Шпеєр, Костянтин фон Нейрат, Ганс Фріче, Ернст Кальтенбруннер.

Щодо Мартіна Бормана, то його справа згідно статтею 12 Статуту розглядалась заочно, справа Густава Круппа фон Болен унд Гальбу, який був визнаний медичною комісією тяжкохворим, в зв'язку з чим він не міг бути доставлений до суду була призупинена, із залишенням матеріалів у загальній справі, а справа Роберта Лея, який покінчив самогубством 26 жовтня 1945 року була закрита у зв'язку із смертю обвинуваченого¹⁶.

¹⁵ Горшенин К.П. Открытие Нюрнбергского процесса, вступительные речи главных обвинителей открытия процесса/ К. П. Горшенин: [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://history.wikireading.ru/157011>

¹⁶ Руденко Р. А. Нюрнбергский процесс над главными немецкими военными преступниками: Сборник материалов в семи томах. Том I: Подготовка суда. Открытие процесса. Вступительные речи главных обвинителей. Заговор/ Р. А. Руденко: [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://naukarava.ru/catalog/435/840/33133?view=1>

Трибунал розглядав злочини вищевказаних осіб – індивідуально і як членів будь-якої з таких груп або організацій, до яких вони відповідно належали, а саме: урядовий кабінет, керівний склад націонал-соціалістської партії, охоронні загони німецької націонал-соціалістської партії (СС), включаю чи групи служби безпеки (СД), державна таємна поліція (гестапо), штурмові загони німецької націонал-соціалістської партії (СА), генеральний штаб і вище командування німецькими збройними силами¹⁷.

Міжнародним військовим трибуналом було винесено вирок, за яким засуджено:

1. **до смертної кари через повішення:** Германа Герінга, Йоахіма фон Ріббентропа, Вільгельма Кейтеля, Ернста Кальтенбруннера, Альфреда Розенберга, Ганса Франка, Вільгельма Фріка, Юліуса Штрайхер, Фріца Заукеля, Артура Зейсс-Інкварт, Мартіна Бормана (заочно) і Альфреда Йодля;
2. **до довічного позбавлення волі:** Рудольфа Гесса, Вальтера Функа і Еріха Редера;
3. **до 20 років тюремного ув'язнення:** Бальдура фон Шираха і Альберта Шпеєра;
4. **до 15 років тюремного ув'язнення:** Костянтина фон Нейрата;
5. **до 10 років тюремного ув'язнення:** Карла Деніца;
6. **виправдані:** Ганс Фріче, Франц фон Папен і Ялмар Шахт.

Основна роль Нюрнберзького трибуналу полягає в тому, що він став першим судом над міжнародними злочинцями, оскільки як до того вважалося, що особа, яка вчинила злочин, повинна судитись за законами тієї країни та території, на якій і були вчинені такі кримінальні злочини. Це перший міжнародний суд, який на практиці став прикладом реалізації принципів міжнародного кримінального права та вперше запровадив принцип індивідуальної відповідальності за міжнародні злочини.

---

¹⁷ Там само.

1.2 Токійський військовий трибунал 1946 року

Другим міжнародним судом був Токійський трибунал – Міжнародний військовий трибунал для Далекого Сходу над японськими військовими злочинцями. По суті цей трибунал наслідував Нюрнберзький судовий процес.

Трибунал був створений в силу і для виконання Каїрської декларації від 1 грудня 1943 року, Декларації Потсдама від 26 липня 1945 року, Акту про капітуляцію від 2 вересня 1945 року та дотримання положень Московської конференції від 26 грудня 1945 року.

Так, у Каїрській декларації містилися заяви США, Китаю та Великої Британії про ціль війни з Японією та положення про те, що три великі союзники висловили рішучість чинити невблаганний тиск на своїх жорстоких ворогів морем, сушею та повітрям. Вони ведуть цю війну для стримування та покарання агресії Японії. Вони не бажають жодної вигоди для себе і не думають про територіальну експансію. Їх метою є позбавлення Японії всіх островів в Тихому океані, які вона захопила або окупувала¹⁸.

Потсдамська декларація містила ультиматизовану заяву урядів Китаю, США та Великої Британії для уряду Японії, про умови її капітуляції у Другій світовій війні, а також принципи мирного врегулювання і післявоєнного розвитку Японії. Важливо зауважити, що її положення вперше «говорили» про ідею створення Міжнародного військового трибуналу для Далекого Сходу. Пункт 10-й цієї декларації був такий: *«Ми не прагнемо до поневолення японців як раси або знищення їх як нації, однак має бути здійснено суворе правосуддя по відношенню до всіх військових злочинців, включаючи тих, хто здійснював звірства проти наших військовополонених»*.¹⁹ Держави, які підписали Потсдамську декларацію і приєдналися до неї, розглядали справедливе

---

¹⁸ Judgment International Military Tribunal for the Far East: [Електронний ресурс] – Режим доступу:<http://www.ibiblio.org/hyperwar/PTO/IMTFE/index.html>

¹⁹ Катасонова Е. Н. Токійський Нюрнберг/ Е. Н. Катасонова: [Електронний ресурс] – Режим доступу:http://mil.ru/winner_may/history/more.htm?id=12101798@cmsArticle

покарання японських військових злочинців як важливу умову миру, демократизації державного і політичного ладу Японії.

Підписавши Акт капітуляції від 2 вересня 1945 року, Японія зобов'язалась «чесно виконувати умови Потсдамської декларації», зокрема покарання воєнних злочинців тощо.

Керуючись виголошеними зобов'язаннями та принципами вищевказаних документів 19 січня 1946 року Головнокомандувач союзними окупаційними військами генерал Дуглас Макартур видав наказ про створення трибуналу для японських військових злочинців. Також у цей день було прийнято та підписано Статут Міжнародного військового трибуналу для Далекого Сходу, якщо порівнювати його зі Статутом від 8 серпня 1945 року, то його розміри менші на половину, а саме: 5 розділів та 17 статей.

Статут Токійського трибуналу став генезисом найважливіших положень Статуту Нюрнберзького трибуналу. Однак на відміну від останнього в ньому не був дотриманий принцип паритету, тобто рівноправної участі країн у організації та проведенні процесу²⁰. Якщо в Нюрнберзі члени трибуналу вибирали Головуючого за взаємною згодою, головні обвинувачі розподіляли обов'язки з підтримки звинувачення також за домовленістю, а процес вівся на чотирьох мовах (за кількістю країн, які брали участь в суді), то в Токіо все було інакше.

Перший розділ Статуту Міжнародного військового трибуналу для Далекого Сходу має назву «Організація трибуналу», у першій статті встановлюється, що місцем знаходження трибунал є місто Токіо. Трибунал складається не менше ніж із шести і не більше ніж з одинадцяти членів, які призначаються Верховним Головнокомандувачем Союзних Держав з числа осіб, запропонованих державами, які підписали Акт про капітуляцію²¹.

До його складу увійшли представники 11 країн: СРСР, США, Великобританії, Китаю, Франції, Австралії, Канади, Нової Зеландії, Голландії,

---

²⁰ Нюрнберзький та Токійський військові трибунали: [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://lektsii.org/10-67911.html>

²¹ Устав Международного Военного Трибунала для Дальнего Востока Перевод с английского. См. Documents on American Foreign Relations, July 1945 - December 1946, vol. VIII, Princeton University Press, 1948.: [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://docs.cntd.ru/document/902053853>

Індії та Філіппін. І обвинувачі і члени трибуналу представляли країни, що знаходилися в стані війни з Японією, і здобули над нею перемогу²².

Верховний Головнокомандувач Союзних Держав призначає одного з членів Трибуналу Головою Трибуналу. Також тут присутні новий організаційний орган – Секретаріат. Він складається з Генерального Секретаря, якого призначає Верховний Головнокомандуючий Союзних Держав, а також з помічників секретаря, клерків, перекладачів та іншого персоналу, який буде необхідний. Генеральний Секретар організовує роботу секретаріату і керує ним.

Якщо присутні не менше шести членів Трибуналу, вони можуть скликати офіційне засідання Трибуналу. Для кворуму необхідна присутність більшості членів Трибуналу. Всі рішення та постанови Трибуналу, включаючи визнання винуватості та винесення вироку, приймаються більшістю голосів присутніх членів Трибуналу. У разі, якщо голоси розподіляються порівну, голос Голови Трибуналу вважається вирішальним.

Другий розділ називається «Юрисдикція та загальні положення», у статті 5 говориться про те, що Трибунал має право судити і карати військових злочинців на Далекому Сході, які обвинувачуються або персонально, або як члени організацій у злочинах, включаючи і злочини проти миру. Дії, які є злочинами, що підлягають юрисдикції Трибуналу і які тягнуть за собою індивідуальну відповідальність перераховані у статті 5, їх розділяють на три групи:

- 1) **Злочини проти миру**, а саме: планування, підготовка, розв'язання або ведення оголошеної або неоголошеної агресивної війни або війни, що порушує міжнародне право, договору, угоди або запевнення, або ж участь у спільному плані чи змові з метою здійснення будь-яких з вищезазначених дій;
- 2) **Військові злочини**, передбачені конвенціями, а саме: злочини проти законів і звичаїв війни;
- 3) **Злочини проти людяності**, а саме: вбивство, винищування, поневолення, заслання (депортація), а також інші нелюдські акти,

---

²² Там само.

вчинені щодо цивільного населення до або під час війни, або переслідування за політичними або расовими мотивами, які були зроблені під час проведення будь-якого злочину або в зв'язку з будь-яким злочином, що вчинені підсудним Трибуналу, незалежно від того, порушувала чи ні, така дія внутрішні закони тієї країни, де вона відбувалася²³.

Відповідальність за всі дії, понесуть: керівники, організатори, підбурювачі і пособники, які брали участь в розробці або здійсненні спільного плану або змови, які передбачали вчинення будь-якої з викладених злочинів, та були вчинені будь-якою особою при виконанні подібних планів²⁴. Принцип, за яким ні службове положення підсудного, ні те, що він діяв за наказом уряду чи керівника не звільняє підсудного від відповідальності діяв і в процесі Токійського трибуналу, так само як в Нюрнберзі, але містив нове правило: що ці обставини можуть бути враховані Судом при визначенні покарання, якщо Трибунал визнає, що цього вимагають інтереси правосуддя.

Щодо обвинувача, то на Токійському процесі був лише один Головний обвинувач, який призначався Верховним Головнокомандувачем Союзних Держав, він був відповідальний за слідство та за підтримання обвинувачення проти військових злочинців в межах юрисдикції даного Трибуналу. Але відповідно до статті 8 будь-яка Об'єднана Нація, з якою Японія була в стані війни, може призначити додаткового обвинувача в допомогу головному обвинувачу.

Особливу увагу у Статуті приділяють положенням про процесуальні гарантії підсудних для забезпечення справедливого судового розгляду, серед них: положення про чіткість обвинувального акту та відповідність його кожному вчиненому діянню, забезпечення часу для підготовки захисту після вручення обвинувального акту. Наступна процесуальна гарантія – це мова, якою

---

²³ Устав Международного Военного Трибунала для Дальнего Востока Перевод с английского. См. Documents on American Foreign Relations, July 1945 - December 1946, vol. VIII, Princeton University Press, 1948.: [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://docs.cntd.ru/document/902053853>

²⁴ Там само.

ведеться процес, а саме: англійська та японська²⁵. Захист підсудних – це та процесуальна гарантія, яка принципово по-іншому була організована, так, якщо на Нюрнберзькому процесі кожен обвинувачений мав одного захисника, то в Токіо – трьох-чотирьох. Справа в тому, що захист підсудних був представлений 79 японськими і 25 американськими адвокатами. Участь американських захисників у судовому процесі мотивувалась некомпетентністю японських адвокатів в англосаксонській судовій процедурі. Додатково підсудному було надано право допитувати будь-якого свідка безпосередньо або через захисника, а також просити Трибунал про виклик свідків та витребування документів²⁶.

Наступний розділ називається «Права трибуналу і судочинство», у ньому встановлено права та обов'язки Трибуналу, процесуальний порядок судового розгляду, варто зазначити, що вони аналогічні тим, які мав Трибунал на Нюрнберзькому процесі, крім нового обов'язку – визначати розумовий або фізичний стан будь-якого підсудного для встановлення можливості його участі в судовому провадженні. Також, цей розділ містить положення про докази та їх значення, встановлює окремі види допустимих доказів, серед них: будь-який документ незалежно від ступеня його секретності, якщо він виданий посадовою особою, відомством, організацією; доповідь, яка на думку Трибуналу, була підписана або видана організацією Міжнародного Червоного Хреста або членом цієї організації, або лікарем, або будь-яким медичним працівником; письмові показання під присягою та інші²⁷.

Останній розділ Статуту називається «Вирок і визначення покарання», стаття 16 регулює положення про покарання, так, Трибунал має право засудити підсудного, визнаного винним до смертної кари або будь-якого іншого покарання, яке суд визнає справедливим. Вирок Трибуналу буде оголошений у

---

²⁵ Устав Международного Военного Трибунала для Дальнего Востока Перевод с английского. См. Documents on American Foreign Relations, July 1945 - December 1946, vol. VIII, Princeton University Press, 1948.: [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://docs.cntd.ru/document/902053853>

²⁶ Васильев А. Н. О скором суде и наказании виновников агрессии (К итогам Токийского процесса) / А. Н. Васильев // Советское государство и право. – М., 1949. – № 3 (март). – С. 43

²⁷ Устав Международного Военного Трибунала для Дальнего Востока Перевод с английского. См. Documents on American Foreign Relations, July 1945 - December 1946, vol. VIII, Princeton University Press, 1948.: [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://docs.cntd.ru/document/902053853>

відкритому судовому засіданні і повинен містити мотиви, на підставі яких він винесений. Вирок приводиться у виконання відповідно до наказу Верховного Головнокомандуючого Союзних Держав, який має право в будь-який час пом'якшити покарання або іншим чином змінити вирок, але не може підвищити покарання.

Міжнародний військовий трибунал для Далекого Сходу розпочав свою роботу 3 травня 1946 року у місті Токіо, в загальному процес тривав 2 роки, 5 місяців та 9 днів та закінчився 12 листопада 1948 року. Критики Токійського процесу наголошують на тому, що Трибунал не виконав свого головного завдання – швидкого суду, навіть Головний обвинувач в інтерв'ю для японської газети «Ніппон Таймс» від 19 червня 1946 року заявив, що: *«Він вважає, що процес у справі Тодзіо Хідекі та інших 27 головних японських військових злочинців буде закінчено протягом трьох місяців»*²⁸, - але так не сталося. Основні причини, які на нашу думку, призвели до затягування процесу над головними японськими воєнними злочинцями:

- 1) тактика захисту спрямована на затягування процесу;
- 2) застосування громіздкої процедури по англо-американському зразку;
- 3) пасивне ставлення Трибуналу до задачі швидкого суду і недостатньо інтенсивна його робота (оскільки існують факти, що суд не реагував на неявки як членів трибуналу, так і інших осіб).

Процес очолював австралійський суддя Вільям Уебб, головним обвинувачем був призначений американський прокурор Джозеф Кінна²⁹. Щодо обвинувачених, то з початку в списку підсудних було 29 підсудних, але колишній прем'єр-міністр Японії Коїті Кідо unikнув долі своїх соратників, прийнявши напередодні арешту ціаністий калій. Так що перед судом постали 28 підсудних (двоє з них – начальник генерального штабу імператорського флоту

---

²⁸ Розенблит С.Я. Токийский международный процесс / С.Я. Розенблит // Советское государство и право. – М., 1947. – № 3. – С. 46.

²⁹ Маслов В.П. Суровое предостережение любителям военных авантур (Об уроках Краснодарского, Нюрнбергского и Токийского процессов) / В.П. Маслов, Н.Ф. Чистяков // Советское государство и право. – М., 1985. – № 4 (апрель). – С. 63.

адмірал флоту Осами Нагано і колишній міністр закордонних справ Есуке Мацуока не дожили до винесення вироку).

Всіх підсудних можна розділити на кілька умовних категорій:

- 1) Колишні прем'єр-міністри: Хідекі Тодзіо, Кокі Хірота, Кійтіро Хіранума, Куніакі Коїсо, Коїті Кідо;
- 2) Дипломати – колишні міністри закордонних справ Есуке Мацуока, Того Сігенорі, Сігеміцу Мамору;
- 3) Колишні послы – Хіросі Осіма і Тосіо Шіраторі;
- 4) Військові керівники – колишні військові і морські міністри, начальники генеральних штабів, командувачі арміями і групами армій в різних регіонах, всього 13 осіб.
- 5) Члени адміністрації воєнного часу – Наокі Хосіно, Окінорі Кая, Теїті Судзукі.
- 6) Діячі націоналістичного руху та учасники офіцерських змов 1930-х – Сюмей Окава і Кінгоро Хашимото³⁰.

В ході процесу було проведено 818 відкритих засідань і 131 засідання в судовій кімнаті. Трибунал ухвалив 4356 документальних доказів і 1194 свідчень про злочини, скоєних військовими і політичними лідерами Японії (з яких 419 були заслухані безпосередньо трибуналом).

Спочатку обвинувальний висновок складався з 55 пунктів, в яких засуджувалися агресивні війни Японії (1937 – 1945), злочинний характер політики японського керівництва, яка принесла незліченні жертви і позбавлення народам багатьох країн самому японському народу.

Однак до приведення вироку до виконання дійшло тільки 10 з них, від інших звинувачень довелося відмовитися. Залишилися: змова проти миру, агресія проти Китаю, США, Британської співдружності, Нідерландів, Франції, СРСР на озері Хасан, річці Халхін-Гол і зневага службовим обов'язком щодо запобігання злочинів проти звичаїв війни.

³⁰ Катасонова Е. Н. Токийский Нюрнберг/ Е. Н. Катасонова: [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://mil.ru/winner_may/history/more.htm?id=12101798@cmsArticle

Міжнародний військовий трибунал закінчився винесенням вироку в справі 25 японських військових злочинців, щодо трьох осіб судове слідство було припинене, так:

- до смертної кари через повішення: Хідекі Тодзіо, Сеїсіро Ітагакі, Кокі Хіроta, Іване Мацуї, Кенджі Дойхара, Хейтаро Кімура, Акіра Муто.
- до довічного ув'язнення: 16 підсудних були засуджені;
- до 20 років: Того Сігенорі;
- до 7 років: Сігеміцу Мамору³¹.

Жоден з підсудних не був виправданий. Вирок над сімома військовими злочинцями, засудженими до смертної кари, був приведений у виконання в ніч з 22 на 23 грудня 1948 р у дворі в'язниці Сугамо в Токіо. Необхідно сказати і про те, що Токійський процес був головним, але не єдиним. Багатьох, хто здався в полон (в основному генералів і офіцерів) союзники судили самі. До кінця 1950-х років практично всі особи, засуджені Токійським трибуналом до тюремного ув'язнення, були амністовані, частина з них незабаром зайняла відповідальні пости в японському уряді.

1.3 Міжнародний кримінальний трибунал по колишній Югославії 1993 року

Міжнародний кримінальний трибунал по колишній Югославії (далі – МКТЮ) став першим міжнародним спеціальним трибуналом, оскільки його створення та юрисдикція відрізнялося як від Нюрнберзького, так і від Токійського трибуналу. Його повна назва — Міжнародний трибунал для судового переслідування осіб, відповідальних за серйозні порушення міжнародного гуманітарного права, які були здійснені на території колишньої Югославії з 1991 року. Він був створений 25 травня 1993 року Радою безпеки

---

³¹ Особливості формування Токійського трибуналу [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://mybiblioteka.su/2-63267.html>

ООН на основі резолюції № 827 Ради Безпеки ООН³². Місцезнаходження МКТЮ – м. Гаага, Нідерланди.

Так, у резолюції вказано, що: *«Висловлюючи свою серйозну тривогу з приводу безперервних повідомлень про широкомасштабні порушення положень міжнародного гуманітарного права, які мають місце на території колишньої Югославії та особливо, в Республіці Боснії та Герцеговині, в тому числі повідомлень про масові вбивства, масовому, організованому і систематичному затриманні і згвалтуванні жінок, і продовження практики «етнічної чистки», Рада Безпеки постановляє заснувати Міжнародний трибунал, і затвердити для цього – Статут Міжнародного трибуналу»³³.*

Статут МКТЮ складався із 34 статей та суттєво відрізнявся від попередніх установчих документів трибуналів, але містив основні принципи міжнародного кримінального правосуддя, що були сформовані Нюрнберзьким трибуналом. Так, у статті 1 встановлено, що Міжнародний трибунал повноважний відповідно до положеннями цього Статуту здійснювати судове переслідування осіб, відповідальних за серйозні порушення міжнародного гуманітарного права, вчинені на території колишньої Югославії з 1991 року³⁴.

Злочини, які розглядає МКТЮ умовно можна розділити на 4 групи:

- 1) **Серйозні порушення Женевських конвенцій 1949 року**, а саме наступні дії, спрямовані проти осіб або майна:
  - умисне вбивство;
  - тортури і нелюдське поводження, включаючи біологічні експерименти;
  - навмисне заподіяння тяжких страждань або серйозного каліцтва або нанесення шкоди здоров'ю;

³² Міжнародний трибунал щодо колишньої Югославії: [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D1%96%D0%B6%D0%BD%D0%B0%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D0%B8%D0%B9_%D1%82%D1%80%D0%B8%D0%B1%D1%83%D0%BD%D0%B0%D0%BB_%D1%89%D0%BE%D0%B4%D0%BE_%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%B8%D1%88%D0%BD%D1%8C%D0%BE%D1%97_%D0%AE%D0%B3%D0%BE%D1%81%D0%BB%D0%B0%D0%B2%D1%96%D1%97

³³ Резолюція 827 (1993), прийнята Советом Безопасности на его 3217-м заседании 25 мая 1993 года: [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_d66

³⁴ Устав Международного трибунала (25 мая 1993 года): [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/995_711

- незаконне, довільне і проведене у великому масштабі руйнування і привласнення майна, що не є виправданим військовою необхідністю;
  - примус військовополоненого або цивільної особи служити в збройних силах ворожої держави;
  - навмисне позбавлення прав військовополоненого або цивільної особи на неупереджене і нормальне судочинство;
  - незаконні депортації, переміщення або арешт цивільної особи;
  - взяття цивільних осіб в якості заручників;
- 2) **Порушення законів або звичаїв війни**, серед них: застосування отруйних речовин або інших видів зброї, призначених для заподіяння зайвих страждань; безглузде руйнування міст, селищ, сіл або їх розорення, яке не виправдане військовою необхідністю та інші, оскільки їх список є невичерпним;
- 3) **Геноцид**, під ним розуміють наступні дії, вчинені з наміром знищити, повністю або частково, яку-небудь національну, етнічну, расову або релігійну групу як таку:
- вбивство членів такої групи;
  - заподіяння серйозних тілесних ушкоджень або розумового розладу членам такої групи;
  - навмисне створення для якої-небудь групи таких життєвих умов, які розраховані на її повне або часткове фізичне знищення;
  - заходи, розраховані на запобігання дітонародженню в середовищі такої групи;
  - насильницька передача дітей з однієї людської групи в іншу;
- 4) **Злочини проти людяності**, у тому випадку коли вони відбуваються в ході збройного конфлікту, будь то міжнародного або внутрішнього характеру, і спрямовані проти будь-якого цивільного населення: вбивства; винищення; поневолення; депортація; ув'язнення; катування;

згвалтування; переслідування за політичними, расовими або релігійними мотивами; інші нелюдські акти³⁵.

Особисту кримінальну відповідальність несуть особи, які планували, підбурювали, наказували, здійснювали чи іншим чином сприяли вчиненню вищевказаним злочинам. За прикладом Нюрнберзького та Токійського трибуналу, посадове становище особи не впливає на призначення покарання та на її відповідальність. Той факт, що особа виконувала наказ керівництва чи уряду, не звільняє його від кримінальної відповідальності, однак, може розглядатись як підстава для пом'якшення покарання.

Територіальна юрисдикція МКТЮ поширюється на територію колишньої Соціалістичної Федеративної Республіки Югославії, включаючи її сухопутну територію, повітряний простір і територіальні води, а часова юрисдикція Міжнародного трибуналу поширюється на період, який починається з 1 січня 1991 року³⁶. Створюючи МКТЮ відповідно до глави VII Статуту Організації Об'єднаних Націй Рада Безпеки створила орган обмеженої тривалості та обсягу юрисдикції. Оскільки юрисдикція Трибуналу не могла вийти за межі територіальних меж колишньої Югославії, а також не могла продовжитися в часі.

Новим та відмінним положенням статут МКТЮ є стаття 9, в якій говориться про паралельну юрисдикцію, а саме те, що Міжнародний трибунал та національні суди мають паралельну юрисдикцію щодо судового переслідування осіб за серйозні порушення міжнародного гуманітарного права³⁷. Але юрисдикція Міжнародного трибуналу має пріоритет над національними судами, це проявляється у тому, що МКТЮ має право на будь-якому етапі втрутитись у судовий розгляд та офіційно просити національні суди передати його. По суті, це було визнанням судового суверенітету держав та їх загальної юрисдикції стосовно тяжких порушень Женевських конвенцій, воєнних злочинів, злочинів проти людства та смертних злочинів геноциду. З

---

³⁵ Устав Міжнародного трибуналу (25 мая 1993 года): [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/995_711

³⁶ Там само.

³⁷ Там само.

точки зору практичності, паралельна юрисдикція була необхідністю, враховуючи масштаби вчинених злочинів та велику кількість потенційних військових злочинців.

Концепція паралельної юрисдикції ставить питання про подвійну загрозу для обвинуваченого отримати покарання двічі за один і той самий злочин, перед двома різними юрисдикціями. У зв'язку із цим виникла потреба у застосуванні принципу «non bis in idem» - який означає, що особа не може бути притягнута до юридичної відповідальності двічі за один і той самий злочин. Але з нього існують винятки, а саме: діяння, за яке особа була засуджена, було кваліфіковано як звичайний злочин; або судовий розгляд в національному суді не був неупередженим і незалежним, або призначався для того, щоб захистити обвинуваченого від міжнародної кримінальної відповідальності, або ж справа не була розслідувана належним чином.

Щодо складу МКТЮ, то він має трисекційну структуру і складається з трьох органів – Палат, Канцелярії Прокурора та Секретаріату. Палата складається із двох судових палат та Апеляційної палати. Загальна кількість суддів налічує – 11, по троє суддів входять до двох палат та 5 суддів входять до Апеляційної палати, при цьому не може бути двох суддів, які є громадянами однієї держави. Судді МКТЮ обираються Генеральною Асамблеєю з представленого Радою Безпеки списку, строком на 4 роки.

До компетенції суддів підходять зі всією строгістю, визначивши, що в якості суддів обираються особи, що володіють високими моральними якостями, неупередженістю і сумлінністю, які відповідають вимогам, що встановлені в їхніх країнах для призначення на вищі судові посади. При визначенні загального складу палат належним чином враховується досвід суддів в області кримінального права, міжнародного права, в тому числі міжнародного гуманітарного права і норм в області прав людини.³⁸

---

³⁸ Устав Международного трибунала (25 мая 1993 года): [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/995_711

Прокурор призначається Радою Безпеки за рекомендацією Генерального секретаря. Він або вона повинні володіти високими моральними якостями, найвищим рівнем професійної компетенції, досвідом в розслідуванні та обвинуваченні у кримінальних справах. Він призначається строком на 4 роки, з можливістю бути назначеним повторно³⁹. Канцелярія Прокурора несе відповідальність за розслідування інкримінованих злочинів, пред'явлення обвинувальних актів і кримінальне переслідування у справах.

Секретаріат складається із Секретаря та іншого персоналу, який може стати у нагоді. Секретар призначається Генеральним секретарем після консультацій з головою Міжнародного трибуналу. Він чи вона призначаються на 4 роки і можуть бути призначені повторно. Секретаріат відповідає за виконання адміністративних функцій та надає допомогу у роботі Трибуналу⁴⁰.

Принципи кримінального судочинства та етапи судового процесу з початку розслідування та досудового провадження, а ж до судового розгляду, викладені у статтях 18-28 Статуту. Також варто акцентувати увагу на тому, що у Статуті викладений більш ліберальний підхід щодо процесуальних питань, а саме: вони ґрунтуються на міжнародно визнаних стандартах кримінального судочинства, незалежно від того, чи представляють вони собою звичайне міжнародне право або досвід найбільш прогресивних правових систем. Серед них: принципи належної правової процедури, права підозрюваних і обвинувачених, захист потерпілих і свідків, право на оскарження та виключення смертної кари, всі вони свідчать про прогресивний підхід, прийнятий Генеральним секретарем у питаннях кримінального судочинства.

Стаття 21 Статуту передбачає мінімальні судові гарантії, на які мають право всі підсудні під час судового розгляду⁴¹. Вони включають в себе: принцип рівності перед Трибуналом; право на справедливий судовий розгляд та публічні слухання; презумпцію невинуватості; право бути проінформованим про висунуті йому обвинувачення; право мати достатній час для підготовки свого

---

³⁹ Там само.

⁴⁰ Там само.

⁴¹ Там само.

захисту і спілкування з адвокатом; право бути судимим без невинуватої затримки і в його присутності; право на адвоката, а при необхідності і на безкоштовну юридичну допомогу; право вивчати докази проти нього і користуватися допомогою перекладача, а також право не бути примушеним давати свідчення проти самого себе або визнавати свою провину. Право обвинуваченого постати перед судом в його присутності, розглядалося в поєднанні з можливістю проведення заочного судового розгляду.

Ще однією новелою, стало положення про захист потерпілих та свідків, що були визнані необхідними заходами задля захисту їх приватного життя, безпеки жертв і свідків (враховуючи характер злочинів, пов'язаних зі зґвалтуванням, сексуальним насильством) чутливості жертв і свідків, боязні залякувань і репресій. Деталі таких розглядів повинні були бути детально викладені в правилах процедури і доказування, які повинні включати, як мінімум, проведення закритих розглядів і захист особистості жертв. Вони передбачені у статті 22 Статуту і були відсутні під час проведення Нюрнберзького та Токійського трибуналів.

Рішення палата приймає більшістю суддів і оголошує його публічно, воно також супроводжується обґрунтованою думкою у письмовій формі, і може містити інші особисті думки суддів.

Відповідно до статті 24 Статуту повноваження Міжнародного трибуналу за призначенням покарань обмежуються довічним позбавленням волі. При визначенні термінів позбавлення волі Трибунал керується загальною практикою винесення вироків про позбавлення волі в судах колишньої Югославії. МКТЮ може винести постанову про реституцію майна і доходів від нього, одержаних злочинним шляхом, у тому числі шляхом примусу. Однак постанова про реституцію буде видана тільки після проведення спеціального слухання для визначення законного права власності на це майно, і до якого будуть залучені треті особи, чий сумлінні права можуть бути порушені цим визначенням.

Смертна кара, яка на Нюрнберзькому процесі була основним покаранням, не передбачена Статутом МКТЮ. А також не допускається до законодавства

будь-якої з республік, які все ще можуть визнавати смертну кару в своєму національному законодавстві. Тюремне ув'язнення особа відбуває в державі, визначеній Міжнародним трибуналом на основі переліку держав, які заявили Раді Безпеки про свою готовність прийняти засуджених осіб. Таке тюремне ув'язнення, вона відбуває відповідно до чинного законодавства відповідної держави, при нагляді з боку Міжнародного трибуналу.

Цікавим є те, що 7 серпня 2007 року Україна у м. Гаазі, підписала Угоду з Організацією Об'єднаних Націй про виконання вироків, винесених Міжнародним кримінальним трибуналом для колишньої Югославії⁴², вона була ратифікована 16 травня 2012 року. В її положеннях передбачено те, що при виконанні вироку Україна пов'язана тривалістю призначеного строку покарання, а у разі, якщо вирок перевищує максимальний строк позбавлення волі, встановлений українським національним законодавством, то в Україні може бути виконана лише частина цього вироку.

У цифрах роботу МКТЮ можна описати так: 24 роки роботи, 1200 співробітників із 77 країн, 10 896 днів проведено на судових процесах, підготовлено 2,5 мільйона сторінок протоколів та рішень, 161 висунуте обвинувачення, 90 осіб засуджено, 20 – виправдано, 17 – померли під час процесів, 13 справ передано в національні суди та 5 тисяч допитаних свідків.

МКТЮ закінчив свою роботу 21 грудня 2017 року, але залишив після себе величезний спадок, він став першим судом, який відразу ставив для себе мету справедливого судочинства, а не за аналогом Нюрнберзького і Токійського трибуналів здійснював суд «переможців» над «переможеними». Це суд, який вмістив в собі, всі основоположні принципи кримінального судочинства, що склалися у період його створення, але він мав ще одну важливу ціль, про яку повідомив суддя МКТЮ В. Василенко: *«З одного боку, Трибунал був створений як орган, який мав покарати винних і в певній мірі відновити справедливість. З*

---

⁴² Угода між Україною та Організацією Об'єднаних Націй про виконання вироків, винесених Міжнародним кримінальним трибуналом для колишньої Югославії: [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_k51

іншого, він мав розробити підґрунтя для майбутнього примирення між населенням і державами, які утворилися на місці колишньої Югославії»⁴³.

1.4 Міжнародний кримінальний трибунал по Руанді 1994 року

Другим міжнародним спеціальним трибуналом став – Міжнародний кримінальний трибунал по Руанді. Його створенню передували жахливі звірства на території Руанди з 7 квітня по 15 липня 1994 року, а саме: 100 денний геноцид, під час якого було вбито 800 тисяч людей, здійснено тисячі зґвалтувань та інших дій, які спрямовані на «етнічну чистку» народу – тутсі. Всі ці вбивства було вчинено іншою частиною населення країни – хуту, з якими тутсі проживали на одній території, ще з XV століття. Підрахувавши число жертв, воно сягало – 20% від кількості всього населення Руанди.

Одразу після цієї трагедії, Рада Безпеки Організації Об'єднаних Націй створила Міжнародний кримінальний трибунал по Руанді (далі – МКТР). МКТР був створений на основі резолюції № 955 від 8 листопада 1994 року, відповідно до якої: *«Рада Безпеки висловлює стурбованість з приводу повідомлень, які свідчать про те, що в Руанді здійснювався геноцид і відбулися інші систематичні, широкомасштабні порушення міжнародного гуманітарного права та визначає, що ця ситуація продовжує являти собою загрозу для міжнародного миру та безпеки...»*⁴⁴, нею вона постановляє заснувати міжнародний трибунал та затвердити статут МКТР.

Крім попередньої резолюції робота МКТР регулювалась ще двома резолюціями Ради Безпеки, перша – від 27 лютого 1995 року № 978, яка закликала держави: «заарештовувати і затримувати, відповідно до свого внутрішнього законодавства та відповідним стандартом міжнародного права, до проведення судового розгляду Міжнародним трибуналом з Руанди чи

---

⁴³ Пушкарук Н. Фінальний вердикт в Гаазі та самогубство генерала/ Н. Пушкарук: [Електронний ресурс] – Режим доступу:<https://day.kyiv.ua/uk/article/den-planety/finalnyy-verdykt-v-gaazi-ta-samogubstvo-generalala>

⁴⁴ Резолюція 955 (1994), ухвалена Радою Безпеки на її 3453-му засіданні, 8 листопада 1994 року: [Електронний ресурс] – Режим доступу:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_d67

компетентними національними властями виявлених на їх території осіб, щодо яких є достатні докази того, що вони несли відповідальність за діяння, які підпадають під юрисдикцію Міжнародного трибуналу з Руанди»⁴⁵.

Друга – резолюція № 1165 від 30 квітня 1998 року, що постановила створити третю судову палату Міжнародного кримінального трибуналу по Руанді, для невідкладного проведення судових розглядів справ обвинувачених⁴⁶.

Статут МКТР створений за аналогом статуту МКТЮ, він містив однакові положення, які регулюють організаційні та процесуальні аспекти роботи трибуналу, а також з МКТЮ має спільні органи. Це спростило підготовку до початку роботи трибуналу, оскільки обидва розглядають однакові процесуальні проблеми. Трибунал розташований в м. Аруша, Танзанія, має офіс в м. Кігалі, Руанда⁴⁷.

Стаття 1 статуту МКТР встановлює його юрисдикцію, відповідно до якої він повноважний здійснювати судове переслідування осіб, відповідальних за серйозні порушення міжнародного гуманітарного права, вчинені на території Руанди, і громадян Руанди, відповідальних за подібні порушення, вчинені на території сусідніх держав, в період з 1 січня 1994 року по 31 грудня 1994 року⁴⁸. Територіальна юрисдикція Міжнародного трибуналу по Руанді поширюється на території Руанди, включаючи її сухопутну територію і повітряний простір, а також на територію сусідніх держав щодо серйозних порушень міжнародного гуманітарного права, скоєних громадянами Руанди, часова юрисдикція Міжнародного трибуналу по Руанді поширюється на період, який починається 1 січня 1994 року і закінчується 31 грудня 1994 року⁴⁹.

Злочини, які розглядає МКТР можна розділити на 3 групи:

1) **Геноцид;**

⁴⁵ Резолюція Ради Безпеки ООН на 3504 засіданні від 27 лютого 1995 року № 978: [Електронний ресурс] – Режим доступу: [https://undocs.org/ru/S/RES/978\(1995\)](https://undocs.org/ru/S/RES/978(1995))

⁴⁶ Резолюція Ради Безпеки ООН на 3877 засіданні від 30 квітня 1998 року № 1165: [Електронний ресурс] – Режим доступу: [https://undocs.org/ru/S/RES/1165\(1998\)](https://undocs.org/ru/S/RES/1165(1998))

⁴⁷ The ICTR in Brief: [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://unictr.irmct.org/en/tribunal>

⁴⁸ Статут Міжнародного трибуналу по Руанді від 8 листопада 1994 року: [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_d65

⁴⁹ Там само.

- 2) Злочини проти людяності;
- 3) **Порушення статті 3, загальної для Женевських конвенцій та Додаткового протоколу II⁵⁰.**

Дії, що входять до геноциду та злочинів проти людяності сформовані так само, як в статуті МКТЮ, що перераховані вище, щодо третього пункту то він є новим. У статті 4 вказано, що МКТР повноважний здійснювати судове переслідування осіб, які вчиняють або віддають наказ про вчиненні серйозних порушень статті 3, загальної для Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року про захист жертв війни та Додаткового протоколу II до них від 8 червня 1977 року. Такі порушення включають наступні дії та їх список не є вичерпним:

- посягання на життя, здоров'я і фізичне або психічне благополуччя осіб, зокрема вбивство, а також жорстоке поводження, як, наприклад, тортури, каліцтва або будь-які форми тілесного покарання;
- колективні покарання;
- взяття заручників;
- акти тероризму;
- посягання на людську гідність, зокрема образливе і принижуюче поводження, зґвалтування, примусова проституція і будь-які форми непристойного нападу;
- мародерство;
- засудження і застосування покарання без попереднього судового рішення, винесеного належним чином заснованим судом, при наявності судових гарантій, визнаних необхідними цивілізованими націями;
- погрози скоєння будь-якого з перерахованих вище діянь⁵¹.

Юрисдикція МКТР поширюється на фізичних осіб, так, особа несе відповідальність якщо вона: планувала, підбурювала, наказувала, здійснювала чи іншим чином сприяла або підбурювала до планування, підготовки або вчинення злочину.

⁵⁰ The ICTR in Brief: [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://unictr.irmct.org/en/tribunal>

⁵¹ Статут Міжнародного трибуналу по Руанді від 8 листопада 1994 року: [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_d65

МКТР є точною копією МКТЮ, але з певними відмінностями у статуті, їх склад однаковий, що включає такі органи: Палату (яка складається з двох судових палат та Апеляційної палати), Канцелярію Прокурора та Секретаріат. Тим більше, спільними органами для обох трибуналів є: Прокурор та Апеляційна палата МКТЮ. Також спільними є положення: про паралельну юрисдикцію МКТР і національних судів, правила розгляду та доказування; розслідування, складання та розгляд обвинувального висновку; початок і ведення судового розгляду; права підсудного; захист потерпілих і свідків; винесення рішення; апеляційний перегляд рішення.

Щодо покарання, то воно обмежується довічним позбавленням волі. При визначенні термінів позбавлення волі Судові палати керуються загальною практикою винесення вироків про ув'язнення в судах Руанди⁵². Покарання відбувається в Руанді чи в будь-якій з держав, включених до переліку держав, які заявили Раді Безпеки про свою готовність прийняти засуджених осіб.

Трибунал здійснював роботу 21 рік, за цей час було висунуто обвинувачення проти 93 осіб, до їх складу входили високопоставлені військові та урядовці, політики, бізнесмени, а також лідери та члени релігійних груп, міліції та керівники ЗМІ⁵³. Серед них: 62 засуджених, 14 – виправданих, 10 – передано в національні юрисдикції для судового розгляду, 2 – померло до винесення вироку, 2 – обвинувальних висновки відкликано до початку судового процесу.

Для того щоб покарати всіх злочинців, які винні у геноциді у Руанді 30 серпня 1996 року було випущено «Органічний закон про організацію переслідування злочинців, що вчинили злочин геноциду або злочини проти людяності, в період між 1 жовтня 1990 року та 31 грудня 1994 року». Цей закон надав ширшу часову юрисдикцію, ніж юрисдикція МКТР, що охоплювала лише період з 1 січня по 31 грудня 1994 року⁵⁴.

---

⁵² Там само.

⁵³ The ICTR in Brief: [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://unict.irmct.org/en/tribunal>

⁵⁴ Крувальє Т., Rwanda: the most judged genocide in history/Т. Крувальє, Е. Руджіріріза: [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.mediaport.ua/guanda-naybilsh-sudimiy-genocid-v-istoriyi>

Цим законом, передбачено створення спеціалізованої палати у кожному суді першої інстанції для розгляду справ про геноцид, а також запроваджено процедуру «сповіді» та визнання вини в обмін на скорочення терміну ув'язнення, в додаток, підозрюваних у геноциді розділили на категорії відповідно до тяжкості їхніх злочинів, але як виявилось, цих дій було недостатньо, через велику кількість справ та підсудних. У 1998 році було розпочато консультації щодо використання руандійської традиції судів - «гачача» (народних, дослівно «судів на траві»), в яких старійшини села як поважні і авторитетні люди проводили слухання для вирішення спорів просто неба⁵⁵.

Законодавче закріплення громадських судів – «гачача» відбулось у 2001 році, у 2002 році розпочався збір інформації про перебіг геноциду, а розпочали свою роботу вони у березні 2005 року. Їх основна мета – пришвидшення процесу розгляду справ підозрюваних осіб, встановлення істини через участь громади та примирення. Загалом за весь час роботи було створено 12 тисяч судів – гачача і вони розглянули 2 мільйони справ, що стосувались 1 мільйону людей, більшість з них було визнано винними.

Після здійснення титанічної роботи судових органів, залишається питання: «Чи досягли вони своєї мети?». На нашу думку, так. МКТР, спеціальні палати у судах першої інстанції, суди-гачача встановили справедливість та покарали злочинців за вчинені злочини проти населення Руанди. А щодо примирення населення, то для цього необхідним інструментом є лише час.

Спадок МКТР полягає у тому, що він вперше в історії виніс вироки проти осіб, винних за вчинення геноциду, вперше тлумачив визначення геноциду, яке викладене у Женевських конвенціях 1948 року, а також вперше визнав згвалтування як засіб вчинення геноциду.

---

⁵⁵ Там само.

Висновок до Розділу 1

Нюрнберзький, Токійський, Югославський та Руандійський міжнародні трибунали, стали першими міжнародними судовими інстанціями, які вирішували питання про кримінальну відповідальність фізичних осіб за вчинення міжнародних злочинів. Серед них, Нюрнберзький та Токійський трибунали були створені на паритетних основах і стали судами «переможців над переможеними», в результаті чого сторони мали нерівні позиції. Щодо Югославського та Руандійського трибуналів, то вони стали першими міжнародними спеціальними трибуналами, тому що були створені за ініціативою Ради Безпеки ООН та вміщували у собі всі принципи кримінального судочинства. Ці міжнародні трибунали об'єднує те, що всі вони були трибуналами *ad hoc*, тобто створені на конкретний випадок, в межах певного часу, для розгляду порушень вчинених на одній території або в рамках одного збройного конфлікту.

РОЗДІЛ 2

ФУНКЦІОНУВАННЯ МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО СУДУ

2.1. Особливості створення Міжнародного кримінального суду

Дискусія щодо створення постійно діючого органу, який займався б кримінальним переслідуванням осіб відповідальних за вчинення міжнародних злочинів почалася ще на початку ХХ століття. Це питання піднімалось на Паризькій конференції 1919 року та Женевській конференції 1937 року, так, на останній було затверджено конвенцію, якою передбачалося створення постійно діючого міжнародного суду, який розглядатиме справи про міжнародний тероризм.

Вона не набула чинності тому, що була підписана 13 державами, але була ратифікована лише однією державою – Індією, її ратифікації перешкоджали розбіжності між країнами-членами Ліги Націй з приводу статей про екстрадицію. Цей документ знаходиться в архівах Ліги, переданих в 1946 році Організації Об'єднаних Націй і зберігається в штаб-квартирі ООН в Женеві⁵⁶.

Далі, після Нюрнберзького та Токійського трибуналів це питання знову стало актуальним у колах міжнародного співтовариства. Так, Генеральна Асамблея ООН своєю резолюцією від 9 грудня 1948 року затвердила Конвенцію про попередження злочину геноциду і покарання за нього, у цій же резолюції Генеральна Асамблея запропонувала Комісії міжнародного права *«розглянути питання про бажаність і можливості створення міжнародного юридичного органу, на який покладається розгляд справ осіб, обвинувачених у вчиненні злочину геноциду ...»*⁵⁷.

Після того як Комісія зробила висновок про те, що створення міжнародного суду для переслідування осіб, звинувачених у геноциді та інших

---

⁵⁶ League of Nations. Convention for the prevention and punishment of terrorism: [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.wdl.org/ru/item/11579/>

⁵⁷ Исторический обзор. Международный уголовный суд: [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.un.org/ru/law/icc/overview.shtml>

злочинах аналогічної тяжкості, є як бажаним, так і можливим, Генеральна Асамблея створила Комітет для підготовки пропозицій, що стосуються установ такого суду. Комітет підготував проект статуту в 1951 році, тоді він був розглянутий Генеральною Асамблеєю, але потребував доопрацювань та внесення змін, тому Комітет розробив ще один проект статуту вже у 1953 році, але його затвердження також не відбулось, оскільки Генеральна Асамблея ухвалила відкласти його розгляд до прийняття єдиного визначення поняття агресії.

Громадянська війна 1991 року в Югославії та геноцид 1994 року в Руанді, відклали це питання ще на кілька років. Хоча, Радою Безпеки ООН було створено два спеціальні трибунали, але їх юрисдикція не могла продовжуватись на іншу територіальну та часову юрисдикцію, оскільки вони створені для розгляду злочинів у конкретний час та на певній території. З огляду на це, міжнародним співтовариством було досягнуто згоди щодо необхідності створення незалежного і постійного кримінального суду.

Незабаром Комісія міжнародного права успішно завершила свою роботу над проектом статуту Міжнародного кримінального суду (далі – МКС) і в 1994 році представила проект статуту для Генеральної Асамблеї. Для розгляду основних питань, що впливають із проекту статуту, Генеральна Асамблея заснувала Спеціальний Комітет з питання про заснування міжнародного кримінального суду, який збирався двічі в 1995 році.

Після того як Генеральна Асамблея розглянула доповідь Комітету, вона створила Підготовчий комітет для Міжнародного кримінального суду. Він проводив свої засідання в період з 1996 по 1998 роки та мав свою останню сесію в березні та квітні 1998 року, після цього, він завершив роботу над складанням тексту проекту.

Тому, на 52-й сесії Генеральної Асамблеї було прийнято рішення про скликання Дипломатичної конференції повноважних представників держав під егідою Організації Об'єднаних Націй.

Дипломатична конференція розпочалася у Римі, Італія, 15 червня 1998 року, на ній зібралися делегації зі 150 країн та десятки неурядових організацій, метою їх зібрання було доопрацювати статут МКС. Вони встановили граничний термін 17 липня, до якого вони сподівалися досягти консенсусу щодо 1700 застережень, що залишилися в проекті статуту, підготовленому Комісією з міжнародного права в 1994 році та переглянутому підготовчим комітетом ООН протягом засідань, що тривали три роки.

Всі дискусії, які проводилися під час дипломатичної конференції у Римі, стосувалися 1700-та застережень статуту МКС, які залишилися неузгодженими та відображали чотири основні невирішені питання:

- 1) предметна юрисдикція МКС;
- 2) механізм приведення в дію юрисдикції МКС;
- 3) механізми захисту інформації про національну безпеку, яку запитував МКС; та
- 4) порядок фінансування МКС.

Найбільш обговорюваним з них стало питання механізму введення в дію МКС, яке може бути розбите на чотири додаткові питання, які вирішували в Римі:

- 1) притаманна МКС юрисдикція та вимога згоди держави;
- 2) концепція взаємодоповнюваності (додатковості) та взаємозв'язок МКС з національними судами;
- 3) повноваження прокурора ініціювання провадження; та
- 4) роль Ради Безпеки ООН.

Ці питання були проблемними в силу того, що на конференції були присутні представники 150-ти держав і кожен розглядав застереження однобоко, тобто шукав найкращих варіантів для себе. Таким прикладом стало США, де основною метою делегації було досягнення згоди по тексту, в якому б обмежувався потенційний вплив американського військового персоналу і посадових осіб на юрисдикцію МКС. Оскільки делегація побоювалася, що

незалежний прокурор МКС може виділити американських військових і чиновників.

Під час проведення конференції стало зрозуміло, що МКС буде являти собою двоколіїну систему. Перший шлях – це шлях, ініційований Радою Безпеки, в рамках якого суд буде володіти юрисдикцією щодо ситуацій, переданих йому Радою Безпеки. Будь-який з постійних членів Ради Безпеки може накласти вето на юрисдикцію Суду. Ситуації будуть визначатися географічно і тимчасово (*наприклад, звірства, вчинені на території Руанди в 1994-1995 роках*).

Як тільки та чи інша ситуація буде передана в МКС Радою Безпеки, прокурор МКС матиме всі повноваження для прийняття рішення про те, кому проводити розслідування і кому пред'являти звинувачення. В рамках цього напрямку виконання вимог Суду про надання доказів і видачу обвинувачених є обов'язковим для всіх країн світу відповідно до Глави VII Статуту ООН.

Другий шлях – це шлях незалежного суду, в рамках якого юрисдикція суду буде визначатися скаргами держав-членів, а також Прокурором Суду. Тільки сторони Статуту МКС (далі – Римський статут) будуть зобов'язані співпрацювати з судом в рамках другого напрямку. Відповідно до концепції взаємодоповнюваності, другий напрямок буде використовуватися тільки в якості останнього засобу, коли жодна країна не бажає і не може порушувати судові переслідування по тій чи іншій конкретній справі.

І так, наприкінці шеститижневої Римської дипломатичної конференції зі створення МКС 17 липня 1998 року, 120 країн проголосували за договір, що містить статут Міжнародного кримінального суду. Сполучені Штати Америки приєдналися до Китаю, Лівії, Іраку, Ізраїлю, Катару і Ємену в якості єдиних семи країн, які голосували проти договору. Двадцять одна країна утрималася.

Римським міжнародним багатостороннім договором, який був прийнятий 17 липня 1998 року було засновано – Міжнародний кримінальний суд. Римський статут складається із Преамбули, 128 статей та 13 частин (розділів):

- 1) Частина 1. Установа суду;

- 2) Частина 2.Юрисдикція, застосування та застосовне право;
- 3) Частина 3. Загальні принципи кримінального права;
- 4) Частина 4. Склад і управління справами суду;
- 5) Частина 5. Розслідування та кримінальне переслідування;
- 6) Частина 6. Судовий розгляд;
- 7) Частина 7. Міра покарання;
- 8) Частина 8. Оскарження і перегляд;
- 9) Частина 9. Міжнародне співробітництво та судова допомога;
- 10) Частина 10. Виконання;
- 11) Частина 11. Асамблея держав-учасників;
- 12) Частина 12. Фінансування;
- 13) Частина 13. Прикінцеві положення.

У частині 1 статті 126 Римського статуту міститься застереження про те, що Статут вступає в силу в перший день місяця, наступного після 60-го дня після здачі на зберігання Генеральному секретарю Організації Об'єднаних Націй 60-ї ратифікаційної грамоти або документа про прийняття, затвердження або приєднання. Для кожної держави, яка ратифікує, приймає, затверджує Статут або приєднується до нього після здачі на зберігання 60-ї ратифікаційної грамоти або документа про прийняття, затвердження або приєднання, Статут набирає чинності в перший день місяця, що настає після 60-го дня після здачі такою державою своєї ратифікаційної грамоти або документа про прийняття, затвердження або приєднання⁵⁸.

Так, Римський статут набрав чинності 1 липня 2002 року, коли був ратифікований 60-ю державою. Особливістю МКС є те, що він є першим постійним міжнародним судом із кримінальних справ, створений на основі багатостороннього міжнародного договору з метою подолання безкарності осіб, відповідальних за найтяжчі міжнародні злочини і він доповнює національні системи кримінального правосуддя.

---

⁵⁸ Римський статут міжнародного кримінального суду [Електронний ресурс]. – 1998. – Режим доступу до ресурсу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588.

МКС має міжнародну правосуб'єктність, а також правоздатність, яка може бути необхідною для виконання його функцій та досягнення його цілей. Він здійснює свої функції і повноваження згідно з статутом на території будь-якої держави учасниці, а також за наявності спеціальної згоди на території будь-якої іншої держави.

Місцем знаходження МКС є – Гаага (Нідерланди), що є «державою перебування», але не виключається можливість проведення засідання в будь-якому іншому місці, якщо цього забажає суд.

2.2 Структура та юрисдикція Міжнародного кримінального суду

Структура МКС визначена у статті 34 частини 4 Римського статуту, в якій зазначено, що суд складається із таких органів:

- 1) Президії;
- 2) Апеляційної палати, Судової палати і Палати попереднього провадження;
- 3) Канцелярії Прокурора;
- 4) Секретаріату⁵⁹.

Крім вище вказаних органів, МКС має ще один орган – Асамблею держав-учасниць, яка не передбачена у переліку статті 34, а передбачена статтею 112 Римського статуту, хоча є важливим елементом всього механізму. Кожна держава-учасниця має в Асамблеї одного представника, якого можуть супроводжувати заступники та радники. Інші держави, які підписали Римський статут можуть бути спостерігачами в Асамблеї. До її повноважень належать важливі функції, наприклад, на засіданні Асамблеї обираються судді, Прокурор, вона розглядає і приймає бюджет МКС.

Загальна кількість суддів МКС складає – 18, але може бути збільшена шляхом внесення Президією пропозиції про збільшення числа суддів, але при

---

⁵⁹ Римський статут міжнародного кримінального суду [Електронний ресурс]. – 1998. – Режим доступу до ресурсу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588.

цьому необхідно вказати належні для цього причини. Така пропозиція підлягає розгляду на засіданні Асамблеї держав-учасниць, вона вважається прийнятою, якщо буде схвалена на засіданні двома третинами голосів членів Асамблеї держав-учасників, і вступає в силу в строк, встановлений рішенням Асамблеї держав-учасників. Також існує можливість зменшення числа суддів, але воно не може бути меншим за 18. У випадку прийняття такої пропозиції число суддів поступово зменшується у міру закінчення терміну повноважень діючих суддів до досягнення необхідного числа.

Судді обираються з-поміж осіб, які мають високі моральні якості та які є неупередженими і незалежними, відповідають тим вимогам, що пред'являються в їх державах для призначення на вищі судові посади. Кожен кандидат, що обирається до складу Суду повинен володіти:

- 1) визнаною компетентністю у галузі кримінального та процесуального права і необхідним досвідом роботи в якості судді, прокурора, адвоката чи мати інший досвід у сфері кримінального судочинства; або
- 2) визнану компетентність у відповідних сферах міжнародного права, таких, як міжнародне гуманітарне право і права людини, а також великий досвід професійної юридичної діяльності, що має відношення до предмета судової діяльності Суду;
- 3) повинен досконало знати щонайменше одну з робочих мов Суду і вільно говорити на ній.

Кандидат на обрання до складу Суду може висуватися двома шляхами: перший – відповідно до процедури, що існує в державі висунення для кандидатур, що призначаються на вищі судові посади, другий – відповідно до процедури, передбаченої в Римському статуті.

Процедура обрання судді, що передбачена у Римському статуті починається із заяви, в якій з усіма необхідними подробицями повідомляється про те, яким чином кандидат відповідає вищевказаним трьом вимогам. При проведенні виборів, існує застереження, що стосується громадянства кандидата в судді, а саме: кожна держава-учасниця може висунути одного кандидата, який

не обов'язково повинен бути громадянином цієї держави-учасниці, але в будь-якому випадку повинен бути громадянином будь-якої держави-учасниці.

Для проведення виборів складається два окремих списки:

1. Список А, що включає імена кандидатів, які відповідають вимозі про наявність визнаної компетентності у галузі кримінального та процесуального права і необхідного досвіду роботи в якості судді, прокурора, адвоката чи мати інший досвід у сфері кримінального судочинства;
2. Список В, що включає імена кандидатів, які відповідають вимозі про наявність визнаної компетентності у відповідних сферах міжнародного права, таких, як міжнародне гуманітарне право і права людини, а також мають великий досвід професійної юридичної діяльності, що має відношення до предмета судової діяльності Суду⁶⁰.

Випадок, коли особа одночасно відповідає вимогам зі списку А та В регулюється так: кандидат на власний вибір може визначити в якому списку він хоче бути зазначеним. У першому турі виборів зі списку А обирається не менше 9 суддів, а зі списку В – не менше 5.

Наступні тури виборів організуються таким чином, щоб зберегти в складі Суду еквівалентну пропорцію суддів, що проходять за списками А і В. Судді обираються на засіданні Асамблеї держав-учасниць, що скликається для цієї мети, шляхом таємного голосування, обраними до складу Суду є 18 кандидатів, які отримали найбільшу кількість голосів і більшість у дві третини голосів держав-учасниць, які присутні й беруть участь в голосуванні. У разі, якщо достатня кількість суддів не обрана в ході першого туру голосування, проводяться подальші тури голосування до заповнення місць, що залишаються.

При відборі суддів враховують необхідність в забезпеченні в складі членів Суду:

- 1) представництва основних правових систем світу;

---

⁶⁰ Римський статут міжнародного кримінального суду [Електронний ресурс]. – 1998. – Режим доступу до ресурсу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588.

- 2) справедливого географічного представництва;
- 3) справедливого представництва суддів жіночої та чоловічої статі.

Також дотримуються правила: у складі Суду не повинно бути двох громадян із однієї і тієї ж держави (якщо особа має подвійне громадянство, то необхідно вважати її громадянином тієї держави, де вона зазвичай користується своїми цивільними та політичними правами). Судді займають свою посаду протягом 9-ти років, без права повторного обрання. При перших виборах одна третина суддів, що відбираються за голосуванням, залишається на посаді протягом трьох років; одна третина суддів – протягом шести років, а інші судді залишаються на посаді протягом дев'яти років. Суддя, обраний на трирічний термін має право бути переобраним на повний термін⁶¹. При відкритті вакансії судді, вибори проводяться за вище вказаними правилами, а суддя, обраний для заповнення вакансії, залишається на посаді до закінчення терміну повноважень свого попередника і, якщо цей термін становить три роки або менше, може бути переобраний на повний термін.

Щодо Президії, то відповідно до статті 38 Римського статуту, вона складається із Голови, першого і другого віце-голови, які обираються абсолютною більшістю голосів суддів з-поміж усіх суддів. Вони виконують свої функції протягом трирічного терміну або до завершення терміну їх повноважень як суддів, в залежності від того, який з цих термінів закінчується раніше і можуть бути переобрані один раз⁶². Голова Президії разом із першим та другим віце-головою складають Президію та несуть відповідальність за належне управління справами Суду, за винятком Канцелярії Прокурора та інші функції, які покладені на них Римським статутом. Так, видно, що Президія є органом, який не здійснює правосуддя, а лише організовує роботу Суду.

Відповідно до статті 39 Римського статуту після обрання суддів Суд організовує у своєму складі палати: Апеляційну, Судову, Палату попереднього провадження. Апеляційна палата складається з Голови та ще чотирьох суддів,

---

⁶¹ Там само.

⁶² Там само.

Судова палата – не менше ніж з шести суддів і Палата попереднього провадження – не менше ніж з шести суддів. Призначення суддів до складу палат здійснюється з урахуванням характеру функцій, які покладаються на кожну палату, кваліфікації та досвіду обраних суддів, з тим щоб в кожній палаті було відповідне поєднання суддів, які є фахівцями в галузі кримінального права і процесу та в області міжнародного права. Судова палата і Палата попереднього провадження складаються переважно з суддів, що володіють досвідом ведення судового розгляду у кримінальних справах.

Строк повноважень суддів різниться, в залежності від того, до якої палати вони належать, так: судді Судової палати та Палати попереднього провадження виконують свої функції в цих палатах протягом трьох років і після закінчення цього терміну – до завершення розгляду справи, слухання по якому вже були розпочаті у відповідній палаті, а судді, призначені в Апеляційну палату, виконують свої функції в цій палаті протягом всього терміну своїх повноважень. Судді, призначені в Апеляційну палату, виконують свої функції тільки в ній. Однак, існує можливість тимчасового призначення суддів Судової палати в Палату попереднього провадження або навпаки, якщо Президія вважає, що цього вимагають інтереси ефективного регулювання обсягу роботи Суду, за умови, що ні за яких обставин суддя, який брав участь в попередньому розгляді справи, не матиме права засідати на слуханнях по цій же справі в Судовій палаті.

Також у Римському статуті визначено гарантію діяльності суддів – незалежність, тобто судді є незалежними при виконанні своїх обов'язків та визначено таке обмеження: судді не можуть займатися ніякою діяльністю, яка може перешкоджати виконанню ними своїх суддівських функцій або може змусити засумніватися в їх незалежності.

Наступним органом МКС є Канцелярія Прокурора, її статус регулюється статтею 42 статуту і встановлює, що Канцелярія Прокурора діє незалежно як окремий орган Суду, а також вказує, що її працівники не здійснюють запитів і не виконують вказівок з будь-якого зовнішнього джерела.

До функцій Канцелярії Прокурора належать:

- 1) отримання переданих до Суду ситуацій та обґрунтованої інформації про злочини, що підпадають під юрисдикцію Суду;
- 2) вивчення, здійснення розслідувань та кримінальних переслідувань, які стосуються переданих ситуацій.

Канцелярію очолює Прокурор, він може мати одного або декількох заступників для допомоги, які працюють на основі повної зайнятості. Обов'язковою умовою, яка постає при виборі заступника є те, що Прокурор та заступники Прокурора повинні бути громадянами різних держав. До повноважень Прокурора входять обов'язки з керівництва та управління Канцелярією, включаючи персонал, приміщення та інші наявні ресурси, заступники Прокурора наділені всіма повноваженнями, які є у Прокурора. На посаду Прокурора або заступника Прокурора обираються особи, що володіють:

- 1) високими моральними якостями та високою кваліфікацією; та мають
- 2) великий практичний досвід в області переслідування або ведення розглядів у кримінальних справах;
- 3) досконало володіють хоча б однією з робочих мов Суду і вільно розмовляти нею.

Прокурор обирається шляхом таємного голосування абсолютною більшістю голосів членів Асамблеї держав-учасників, в такому ж порядку обираються заступники, але вже зі списку запропонованого Прокурором, в якому на кожную посаду пропонується три кандидатури. Прокурор та його заступники обираються строком на 9 років без права бути переобраним. Так само, як і для суддів на Прокурора та його заступників поширюється обмеження на зайняття будь-якими іншими видами професійної діяльності і зайняття діяльністю, що може перешкоджати здійсненню їх прокурорських функцій або поставити під сумнів їх незалежність. Також Прокурор призначає консультантів з досвідом юридичної діяльності зі спеціальних питань, включаючи питання, що стосуються сексуального насильства, гендерного насильства та насильства стосовно дітей, але не обмежуючись цими питаннями.

Не судові аспекти управління справами та обслуговування Суду здійснює Секретаріат, за умови, що це не завдасть шкоди для функцій та повноважень Прокурора. Секретаріат очолює Секретар, який є головною адміністративною посадовою особою Суду, крім цього до складу Секретаріату входить заступник Секретаря. В Римському статуті передбачено ряд вимог, якими Секретар та його заступник повинні володіти:

- 1) високими моральними якостями;
- 2) високою кваліфікацією;
- 3) досконалим знанням хоча б однієї з робочих мов Суду і вільно на ній розмовляти.

Секретаря обирають судді строком на 5 років, шляхом таємного голосування абсолютною кількістю голосів, також беруться до уваги рекомендацію Асамблеї держав-учасниць. Свої повноваження секретар здійснює на постійній основі та наділений можливістю бути переобраним на ще один термін. У разі необхідності та за рекомендації Секретаря, його заступник може обиратися так само як Секретар, він займає свою посаду протягом п'ятирічного строку повноважень або коротшого строку, який може бути визначений абсолютною більшістю голосів Суддів, крім цього, заступник може виконувати свої функції при потребі.

Згідно зі статтею 44 Статуту, Прокурор та Секретар мають повноваження призначати до органів, які вони очолюють кваліфікований персонал, який буде необхідний для роботи органу, так, у випадку Прокурора це включає призначення слідчих. Умови на яких персонал Суду приймається на роботу, отримує винагороду та звільняється містяться у Положенні про персонал, яке за згодою Президії та Прокурора пропонує Секретар. Суд може за виняткових обставин використовувати послуги фахівців, відряджених на безоплатній основі державами-учасницями, міжурядовими організаціями або неурядовими організаціями, для надання допомоги в роботі будь-якого з його органів. Прокурор може прийняти будь-яку таку пропозицію від імені канцелярії Прокурора. Такий персонал, відряджений на безоплатній основі, приймається на

роботу відповідно до принципів, що встановлюються Асамблеєю держав-учасниць⁶³.

Юрисдикція Міжнародного кримінального суду дуже ретельно сформульована в Римському статуті і встановлює головний принцип його діяльності – це принцип комплементарності (доповнюваності), який означає, що Суд може здійснювати свою юрисдикцію тільки в тому випадку, якщо національний суд не здатний чи не готовий сам її реально здійснити. Так, у випадку збігу юрисдикції МКС і національних судів, першість надається національним судам, тому що МКС не замінює, а доповнює національні органи кримінальної юстиції, і діє тільки в тому випадку коли вони бездіють.

В загальному поняття юрисдикція розглядається як – право суду розглядати конкретні справи, фактично ж суд відповідає на питання: чи має він право розглядати справу щодо певного діяння, вчиненого певною особою на певній території у певний проміжок часу.

У статті 5 Римського статуту встановлено, що юрисдикція МКС обмежується найсерйознішими злочинами, що викликають заклопотаність всього міжнародного суспільства. Відповідно МКС має юрисдикцію щодо таких злочинів:

- 1) злочин геноциду;
- 2) злочини проти людяності;
- 3) воєнні злочини;
- 4) злочин агресії⁶⁴.

Геноцид – це термін, який використовується для позначення спланованого, систематичного і навмисного знищення людей які належать до певної культурної, етнічної, релігійної або расової групи⁶⁵. Особливими ознаками геноциду, які вирізняють його з-поміж інших міжнародних злочинів є намір знищити цілком або частково будь-яку національну, етнічну, расову чи

---

⁶³ Римський статут міжнародного кримінального суду [Електронний ресурс]. – 1998. – Режим доступу до ресурсу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588.

⁶⁴ Там само.

⁶⁵ Геноцид [Електронний ресурс]. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://termin.in.ua/henotsyd/>.

релігійну групу. Відповідно до статті 6 Римського статуту геноцидом вважається будь-яка наступна дія:

- 1) вбивство членів такої групи;
- 2) заподіяння серйозних тілесних ушкоджень або розумового розладу членам такої групи;
- 3) навмисне створення для будь-якої групи таких життєвих умов, які розраховані на її повне або часткове фізичне знищення;
- 4) заходи, розраховані на запобігання дітонародження в середовищі такої групи;
- 5) насильницька передача дітей з однієї людської групи в іншу.

Формами вчинення геноциду є стрімка та пряма агресія, що включає розстріли або інші форми вбивства, які призводять до загибелі людей або ж методичне та планомірне викорінювання, що включає різні стерилізації, висилки, переселення, поділ сімей та інше погіршення рівня життя, які в підсумку повинні привести до повного зникнення групи.

Головна різниця між злочинами проти людяності й геноцидом така: злочини проти людяності – це вбивство великої кількості людей. Систематичне масове вбивство великої кількості людей розглядатиметься як злочин проти людяності. А геноцид зосереджується на іншому. Геноцид – це не вбивство окремих осіб, а винищення груп, іншими словами, великої кількості людей, які складають певну групу. Ці два поняття мають різні призначення. Одне має на меті захист особистості, а інше – захист групи.

Стаття 7 Римського статуту складається з трьох пунктів, у першому – визначено перелік дій, що є злочинами проти людяності, у другому – надається визначення злочинів та складові їх термінів, у третьому – надається роз'яснення терміну «гендерний».

МКС встановив три ознаки для злочинів, які вказані у переліку, за ними він відносить їх **злочинів проти людяності** та відрізняє від звичайних злочинів:

- діяння має бути складовою частиною широкомасштабного чи систематичного нападу, при цьому «напад» означає не лише військові

дії, а може включати такі заходи як депортацію або ж насильницьке переселення;

- діяння повинно бути спрямоване проти цивільного населення, не становить виключення, коли серед цивільного населення є військовослужбовці;
- діяння є частиною або однієї урядової політики або широкої практики звірства і є неодноразовим.

Так, злочинами проти людяності є вчинені умисно:

- 1) вбивство;
- 2) винищення;
- 3) поневолення;
- 4) депортація або насильницьке переміщення населення;
- 5) ув'язнення або інше жорстоке позбавлення фізичної свободи, що є порушенням основоположних норм міжнародного права;
- 6) тортури;
- 7) зґвалтування, сексуальне поневолення, примус до проституції, примусова вагітність, примусова стерилізація або будь-які інші форми сексуального насильства такої ж тяжкості;
- 8) переслідування будь-якої ідентифікованої групи або спільноти за політичними, расовими, національними, етнічними, культурними, релігійними, гендерними, або іншими мотивам, які скрізь визнані неприпустимими згідно з міжнародним правом;
- 9) насильницьке зникнення людей;
- 10) злочин апартеїду;
- 11) інші нелюдські діяння аналогічного характеру, які полягають в умисному заподіянні сильних страждань або серйозних тілесних ушкоджень або завдають серйозної шкоди психічному або фізичному здоров'ю.

Для того щоб визначати, які дії входять до складу злочинів проти людяності у частині другій статті 7 Статуту надаються визначення таких

термінів: *«напад на будь-яких осіб»* означає вчинення актів з метою проведення політики держави або організації, спрямованої на вчинення такого нападу; *«винищення»* - навмисне створення умов життя, які розраховані на те щоб знищити частину населення, зокрема шляхом позбавлення доступу до продуктів харчування та ліків; *«поневолення»* означає здійснення дій пов'язаних з правом власності на особу, включаючи торгівлю людьми; *«депортація або насильницьке переміщення населення»* - насильницьке переміщення осіб, з району в якому вони законно перебувають, за відсутності підстав, що допускаються міжнародним правом; *«тортури»* - навмисне заподіяння сильного болю або страждань, будь то фізичних або психічних особі, яка знаходиться під вартою, але тортурами не вважається біль або страждання, які виникають лише в результаті законних санкцій, невіддільні від цих санкцій або викликаються ними випадково; *«примусова вагітність»* означає незаконне позбавлення свободи будь-якої жінки, яка стала вагітною в примусовому порядку, з метою зміни етнічного складу будь-якого населення або вчинення інших серйозних порушень міжнародного права; *«переслідування»* означає умисне і серйозне позбавлення основних прав всупереч міжнародному праву за ознакою приналежності до тієї чи іншої групи чи іншої спільноти; *«злочин апартеїду»* означає вчинення нелюдських дій, що здійснюються в контексті інституціоналізованого режиму систематичного гноблення і панування однієї расової групи над іншою расовою групою або групами і здійснюються з метою збереження такого режиму; *«насильницьке зникнення людей»* означає арешт, затримання або викрадення людей державою або політичною організацією або з їх дозволу, за їх підтримки або з їх згоди, при подальшій відмові визнати таке позбавлення волі або повідомити про долю або місцезнаходження цих людей з метою позбавлення їх захисту з боку закону протягом тривалого періоду часу⁶⁶.

Наступну групу злочинів складають **воєнні злочини**, але вони відносяться до юрисдикції МКС за умови, що вони здійснені в рамках плану або політики

---

⁶⁶ Римський статут міжнародного кримінального суду [Електронний ресурс]. – 1998. – Режим доступу до ресурсу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588.

певної держави чи організації або ж при великомасштабному вчиненні таких злочинів. У Римському статуті всі воєнні злочини поділені на 3 групи:

- 1) грубі порушення Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року;
- 2) інші серйозні порушення законів та звичаїв війни, що застосовуються до міжнародних збройних конфліктів;
- 3) інші серйозні порушення законів та звичаїв війни, що застосовуються до неміжнародних збройних конфліктів.

До другої групи воєнних злочинів належить порушення таких міжнародних актів: Гаазької декларації 1899 року, Постанов Четвертої Гаазької Конвенції 1907 року, Женевського протоколу 1925 року про заборону застосування на війні задушливих, отруйних чи інших подібних газів та бактеріологічних засобів, Гаазької конвенції 1954 року про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту та протоколів до неї, Конвенції про права дитини 1989 року, Конвенції про захист персоналу ООН та пов'язаного з нею персоналу 1994 року, Статуту Міжнародного кримінального трибуналу по колишній Югославії.

До третьої групи відносяться серйозні порушення статті 3, загальної для чотирьох Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, які вчинені щодо осіб, які не приймають активної участі у військових діях, включаючи військовослужбовців, які склали зброю, захворіли, мали поранення, а також яке включало їх тримання під вартою з будь-якої іншої причини.

Воєнні злочини мають ряд притаманних їм ознак: по-перше, дії що складають об'єктивну сторону злочину повинні бути вчинені під час збройного конфлікту або бути безпосередньо з ним пов'язані; по-друге, за загальним правилом вони вчиняються спеціальними особами – *комбатантами*, тобто особами, які входять до складу збройних сил воюючих сторін і беруть безпосередню участь у бойових діях⁶⁷; по-третє, перелік об'єктів на які здійснюється посягання закріплений у нормах міжнародного гуманітарного

---

⁶⁷ Пилипчук Р. В. Комбатанти [Електронний ресурс] / Р. В. Пилипчук. – 2014. – Режим доступу до ресурсу: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=3196.

права та має відповідний захист; по-четверте, обов'язковою ознакою є наявність умислу.

Наступним злочином, що входить до юрисдикції МКС є **злочин агресії**. Необхідно зазначити, що поняття злочину агресії не було визначено під час створення МКС і підписання Римського статуту, він лише входив до переліку злочинів частини 1, пункту (d) статті 5 Римського статуту, але ніяк не був роз'яснений та не мав визначення. Також частина 2 статті 5 Римського статуту містила таке застереження, що МКС може здійснювати юрисдикцію щодо цього злочину лише після того, як визначення поняття агресії буде прийняте і внесене до Статуту МКС.

Римська конференція, яка прийняла Статут, також прийняла Резолюцію про заснування Підготовчої комісії для Міжнародного кримінального суду. Вказана Резолюція наводиться у Додатку до Заключного акту Конференції. На Підготовчу комісію було покладено завдання підготувати пропозиції щодо положень про агресію, включаючи визначення та елементи злочину агресії, а також умови, за яких Міжнародний кримінальний суд міг би здійснити свою юрисдикцію стосовно вказаного злочину⁶⁸.

11 липня 2010 року у Кампалі (Уганда) на 13-му пленарному засіданні Комісією з огляду консенсусом була прийнята Резолюція RC/ Res.6. Цією резолюцією було визначено поняття злочину агресії шляхом внесення поправок до Римського статуту. Так, згідно додатку 1 до Резолюції RC/ Res.6 постановляється виключити частину 2 статті 5 із Статуту та включити до нього статтю 8 bis під назвою «Злочин агресії», яка, відповідно, містить визначення цього злочину.

Частина 1 статті 8 bis Римського статуту встановлює, що «злочин агресії» означає планування, підготовку, ініціювання або здійснення особою, яка в змозі фактично здійснювати керівництво або контроль за політичними або військовими діями держави, акту агресії, який в силу свого характеру,

---

⁶⁸ Важна К. А. Проблеми визначення поняття міжнародного злочину агресії у сучасному міжнародному праві [Електронний ресурс] / К. А. Важна // Молодий вчений. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <http://molodyvchenny.in.ua/files/journal/2016/4/172.pdf>.

серйозності і масштабів є грубим порушенням Статуту Організації Об'єднаних Націй⁶⁹.

«Акт агресії» означає застосування збройної сили державою проти суверенітету, територіальної недоторканності або політичної незалежності іншої держави або будь-яким іншим чином, несумісним зі Статутом Організації Об'єднаних Націй. Будь-яка з наступних дій, незалежно від оголошення війни, буде кваліфікуватися відповідно до резолюції 3314 (XXIX) Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй від 14 грудня 1974 року як акт агресії:

- 1) вторгнення або напад збройних сил держави на територію іншої держави або будь-яка військова окупація, який би тимчасовий характер вона не носила, що є результатом такого вторгнення або нападу, або будь-яка анексія із застосуванням сили території іншої держави чи її частини;
- 2) бомбардування збройними силами держави території іншої держави або застосування будь-якої зброї державою проти території іншої держави;
- 3) блокада портів або берегів держави збройними силами іншої держави;
- 4) напад збройними силами держави на сухопутні, морські або повітряні сили або морські і повітряні флоти іншої держави;
- 5) застосування збройних сил однієї держави, що знаходяться на території іншої держави за угодою з приймаючою державою, в порушення умов, передбачених в угоді, або будь-яке продовження їх перебування на такій території після припинення дії угоди;
- 6) дія держави, яка дозволяє, щоб її територія, яку вона надала в розпорядження іншої держави, використовувалася цією іншою державою для здійснення акту агресії проти третьої держави;
- 7) засилання державою або від імені держави збройних банд, груп, іррегулярних сил або найманців, які здійснюють акти застосування збройної сили проти іншої держави, які мають настільки серйозний

---

⁶⁹ Официальные отчеты конференции по обзору Римского статута Международного уголовного суда Кампала, 31 мая – 11 июня 2010 года – С. 21. - [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://asp.icc-cpi.int/iccdocs/asp_docs/ASP9/OR/RC-11-RUS.pdf

характер, що це рівносильне переліченим вище актам або його значної участі в них⁷⁰.

Також до Римського статуту додано статтю 15 bis та 15 ter, які регулюють здійснення юрисдикції МКС щодо злочину агресії, зокрема, встановлюють такі загальні правила:

- МКС може здійснювати юрисдикцію тільки щодо злочинів агресії, які вчинені після одного року з моменту ратифікації або прийняття цих поправок тридцятьма державами-учасницями;
- МКС здійснює юрисдикцію на підставі рішення, яке прийнято після 1 січня 2017 року;
- МКС може здійснювати юрисдикцію щодо злочину агресії, якщо тільки держава-учасниця раніше не заявила про невизнання такої юрисдикції шляхом направлення відповідної заяви Секретарю. З цього правила є виняток: на основі глави VII Статуту ООН Рада Безпеки ООН може за допомогою прийняття резолюції передати МКС ситуацію, яка включає злочини, вчинені на території не держави-учасниці або не її громадянами;
- стосовно держави, яка не є учасником Римського статуту, МКС не здійснюватиме свою юрисдикцію щодо злочину агресії, вчиненого громадянами цієї держави або на її території;
- Прокурор може починати розслідування злочину агресії лише після винесення Радою Безпеки рішення відносно акту агресії, у випадку якщо його не винесено, то за умови, що Палата попереднього провадження санкціонувала початок розслідування.

При прийнятті поправок до Римського статуту Конференцією з огляду у Додатку III до Резолюції RC/Res.6 було зазначено, що «агресія є найсерйознішою і найнебезпечнішою формою незаконного застосування сили». Конференцією також було вказано, що встановлення вчинення акту агресії

---

⁷⁰ Официальные отчеты конференции по обзору Римского статута Международного уголовного суда Кампала, 31 мая – 11 июня 2010 года – С. 22. - [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://asp.iccdocs.int/iccdocs/asp_docs/ASP9/OR/RC-11-RUS.pdf

вимагає розгляду всіх обставин у кожному конкретному випадку, включаючи тяжкість відповідних актів і їх наслідки, у відповідності із Статутом ООН⁷¹.

2.3. Порядок звернення до Міжнародного кримінального суду, прийняття та виконання його рішень

Стаття 13 Римського статуту передбачає, що Суд здійснює свою юрисдикцію щодо будь-якого злочину передбаченого статтею 5 Римського статуту, у трьох основних випадках якщо:

- 1) ситуація, при якій, як видається, було здійснено один або кілька злочинів, передається Прокурору державою-учасницею;
- 2) ситуація, при якій, як видається, було здійснено один або кілька злочинів передається Прокурору Радою Безпеки ООН, що діє на підставі глави VII Статуту Організації Об'єднаних Націй;
- 3) Прокурор розпочав розслідування (*proprio motu*) щодо такого злочину з власної ініціативи⁷².

З цього можна зробити висновок, що ініціювати справу в МКС може: держава учасниця, яка ратифікувала Римський статут або подала заяву про визнання юрисдикції МКС щодо певної ситуації; Рада Безпеки ООН; Прокурор за власної ініціативи.

Порядок звернення до МКС відповідно до суб'єкта-ініціатора такий: держави-учасниці і Рада Безпеки ООН, як вказано вище, можуть передавати Прокурору ситуацію, при якій, як видається, було здійснено один або кілька злочинів. Термін «ситуація» має на меті попередження звинувачень на адресу конкретних осіб з боку політичних інститутів, що призводило б до

---

⁷¹ Важна К. А. Проблеми визначення поняття міжнародного злочину агресії у сучасному міжнародному праві [Електронний ресурс] / К. А. Важна // Молодий вчений. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2016/4/172.pdf>.

⁷² Римський статут міжнародного кримінального суду [Електронний ресурс]. – 1998. – Режим доступу до ресурсу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588.

невиправданої політизації процесу⁷³. Суд сам приймає рішення про те, чи слід висунути обвинувачення одному або кільком конкретним особам.

Якщо держава-учасниця передає для Прокурора ситуацію, що підпадає під юрисдикцію МКС, то вона тим самим одночасно звертається з проханням провести розслідування цієї ситуації для того, щоб визначити, чи слід пред'являти обвинувачення одній або кільком конкретним особам за вчинення цих злочинів. У зверненні до Прокурора вказуються конкретні обставини ситуації та надаються всі підтверджуючі документи, які є у розпорядженні держави-учасниці, що звертається.

Передача ситуації Радою Безпеки ООН має унікальну особливість: її результатом є виникнення зобов'язань для всіх країн-членів ООН, оскільки вона ґрунтується на компетенції Ради Безпеки ООН відповідно до глави VII, яка є обов'язковою і юридично дійсною в усіх державах, і тоді здійснення юрисдикції МКС стає елементом примусових заходів. Про це йдеться і в Римському статуті (статті 12-13), який свідчить, що для провадження МКС своєї юрисдикції досить звернення Ради Безпеки ООН. Юрисдикція МКС стає обов'язковою навіть тоді, коли держава, на території якої було скоєно злочини, або держава, громадянином якої є обвинувачуваний, не є учасницею Статуту. У таких випадках Міжнародний кримінальний суд за допомогою розслідування і судового переслідування допомагає Раді Безпеки ООН здійснювати підтримання миру⁷⁴. Ця юрисдикція підсилює роль Суду в області забезпечення дотримання норм міжнародного кримінального права.

Першою ситуацією, що була передана Радою Безпеки ООН на розгляд МКС була ситуація у Дарфурі (Судан), вона також стала першим розслідуванням МКС на території держави, що не є учасником Римського

⁷³ Defending Human right world wide. Краткий обзор основных положений римского статута международного уголовного суда
<https://www.hrw.org/legacy/russian/backgrounders/justice/review.html>
<https://www.hrw.org/legacy/russian/backgrounders/justice/review.html>

⁷⁴ Дремина-Волок Н. В. Международный уголовный суд: специфика и противоречия юрисдикционного режима [Електронний ресурс] / Н. В. Дремина-Волок // "Актуальные проблемы экономики и права". – 2007. – Режим доступа до ресурсу: <https://cyberleninka.ru/article/n/mezhdunarodnyy-ugolovnyy-sud-spetsifika-i-protivorechiya-yurisdiktsionnogo-rezhima/viewer>.

статуту. Рада Безпеки ООН беручи до уваги звіт Міжнародної слідчої комісії про порушення міжнародного гуманітарного права та законодавства про права людини в Дарфурі передала цю ситуацію на розгляд МКС резолюцією 1593 (2005) від 31 березня 2005 року, тому МКС може здійснювати свою юрисдикцію щодо злочинів, перерахованих в Римському статуті, скоєних на території Дарфура (Судан) або його громадянами починаючи з 1 липня 2002 року⁷⁵⁷⁶.

Наступною є ситуація у Лівії, так 26 лютого 2011 року Рада Безпеки ООН своєю резолюцією від 1970 (2011) вирішує передати ситуацію в Лівійській Арабській Джамахірії з 15 лютого 2011 року Прокурору МКС, засуджуючи насильство та застосування сили проти цивільного населення, осуджуючи грубе та систематичне порушення прав людини, включаючи репресії проти мирних демонстрантів, висловлюючи глибоку стурбованість смертю мирних жителів та однозначно відкидаючи підбурювання до ворожнечі та насильства проти цивільного населення, здійснене з найвищого рівня лівійського уряду, за часів Муамара Мухаммеда абу-Маньяра Каддафі⁷⁷⁷⁸.

Принципово важливим є положення про те, що Прокурор може порушувати розслідування не тільки за поданням Ради Безпеки ООН і держав-учасників, а й *proprio motu* на основі інформації від потерпілих, неурядових організацій або інших джерел, які вважатиме потрібними. Важливість даного положення пов'язана з можливим небажанням держав-учасників або Ради Безпеки ООН передавати Суду конкретну ситуацію, а також з процесуальною роллю, що надається потерпілим. Прикладом є звернення Прокурора МКС до Палати попереднього провадження щодо ситуації в Афганістані від 20

⁷⁵ Situation in Darfur, Sudan [Електронний ресурс] // International Criminal Court – Режим доступу до ресурсу: <https://www.icc-cpi.int/darfur>.

⁷⁶ Resolution 1593 (2005) Adopted by the Security Council at its 5158th meeting, on 31 March 2005 [Електронний ресурс] // United Nations Security Council. – 2005. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.icc-cpi.int/nr/rdonlyres/85febd1a-29f8-4ec4-9566-48edf55cc587/283244/n0529273.pdf>.

⁷⁷ Situation in Libya [Електронний ресурс] // International Criminal Court – Режим доступу до ресурсу: <https://www.icc-cpi.int/libya>.

⁷⁸ Resolution 1970 (2011) Adopted by the Security Council at its 6491st meeting, on 26 February 2011 [Електронний ресурс] // United Nations Security Council. – 2011. – Режим доступу до ресурсу: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2011_02/20110927_110226-UNSCR-1970.pdf.

листопада 2017 року, щодо ситуації в Кенії від 31 березня 2010 року, щодо ситуації в Грузії від 27 січня 2016 року та щодо ситуації в Бурунді від 25 жовтня 2017 року.

У разі якщо Прокурор МКС отримає одне з таких звернень, то розпочинається процедура «попереднього вивчення» ситуації. Однак варто зазначити, що попереднє вивчення не є розслідуванням. Попереднє вивчення – це лише процедура, яку здійснює Прокурор для розгляду всієї отриманої інформації і визначення, чи є обґрунтовані підстави для відкриття повноцінного розслідування⁷⁹.

Процедура попереднього вивчення складається з п'яти етапів:

- 1) перший етап має назву «попередній відбір» і характеризується тим, що Прокурор проводить попереднє вивчення інформації про злочин (злочини), для цього він або вона може запитувати додаткову інформацію у держав, органів Організації Об'єднаних Націй, міжурядових і неурядових організацій або з інших надійних джерел для надання допомоги у цьому процесі;
- 2) другий етап вважається офіційним початком процедури попереднього вивчення. На цьому етапі Прокурор зосереджує особливу увагу на тому, чи можливі злочини підпадають під юрисдикцію МКС, а саме: чи має МКС предметну, часову й територіальну юрисдикцію чи юрисдикцію на підставі громадянства;
- 3) третій етап пов'язаний з вирішенням питання прийнятності справ, тобто чи в національних судах держави, в якій було скоєно відповідні злочини, забезпечено змогу чи бажання сумлінного розслідування таких злочинів або притягнення до відповідальності осіб, винних у їх скоєнні;
- 4) четвертий етап включає розгляд питання чи відповідатиме повноцінне розслідування інтересам правосуддя;

---

⁷⁹ Global Rights Compliance, LLP. Розгляд справи у Міжнародному кримінальному суді [Електронний ресурс] / GRC. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <https://globalrightscpliance.files.wordpress.com/2016/05/ib17ua.pdf>.

5) п'ятий етап – це етап складання звіту та викладення у ньому висновків, які були зроблені під час попереднього розслідування, в ньому він зазначає одне з трьох рішень: відмову ініціювати розслідування; перехід до повноцінного розслідування; потребу продовжити збір доказів та інформації.

Наразі у МКС на етапі попереднього розслідування знаходяться 10 ситуацій, а саме: Україна (*імовірні злочини, скоєні в контексті акцій протесту «Майдан» з 21 листопада та інших подій в Україні з 20 лютого 2014 року*), Венесуела I, II (*імовірні злочини, вчинені принаймні з квітня 2017 року в контексті демонстрацій та пов'язаних з ними політичних заворушень*), Республіка Філіппіни (*імовірні злочини, вчинені принаймні з 1 липня 2016 року в контексті кампанії «війни з наркотиками»*), Багатонаціональна держава Болівія (*імовірні злочини проти людства, скоєні в Болівії в серпні 2020 року*), Колумбія (*імовірні військові злочини, вчинені з 1 листопада 2009 р., та ймовірні злочини проти людства, вчинені з 1 листопада 2002 р.*), Гвінея (*імовірні злочини проти людства, скоєні в контексті подій 28 вересня 2009 року в Конакрі*), Нігерія (*ймовірні злочини проти людства або військові злочини, вчинені в дельті Нігеру, країнах Середнього поясу та в контексті збройного конфлікту між Боко Харамом та нігерійськими силами безпеки в Нігерії*), Ірак / Великобританія (*імовірні військові злочини, скоєні громадянами Сполученого Королівства в контексті конфлікту в Іраці та окупації з 2003 по 2008 рік*), Держава Палестина (*імовірні злочини, скоєні на окупованій палестинській території, включаючи Східний Єрусалим, з 13 червня 2014 року*)⁸⁰.

Прокурор МКС може відкрити повноцінне розслідування без одержання дозволу Суду, якщо ситуація була передана: державою-учасницею, яка ратифікувала Римський статут або Радою Безпеки ООН⁸¹. Так, 13 лютого 2020 року Канцелярія прокурора МКС отримала від уряду Боліваріанської Республіки

⁸⁰ Preliminary examinations [Електронний ресурс] // International Criminal Court – Режим доступу до ресурсу: <https://www.icc-cpi.int/pages/pe.aspx>.

⁸¹ Там само.

Венесуела направлення відповідно до статті 14 Римського статуту щодо ситуації на її власній території відповідно до її прерогативів як держави-учасниці Римського статуту. У своєму зверненні уряд Венесуели зазначає, що злочини проти людства вчиняються «внаслідок застосування незаконних примусових заходів, прийнятих в односторонньому порядку урядом Сполучених Штатів Америки проти Венесуели, принаймні з 2014 року». Однак, направлення держави-учасниці не призводить автоматично до відкриття розслідування, хоча може пришвидшити процес відкриття розслідування лише в тій мірі, в якій Римський статут не вимагає судового перегляду рішення прокурора про відкриття розслідування⁸².

У разі якщо Прокурор ініціює процедуру попереднього вивчення самостійно (*proprio motu*), то він повинен звернутися до Палати попереднього провадження, з проханням дати санкцію на початок проведення розслідування. До прохання додаються всі документи, які були отримані Прокурором та які підтверджують інформацію про злочин.

Далі, судді Палати попереднього провадження повинні оцінити інформацію надану Прокурором та визначити чи володіють вони юрисдикцією щодо передбачуваного у заяві злочину (злочинів). Це означає, що злочин (злочини) повинні: по-перше, підпадати під визначення військових злочинів, злочинів проти людяності, злочину агресії, геноциду; по-друге, бути вчиненим громадянином держави-учасниці, або на території держави-учасниці; по-третє, бути здійснені після 1 липня 2002 року або після вступу в силу Римського статуту для вище згаданої держави⁸³. Також Палата попереднього провадження повинна розглянути питання про те, чи проводила будь-яка держава (держави), пов'язаний з клопотанням Прокурора, національний розгляд щодо передбачуваних злочинів або причетних осіб, які, ймовірно, стануть об'єктом розслідувань Прокурора. Якщо на це питання буде дана ствердна відповідь, то

---

⁸² Preliminary examination Venezuela II [Електронний ресурс] // International Criminal Court – Режим доступу до ресурсу: <https://www.icc-cpi.int/venezuelaII>.

⁸³ Manuel Ventura Proprio motu investigation by the ICC Prosecutor [Електронний ресурс] / Manuel Ventura – Режим доступу до ресурсу: <https://www.peaceandjusticeinitiative.org/implementation-resources/proprio-motu-investigation-by-the-icc-prosecutor>.

заява буде вважатися неприйнятною, а у випадку, коли Палата попереднього провадження встановить небажання чи нездатність держави розслідувати дану ситуацію, то заява буде вважатися прийнятною. У випадку, якщо судді Палати попереднього провадження оцінивши всі вищевказані елементи, дійдуть згоди щодо того, що ситуація підпадає під юрисдикцію МКС, вони дають санкцію на порушення розслідування Прокурором без шкоди подальшим визначенням Суду щодо юрисдикції та прийнятності справи до провадження. А у разі відмови у наданні санкції, Прокурор не позбавляється можливості подати прохання, щодо тієї ж ситуації, але з новими фактами⁸⁴.

Так, наприклад, 20 листопада 2017 року Прокурор МКС звернувся до Палати попереднього провадження за дозволом розпочати розслідування щодо імовірно вчинених злочинів проти людяності та воєнних злочинів у зв'язку із збройним конфліктом, що відбувався в Ісламській Республіці Афганістан з 1 травня 2003 року, а також аналогічних злочинів, пов'язаних із збройним конфліктом в Афганістані скоєних на території інших держав-учасниць Римського статуту з 1 липня 2002 року. Проте, Палата попереднього провадження прийняла рішення від 12 квітня 2019 року, яким відхилила клопотання Прокурора про дозвіл на розслідування від 20 листопада 2017 року та встановила, що початок розслідування не буде в інтересах справедливості. Прокурор подав апеляцію на це рішення, а 5 березня 2020 року Апеляційна палата Міжнародного кримінального суду одногосно постановила уповноважити прокурора почати розслідування передбачуваних злочинів, що підпадають під юрисдикцію Суду, у зв'язку з ситуацією в Ісламській Республіці Афганістан⁸⁵.

Першою стадією розгляду в МКС є розслідування та визначення прийнятності справи до судового розгляду. Повноцінне розслідування відбувається тільки після того, як Прокурор прийшов до висновку про наявність

---

⁸⁴ Римський статут міжнародного кримінального суду [Електронний ресурс]. – 1998. – Режим доступу до ресурсу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588.

⁸⁵ Situation in the Islamic Republic of Afghanistan [Електронний ресурс] // International Criminal Court – Режим доступу до ресурсу: <https://www.icc-cpi.int/afghanistan>.

розумних підстав для початку розслідування, а також у передбаченому Римським статутом випадку, отримав дозвіл Палати попереднього провадження. У тих випадках, коли ситуація була передана до Суду відповідно до статті 13 (а) Римського статуту і Прокурор визначив, що є достатні підстави для початку розслідування, або якщо Прокурор почав розслідування відповідно до статей 13 (с) і 15 Римського статуту⁸⁶, то перед тим як справа буде розглядатись Судом, Прокурор повинен надіслати повідомлення про намір розпочати розслідування всім державам-учасницям Римського статуту і тим державам, які, з огляду на наявну інформацію, зазвичай здійснювали б юрисдикцію щодо таких злочинів⁸⁷. Така нотифікація не потрібна, у випадку передачі ситуації Прокурору Радою Безпеки ООН. Так, протягом одного місяця з моменту отримання такого повідомлення держава може повідомити МКС, що вона веде чи провела розслідування у справі, що стосується повідомлення Прокурора, у випадку отримання такого повідомлення і на прохання держави, Прокурор передає справу державі, якщо він не вирішить подати клопотання до Палати попереднього провадження і вона не надасть дозвіл на проведення розслідування.

Римський статут зобов'язує Прокурора МКС проводити розслідування щодо всіх аспектів наявної ситуації без винятку (включно з будь якою інформацією, що потенційно може свідчити про невинуватість особи), щоб встановити істину в ситуації, що склалась, і щоб визначити чи міг бути скоєний будь-який злочин, що підпадає під юрисдикцію Суду. Тобто, під час свого розслідування Прокурор має на меті не доведення чиєїсь вини, а встановлення істини у справі⁸⁸. В тому числі, до обов'язків Прокурора входить прийняття належних заходів для забезпечення ефективного розслідування і кримінального переслідування за злочини, які підпадають під юрисдикцію Суду. При цьому

---

⁸⁶ Там само.

⁸⁷ Каюмова А. Р. Механизм позитивной комплементарности в современной практике Международного уголовного суда [Електронний ресурс] / А. Р. Каюмова // Вестник Волжского университета имени В. Н. Татищева. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <https://cyberleninka.ru/article/n/mehanizm-pozitivnoy-komplementarnosti-v-sovremennoy-praktike-mezhdunarodnogo-ugolovnogo-suda/viewer>.

⁸⁸ Global Rights Compliance, LLP. Розгляд справи у Міжнародному кримінальному суді [Електронний ресурс] / GRC. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <https://globalrightscpliance.files.wordpress.com/2016/05/ib17ua.pdf>.

необхідно дотримуватись інтересів та особистих обставин потерпілих та свідків, враховуючи їх вік, гендерний чинник, стан здоров'я, а також характер злочинів, зокрема злочинів, пов'язаних із сексуальним насильством, гендерним насильством або насильством щодо дітей.

Римським статутом для Прокурора МКС надано широке коло повноважень під час розслідування, Яворський Я. Т. вважає, що ці повноваження доцільно поділити на три групи. Першу групу становлять повноваження у сфері збору та вивчення доказів, у тім числі збір доказів шляхом допиту осіб, що перебувають під слідством, потерпілих, свідків; другу – повноваження у сфері міжнародного співробітництва: укладення угод та або домовленостей, що є необхідними для співпраці з будь-якими державами, міжнародними організаціями або особами; третю – повноваження у сфері не розкриття доказів, забезпечення конфіденційності інформації та захисту особи, що включають надання згоди на не розкриття документів та інформації і прийняття необхідних заходів для забезпечення їх конфіденційності⁸⁹.

У разі, якщо під час розслідування Прокурор, на підставі зібраної інформації, дійде висновку про те, що конкретна особа вчинила злочин, то він може подати до Палати попереднього провадження клопотання про видачу повістки про виклику особи до Суду або ж ордеру на її арешт, які є двома основними способами, що забезпечують явку особи до Суду. Повістка про виклик до Суду є альтернативою ордеру на арешт, який є винятковим способом, вона містить вимогу до особи з'явитися до суду, а в тому випадку, коли повістка не може забезпечити таку явку, то видається ордер на арешт.

В свою чергу, ордер на арешт може бути виданий тільки тоді, коли Палата попереднього провадження впевниться в тому, що є обґрунтовані підстави вважати, що особа скоїла злочин, що підпадає під юрисдикцію МКС і арешт особи є необхідним: для забезпечення явки на судовий розгляд; або для забезпечення того, щоб ця особа не створювала перешкод чи загроз для

---

⁸⁹ Яворський Я. Т. Правовий статус Прокурора Міжнародного кримінального суду : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юр. наук : спец. 12.00.11 "міжнародне право" / Яворський Ярослав Теодейович – Київ, 2018. – С.15..

розслідування або судового розгляду; або для попередження продовження здійснення особою цього злочину або пов'язаного з ним злочину, що підпадає під юрисдикцію Суду і який пов'язаний з тими ж обставинами⁹⁰.

Так, *наприклад 2 серпня 2013 року Палата попереднього розгляду II постановила ордер на арешт Вальтера Осапірі Бараса, у справі щодо ситуації в Кенії, оскільки Вальтер Бараса здійснив корупційний вплив на нинішніх, колишніх або потенційних свідків обвинувачення з метою відмови від статусу або відмови від своїх показань як свідків. Такі дії є злочином та суперечать нормам Римського статуту. За твердженням прокурора, спроби впливу на свідків обвинувачення зросли як по частоті, так і по серйозності в період з 20 травня по 25 липня 2013 року, також Прокурор дійшов висновку, що арешт Вальтера Бараса є необхідним з усіх трьох причин, перелічених у статті 58 (l) (b) Римського статуту, внаслідок чого арешт необхідно здійснити терміново*⁹¹.

З практичного погляду можливості МКС щодо забезпечення появи в суді деяких підозрюваних осіб можуть бути обмежені, оскільки МКС не має власного підрозділу поліції чи органів, що відповідають за проведення арешту. Він повинен покладатися на співпрацю держави та її можливості на місцевому рівні⁹². Так, держава-учасниця, яка одержала прохання про тимчасовий арешт або арешт з наданням особи в розпорядження Суду, повинна негайно вжити заходів для здійснення арешту відповідно до свого законодавства.

Якщо особа, яку заарештували залишається в державі місця тримання під вартою, то вона передається компетентному судовому органу, який обов'язково повинен перевірити те: чи ордер виданий стосовно цієї особи, чи вона заарештована з дотриманням належної процедури і що права цієї особи не були

⁹⁰ Римський статут міжнародного кримінального суду [Електронний ресурс]. – 1998. – Режим доступу до ресурсу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588.

⁹¹ Warrant of arrest for Walter Osapiri Barasa [Електронний ресурс] // PRE-TRIAL CHAMBER II. – 2013. – Режим доступу до ресурсу: https://www.icc-cpi.int/CourtRecords/CR2013_06445.PDF.

⁹² Global Rights Compliance, LLP. Що відбувається після процедури попереднього вивчення справи?[Електронний ресурс] / GRC. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: <https://globalrightscpliance.files.wordpress.com/2015/11/issue-brief-6-ukrfinal.pdf>

порушені. Після прийняття рішення про надання особи в розпорядження Суду, особа якомога швидше передається МКС, де вона постане перед Палатою попереднього провадження. Після прибуття до Суду чи то добровільно, чи в результаті арешту або ж отримання повістки про виклик до Суду, судді Палати попереднього розгляду засвідчуються в тому, що особу було повідомлено про злочини у вчиненні яких вона підозрюється та про її права, до яких входить право клопотати про тимчасове звільнення з під варти до початку судового розгляду.

Далі розпочинається етап «слухань щодо підтвердження обвинувачень», який є останнім етапом на стадії розслідування, він полягає у тому, що Палата попереднього розгляду проводить слухання з питань затвердження обвинувачень, які Прокурор буде підтримувати під час судового розгляду.

Зазвичай слухання відбувається за участі Прокурора, обвинуваченого та його захисника, але у передбачених Римським статутом випадках, воно може проводитись без присутності обвинуваченого. До таких випадків належить дві ситуації: перша – коли обвинувачений відмовляється бути присутнім на слуханні, що стосується його справи; друга – коли обвинувачений переховується або неможливо встановити його місцезнаходження, але при цьому були здійснені всі заходи для того, щоб забезпечити явку особи до Суду та проінформувати його про висунуті обвинувачення і слухання про підтвердження обвинувачення. У зазначеному випадку така особа може бути представлена захисником, якщо Палата попереднього провадження визначить, що це відповідає інтересам правосуддя. Для того щоб обвинувачений зміг підготуватися до слухання, у розумний строк до початку такого слухання, але не пізніше як за 30 днів⁹³, Прокурор зобов'язаний надати для нього копію документу, що містить вичерпний перелік інформації про обвинувачення, які Прокурор висуває проти нього, а також інформацію про те, які докази він має намір використовувати під час слухання. Прокурор може продовжувати

---

⁹³ Global Rights Compliance, LLP. Розгляд справи у Міжнародному кримінальному суді [Електронний ресурс] / GRC. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <https://globalrightscpliance.files.wordpress.com/2016/05/ib17ua.pdf>.

розслідування до початку слухання та отримавши нові докази надавати інформацію про них обвинуваченому. У разі, коли він дійде висновку про зняття обвинувачення або його зміну, він повинен повідомити Палату попереднього розгляду про причину змін.

Слухання про підтвердження обвинувачення має таку процедуру: головуєчий суддя Палати попереднього провадження просить Прокурора зачитати обвинувачення, які він висунув проти особи-обвинуваченого. Після проголошення обвинувачень, Прокурор повинен підкріпити кожен пункт обвинувачення доказами, при цьому він може покладатися на документальні докази та викликати свідків, але докази повинні бути достатніми для встановлення істотних підстав вважати, що саме особа, яка є обвинуваченим вчинила злочин. В свою чергу, обвинувачений може надавати заперечення та оскаржувати подані Прокурором докази, а також подавати свої докази.

Після того, як Палата попереднього провадження заслухає аргументи обох сторін, вона визначає чи є істотні підстави вважати, що ця особа вчинила кожен із злочинів в яких вона обвинувачується та приймає одне з рішень:

- 1) затверджує ті обвинувачення, щодо яких вона визначила наявність достатніх доказів та передає справу на розгляд одній із Судових палат для проведення повноцінного судового розгляду;
- 2) не затверджує звинувачення, щодо яких вона визначила відсутність достатніх доказів;
- 3) відкладає слухання і просить Прокурора розглянути можливість:
  - а) надання додаткових доказів або проведення подальшого розслідування щодо того чи іншого конкретного обвинувачення; або
  - б) зміни обвинувачення, оскільки представлені докази, як видається, встановлюють факт скоєння іншого злочину, що підпадає під юрисдикцію Суду⁹⁴.

---

⁹⁴ Римський статут міжнародного кримінального суду [Електронний ресурс]. – 1998. – Режим доступу до ресурсу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588.

Якщо Палата попереднього провадження вирішить затвердити обвинувачення, вона повідомляє про це обвинуваченого та Прокурора у своєму рішенні, а якщо вона не затверджує, то це не перешкоджає Прокурору згодом звернутись знову із затвердженням цього обвинувачення, але вже підкріпленого новими доказами. Крім цього, сторони обвинувачення і сторони захисту можуть порушити будь-які питання, що виникають у них стосовно майбутнього судового розгляду, наприклад, подати клопотання щодо того, як має відбуватись судовий розгляд. У цей період разом з тим відбудуться «переговори щодо стану справ» між представниками сторони обвинувачення і сторони захисту, а також членами Палати для вирішення адміністративних питань, таких як дата початку судового розгляду⁹⁵.

Наприклад, 23 березня 2016 року Палата попереднього розгляду II прийняла рішення про затвердження обвинувачень проти Домініка Онгвена, також відомого як «Одомі» та «Вай Вай», щодо ситуації в Уганді у справі «THE PROSECUTOR v. DOMINIC ONGWEN» який в даний час затриманий за місцем перебування Суду. Це рішення містить інформацію щодо всіх висунених проти нього обвинувачень, а саме: нападів на цивільне населення, вбивств, жорстокого поводження, переслідування, примушування до вступу в шлюб, тортур, зґвалтувань, сексуального рабства, поневолення, які підтверджуються доказами та затверджуються судом⁹⁶.

Після затвердження обвинувачень Президія створює Судову палату і передає їй рішення Палати попереднього провадження та протоколи, які велись під час розгляду нею справи, тепер вона буде відповідати за подальший розгляд справи та може здійснювати будь-яку функцію Палати попереднього провадження, яка має відношення до цього розгляду, на цьому закінчується стадія розслідування і починається стадія судового розгляду.

---

⁹⁵ Global Rights Compliance, LLP. Розгляд справи у Міжнародному кримінальному суді [Електронний ресурс] / GRC. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <https://globalrightscpliance.files.wordpress.com/2016/05/ib17ua.pdf>.

⁹⁶ Decision on the confirmation of charges against Dominic Ongwen [Електронний ресурс] // PRE-TRIAL CHAMBER II. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: https://www.icc-cpi.int/CourtRecords/CR2016_02331.PDF.

Згідно Римського статуту місцем судового розгляду є місце знаходження Суду, якщо не буде прийнято інше рішення. Судовий розгляд зазвичай є відкритим, але передбачений і закритий судовий розгляд, у випадках, коли існують особливі обставини для закритого розгляду або ж в інтересах захисту конфіденційної чи чутливої інформації, яка буде представлена як доказ, а також у разі захисту потерпілих, свідків або обвинуваченого. Судова палата забезпечує складання протоколу, що точно і детально відображає всі дії сторін та Суду під час судового розгляду, ведення також протоколу та його зберігання відноситься до обов'язків Секретаря.

Судовий розгляд в МКС можна поділити на декілька етапів: перший – початок судового розгляду, другий – дослідження доказів, третій – призначення покарання.

Початок судового розгляду розпочинається із того що Судова палата зачитує обвинувачення, яке було затверджено Палатою попереднього провадження. Після того як Судова палата переконується в тому, що обвинувачений розуміє зміст обвинувачень, які проти нього висунуті, вона дає обвинуваченому можливість визнати свою провину або заявити про невинуватість.

Від відповіді обвинуваченого залежить подальший хід процесу, тому що якщо обвинувачений визнає свою провину у вчиненні злочинів, то за певних умов Судова палата відразу переходить до третього етапу – призначення покарання. До таких умов належить те, чи визнає Судова палата: що обвинувачений усвідомлює характер та наслідки визнання провини; що обвинувачений визнав провину добровільно та після достатніх консультацій з захисником; і що визнання провини підтверджується обставинами викладеними у документах, будь-яких інших матеріалах та доказах, які надані Прокурором та прийняті обвинуваченим. У разі дотримання цих умов обвинувачений буде засуджений за всіма обвинуваченнями, які йому пред'явив Прокурор, без проходження другого етапу судового розгляду (дослідження доказів). Якщо обвинувачений не визнає свою провину або Судова палата не переконалась у

тому, що визнання винуватості відповідає вище викладеним умовам, то судовий розгляд продовжується.

Другим етапом судового розгляду є дослідження доказів, під час цього етапу сторони, представляють Судовій палаті докази, на яких вони побудували свої позиції. Суд правомочний вимагати подання всіх доказів, які він вважає необхідними для встановлення істини, а питання про допустимість чи недопустимість доказу вирішується відразу під час його пред'явлення, так, докази, які визнані не допустимими не розглядаються Судовою палатою. Доказування у судовому засіданні має свої особливості та залежить від джерела, а порядок представлення доказів складається шляхом домовленості Прокурора та сторони захисту, якщо згоди неможливо дійти, то порядок надання доказів встановлює головуєчий суддя.

Так, показання свідків, надаються особисто у судовому засіданні після проголошення ними присяги. Судова палата може також дозволити дачу *viva voce* (усних) або записаних за допомогою відео або аудіотехніки показань свідка, за умови, що така техніка дозволить Прокурору, стороні захисту та Судовій палаті спостерігати за свідком під час дачі таких показань⁹⁷. Допит відбувається за такою процедурою: спочатку сторона, яка надає докази шляхом виклику свідка, має право допитати його першою, свідок повинен розповісти про всі події очевидцем яких він став і головною метою такого допиту є роз'яснення Судовій палаті доказів, які були надані у такий спосіб. Потім, допитати свідка має право інша сторона щодо питань пов'язаних з його показаннями, його надійністю і довірою до нього, а також інших супровідних питань⁹⁸, так званий «перехресний допит», і лише тоді до перехресного допиту можуть залучатися судді Судової палати. Письмові докази у документарній формі, у разі необхідності, оголошуються у судовому засіданні.

---

⁹⁷ Правила процедури и доказывания [Електронний ресурс] // Международный уголовный суд. – 2002. – Режим доступа до ресурсу: <https://www.refworld.org.ru/publisher,ICC,,,53a1a3754,0.html>.

⁹⁸ Global Rights Compliance, LLP. Розгляд справи у Міжнародному кримінальному суді [Електронний ресурс] / GRC. – 2016. – Режим доступа до ресурсу: <https://globalrightscpliance.files.wordpress.com/2016/05/ib17ua.pdf>.

Під час розгляду не потребують доказування обставини, які є загальновідомими і недопустимі докази, тобто які отримані шляхом порушення правил Римського статуту або міжнародно визнаних прав людини, а також якщо порушення створило серйозні сумніви у достовірності доказів, чи розгляд таких доказів був би несумісний з проведенням розгляду і наносив би серйозної шкоди.

Після того, як будуть допитані всі свідки і всі докази будуть надані Судовій палаті, головуючий суддя оголошує, що пред'явлення доказів припиняється, та пропонує Прокурору та стороні захисту зробити заключні заяви, стороні захисту, у будь-якому випадку, надається можливість виступити останньою. Виступ із заключними заявами необхідний для того щоб відновити в пам'яті зміст доказів і фактів наданих Судовій палаті, а також знову навести доводи на підтримку своєї сторони, відповідно⁹⁹.

Після заключних заяв Судова палата видаляється на нараду *in camera* та інформує всіх тих, хто бере участь в розгляді, про дату оголошення свого рішення. Під час проведення наради судді мають провести оцінку доказів, які вони заслухали і «всього провадження у справі». Інакше кажучи, вони мають розглянути питання переконливості аргументів, висловлених щодо обвинувачень висунутих Прокурором, а також сили заслуханих доказів¹⁰⁰. Рішення, яке приймуть судді не повинно виходити за рамки фактів і обставин, викладених в документі, що містить обвинувачення, або в будь-яких змінах до документа. Суд може засновувати своє рішення тільки на доказах, представлених йому і розглянутих ним в ході судового розгляду. Рішення судді змушені прийняти одноголосно, якщо ж одноголосне рішення неможливе, то рішення може бути ухвалене більшістю голосів, воно виноситься в письмовому вигляді і містить повний та вмотивований виклад висновків Судової палати. Рішення оголошується в розумний період часу після того, як Судова палата пішла на нараду. Якщо Судова палата дійшла висновку про те, що Прокурор довів вину обвинуваченого «поза розумним сумнівом», вона ухвалює

---

⁹⁹ Там само.

¹⁰⁰ Там само.

обвинувальний вирок і переходить до етапу призначення покарання, а якщо не дійде до такого висновку, то ухвалює виправдувальний вирок, таким чином справа завершується.

Після ухвалення обвинувального вироку, він оголошується публічно, копії рішення надсилаються всім хто брав участь у судовому розгляді на робочій мові Суду, а обвинуваченому на мові, яку він повністю розуміє або розмовляє. Після цього Судова палата призначає окреме слухання щодо призначення покарання обвинуваченому, так починається третій етап судового розгляду. Питання про призначення покарання розглядається із врахуванням представлених в ході розгляду доказів та заяв, а також бере до уваги тяжкість вчиненого злочину та особу обвинуваченого.

Будь-якій особі, яка визнана винною у скоєнні злочину, який передбачено Римським статутом, Суд може призначити одну із таких основних мір покарання:

- 1) позбавлення волі на певний строк, що не перевищує максимальний строк у 30 років; або
- 2) довічне позбавлення волі в тих випадках, коли це виправдано виключно тяжким характером злочину та індивідуальними особливостями особи, визнаної винною у його вчиненні¹⁰¹.

На додаток до позбавлення волі, особі може бути призначено покарання у вигляді сплати штрафу або конфіскації доходів від власності чи активів, одержаних внаслідок вчинення злочину, для виплати відшкодування потерпілим. При визначенні міри покарання Суд враховує, що будь-яке покарання повинно залежати та відображати вину засудженого, а також враховує будь-які фактори, що пом'якшують і обтяжують покарання, серед них: рівень заподіяної шкоди, зокрема шкода, заподіяна потерпілим та їхнім родинам; характер протизаконних дій і засоби, що використовувалися для вчинення злочину; ступінь участі особи, визнаної винною; ступінь умислу;

---

¹⁰¹ Римський статут міжнародного кримінального суду [Електронний ресурс]. – 1998. – Режим доступу до ресурсу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588.

чинники, що стосуються способу, часу і місця скоєння злочину; вік, рівень освіти, соціальне і економічне становище особи.

Ухваливши рішення щодо призначення покарання Судова палата оголошує його у відкритому судовому засіданні та, якщо можливо, у присутності обвинуваченого. Після цього засуджена особа чи Прокурор матиме можливість оскаржити призначене покарання протягом 30 днів до Апеляційної палати МКС, якщо на думку такої особи чи Прокурора, призначене покарання не відповідає вчиненому злочині¹⁰². Відбувати покарання у вигляді позбавлення волі засуджений буде у державі-учасниці, яка повідомила МКС про готовність прийняти особу для виконання покарання. Список держав в яких особа може відбувати таке покарання складається і ведеться Секретарем. Під час повідомлення про готовність прийняти особу, в своїй заяві держава може вказати умови такого прийняття, якщо Президія МКС не погоджується з висунутими державою умовами, то держава не включається до такого списку.

Рішення про визначення держави в якій буде виконано покарання, приймається з урахуванням принципу справедливого розподілу, що включає в себе принцип справедливого географічного розподілу; необхідність надання кожній державі, яка включена до списку, можливості приймати засуджених; врахування кількості засуджених осіб, вже прийнятих цією державою і іншими державами. Також береться до уваги застосування широко визнаних міжнародних договірних стандартів поведінки з ув'язненими; думка та громадянство особи, щодо якої винесено вирок та інші.

Коли Президія МКС прийме рішення в якому визначає державу виконання покарання, то така держава письмово повідомляється про це рішення і отримує повну інформацію щодо засудженого, що включає: прізвище, громадянство, дату та місце народження; копію остаточного рішення про засудження, тривалість покарання і дату його початку, а також термін, який залишилося відбутися. Суд не відправляє засуджену особу в призначену державу виконання

---

¹⁰² Global Rights Compliance, LLP. Розгляд справи у Міжнародному кримінальному суді [Електронний ресурс] / GRC. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <https://globalrightscpliance.files.wordpress.com/2016/05/ib17ua.pdf>.

вироку доти, поки рішення про засудження і рішення про вирок не наберуть остаточної сили. З дотриманням умов, які держава могла встановити, вирок про призначення покарання у вигляді позбавлення волі є обов'язковим для держав-учасників, які ні за яких обставин не можуть змінювати його. Тільки МКС має право приймати рішення щодо будь-якого клопотання про оскарження чи перегляд рішення. Держава виконання вироку не повинна перешкоджати особі, щодо якої винесено вирок, звертатися з будь-яким таким клопотанням.

Виконання покарання у вигляді позбавлення волі здійснюється під наглядом МКС і має відповідати визнаним міжнародним договірним стандартам поводження з ув'язненими, а умови позбавлення волі регулюються законодавством держави виконання вироку і вони не повинні бути більш чи менш сприятливими ніж ті, в яких перебувають затримані, засуджені в державі виконання вироку за вчинення аналогічних злочинів.

Висновок до Розділу 2

17 липня 1998 року було прийнято Римський міжнародний багатосторонній договір, яким було засновано – Міжнародний кримінальний суд. Рішення про створення МКС далось нелегко, оскільки участь у Римській конференції приймали делегації із 150 країн та десятки неурядових організацій. Так, Римський статут набрав чинності 1 липня 2002 року, коли був ратифікований 60-ю державою.

Особливістю МКС є те, що він є першим постійним міжнародним судом із кримінальних справ, створений на основі багатостороннього міжнародного договору з метою подолання безкарності осіб, відповідальних за найтяжчі міжнародні злочини і він доповнює національні системи кримінального правосуддя. МКС складається з чотирьох основних органів: Президії, Палат, Канцелярії Прокурора та Секретаріату, але крім цього до його органів відносять

Асамблею держав-учасниць. Юрисдикція МКС обмежується такими злочинами як: геноцид, злочини проти людяності, воєнні злочини, злочин агресії.

Ініціювати розгляд справи в МКС може держава-учасниця, Рада Безпеки ООН, а також Прокурор МКС, шляхом передачі Суду ситуації при якій видається, що було вчинено один або кілька злочинів. Якщо Прокурор МКС отримує одне з таких звернень, то розпочинається процедура «попереднього вивчення» ситуації, під час якої вирішується питання про те, чи є обґрунтована підстава розпочинати повноцінне розслідування. Судовий розгляд в МКС складається з трьох основних стадій: розслідування, судового розгляду та виконання покарань. На першій стадії Прокурором МКС проводиться розслідування та визначається особа обвинуваченого, після затвердження обвинувачень розпочинаються судові розгляди, на них Судова палата МКС заслуховує свідків та всі докази, які було отримано, у разі доведення вини підсудному призначається покарання. Відбувати покарання особа направляється до однієї із держав, які надіслали повідомлення про готовність прийняти особу та яка зможе забезпечити відповідні умови. На цьому судовий розгляд справи завершується, якщо не брати до уваги процедури апеляційних оскаржень, які здійснюються Апеляційною палатою МКС.

РОЗДІЛ 3

ЮРИСДИКЦІЯ МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО СУДУ ЩОДО ПИТАНЬ УКРАЇНИ

3.1. Проблеми ратифікації Україною Римського статуту Міжнародного кримінального суду

Українська делегація була присутня під час Римської конференції 1998 року, а також приймала активну участь у підготовці Римського статуту. 20 січня 2000 року Україна підписала Римський статут, проте відповідно до Конституції України даний документ може стати частиною національного законодавства лише після надання згоди на його обов'язковість Верховною Радою України, тобто після його ратифікації. Але ратифікація Римського статуту, так і не відбулася, оскільки у 2001 році Президент України звернувся до Конституційного Суду України з конституційним поданням про надання висновку щодо відповідності Конституції України Римського статуту Міжнародного кримінального суду, де основними суперечностями, які вбачав Президент були питання про те, що Римським статутом передбачається:

- 1) однакове для всіх його застосування, отже виключення недоторканості Президента, народних депутатів та суддів, що суперечило статті 80, 105, 126 Конституції України;
- 2) можливість екстрадиції громадян України, що не узгоджується із статтею 25 Конституції України;
- 3) делегування функцій судів України іншому органу, а також створення суду не передбаченого Конституцією України, що не допускається статтею 124 та 125 Конституції України;
- 4) визнання державою-учасницею юрисдикції МКС та здійснення ним функцій та повноважень на території будь-якої держави, не узгоджується із статтею 5 Конституції України;

- 5) існування повноважень Асамблеї держав-учасниць встановлювати та змінювати Елементи злочинів та Правила в процедури доказування, що не узгоджуються з статтями 75 та 92 Конституції України ;
- 6) поширення на громадян України дії законів іншої держави, під час відбування ними покарань, що порушують статті 63 та 64 Конституції України;
- 7) доведення вини Прокурором МКС, а не прокуратурою України, що не відповідає статті 121 Конституції України.

Так, розглянувши ці питання Конституційний Суд України у своєму висновку від 11 липня 2001 року № 3-в/2001 вирішив те, що лише за одним пунктом Римський статут МКС не відповідає Конституції України – абзац 10 Преамбули та статті 1 Римського статуту МКС за яким «Міжнародний кримінальний суд доповнює національні органи кримінальної юстиції»¹⁰³. Це на його думку, однозначно порушує статтю 124 та 125 Конституції, оскільки можливість такого доповнення судової системи України не передбачена розділом VIII «Правосуддя» Конституції України, а тому приєднання України до цього Статуту відповідно до частини другої статті 9 Конституції України можливе лише після внесення до неї відповідних змін.

Тобто, з вищевикладеного вбачається, що єдиною причиною не ратифікації Римського статуту Україною у 2001 році став лише комплементарний характер функціонування МКС.

Одночасно виникає таке питання: «Як інші 122 держави погодились ратифікувати Римський статут і чи виникали у них такі складнощі саме із комплементарністю МКС?». Цікавим є дослідження та тлумачення принципу комплементарності П. Пилипенко, який звертає увагу на те, що якщо проаналізувати офіційну версію Римського статуту, викладену англійською мовою, то слово «**Доповнює**» в абзаці десятому Преамбули подається як

---

¹⁰³ Висновок Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України про надання висновку щодо відповідності Конституції України Римського Статуту Міжнародного кримінального суду (справа про Римський Статут) [Електронний ресурс] // Офіційний Вісник України. – 2001. – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v003v710-01#Text>.

«**complementary**». Тому, наприклад, у Польщі в своїй версії Римського статуту, аналогічний десятий абзац преамбули виклали у такий спосіб «*Międzynarodowy Trybunał Karny utworzony na podstawie niniejszego statutu ma charakter komplementarny w stosunku do krajowych systemów wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych*». Тобто, не «uzupełnia» (доповнює) а «**має характер комплементарний щодо національних органів кримінальної юстиції**». Більше того, цей абзац у такому звучанні визнано одним із принципів (засад) діяльності МКС. Суть цієї так званої засади комплементарності якраз і полягає в тому, що МКС не доповнює, а діє в поєднанні, разом, паралельно з судовими органами країн-учасниць Римського статуту¹⁰⁴.

Англійське слово «*complementary*» та французьке «*complementaire*», як виявляється, мають латинське походження і крім свого основного значення – «додатковий» тлумачаться також як: узгоджувати разом, допомагати зробити один одного краще, разом доповнювати. Більше того, крім абзацу десятого преамбули та статті 1 Статуту, на яку посилається Конституційний Суд України у своєму висновку, існують ще й інші статті цього акту, які очевидно суд теж мав би взяти до уваги. Зокрема, статтю 17, де власне подається тлумачення «засади комплементарності». Тут наголошується, що «справа про кримінальне переслідування є підсудною МКС лише тоді, коли держава, громадянином якої є особа, не має волі або не здатна провести ефективне розслідування вчиненого нею злочину»¹⁰⁵.

П. Пилипенко слушно зауважує, що в усіх випадках кримінальне переслідування та покарання осіб, які вчинили злочин проти людяності це є справа честі і обов'язку самої держави до якої належить особа, що вчинила злочин. І тільки в разі, якщо держава не здатна або ж не бажає здійснювати свою юрисдикцію, тоді справа може стати предметом розгляду МКС¹⁰⁶.

¹⁰⁴ Боднар Н. А. Проблема ратифікації Римського статуту Міжнародного кримінального суду в світі європейського вибору України [Електронний ресурс] / Н. А. Боднар // Журнал європейського та порівняльного права. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <http://journals.iir.kiev.ua/index.php/pravo/article/download/3479/3149>.

¹⁰⁵ Там само.

¹⁰⁶ Пилипенко П. Д. Проблеми ратифікації Римського статуту: реальні й надумані [Електронний ресурс] / П. Д. Пилипенко. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <https://blog.liga.net/user/vpilipenko/article/20839>.

Можна зробити висновок, що не тільки не розуміння принципу комплементарності МКС, який у 2001 році не мав прикладів застосування та повного тлумачення, а і певне побоювання керуючої верхівки країни стали перепоною на шляху до ратифікації Римського статуту, але надалі, як показує час, все змінилося. А чинником який вплинув на те, щоб питання про визнання юрисдикції МКС Україною врегулювалось, стали події Майдану та Революції гідності, які відбувалися з листопада 2013 року по лютий 2014 року, анексія Автономної Республіки Крим та початок війни на сході України, вони змусили нових керівників держави задуматись про те, як покарати винних за ці діяння.

Під час вищеперерахованих подій було зафіксовано і фіксуються зараз, випадки масштабних порушень прав людини і застосування насильства, які можуть розглядатись міжнародною спільнотою, як злочини проти людяності. Саме вони стали приводом звернення України до МКС, зокрема 17 квітня 2014 року, так, Україна звернулась до Секретаріату МКС із заявою «Про визнання Україною юрисдикції Міжнародного кримінального суду щодо скоєння злочинів проти людяності вищими посадовими особами держави, які призвели до особливо тяжких наслідків та масового вбивства українських громадян під час мирних акцій протестів у період з 21 листопада 2013 року по 22 лютого 2014 року»¹⁰⁷. Такої ж спрямованості заяву було надіслано 8 вересня 2015 році¹⁰⁸ «Про визнання Україною юрисдикції Міжнародного кримінального суду щодо скоєння злочинів проти людяності та воєнних злочинів вищими посадовими особами Російської Федерації та керівниками терористичних організацій «ДНР» та «ЛНР», які призвели до особливо тяжких наслідків та масового вбивства українських громадян від 04 лютого 2015 року»¹⁰⁹.

---

¹⁰⁷ Заява Верховної Ради України від 25 лютого 2014 року № 790-VII «Про визнання Україною юрисдикції Міжнародного кримінального суду щодо скоєння злочинів проти людяності вищими посадовими особами держави, які призвели до особливо тяжких наслідків та масового вбивства українських громадян під час мирних акцій протестів у період з 21 листопада 2013 року по 22 лютого 2014 року» [Електронний ресурс]. – 2014. – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/790-18#Text>.

¹⁰⁸ Рибалко Т. Ф. Правові проблеми ратифікації Римського статуту в Україні [Електронний ресурс] / Т. Ф. Рибалко // «Young Scientist» • № 12 (52). – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2017/12/70.pdf>.

¹⁰⁹ Заява Верховної Ради України № 145-VIII від 4 лютого 2015 року «Про визнання Україною юрисдикції Міжнародного кримінального суду щодо скоєння злочинів проти людяності та воєнних злочинів вищими посадовими особами Російської Федерації та керівниками терористичних організацій «ДНР» та «ЛНР», які

Так, можна сказати, що Україна зробила перші кроки до МКС, але на її шляху все ще був прийнятий висновок Конституційного Суду України, в якому було чітко визначено один логічний сценарій дій – зміна законодавства України, але в першу чергу Конституції України.

Також 16 вересня 2014 року Верховна Рада України та Європейський Парламент синхронно ратифікували Угоду про асоціацію між Україною та ЄС (далі - Угода), а 1 вересня 2017 року Угода набула чинності у повновному обсязі. Згідно статті 8 Угоди, сторони співпрацюють з метою зміцнення миру та міжнародного правосуддя шляхом ратифікації та імплементації Римського статуту МКС 1998 року та пов'язаних з ним документів. Тому з 1 вересня 2017 року Україна не тільки повинна, а вона зобов'язана ратифікувати Римський статут і цим виконати свої зобов'язання.

Отож, зміни розпочалися 25 листопада 2015 року, коли Президент України подав до Верховної Ради проект змін до Розділу VIII (Правосуддя) Конституції України, що містив нову редакцію частини шостої статті 124 Конституції України, яка 26 жовтня 2015 року, була схвалена Венеціанською комісією. Законом України від 2 червня 2016 року «Про внесення змін до Конституції України» статтю 124 доповнено частиною шостою такого змісту: «Україна може визнати юрисдикцію Міжнародного кримінального суду на умовах, визначених Римським статутом Міжнародного кримінального суду .»¹¹⁰. Але до перехідних положень цього Закону було внесено застереження про те, що частина 6 статті 124 Конституції України, набирає чинності через три роки з дня, наступного за днем опублікування цього Закону, тобто з 30 червня 2019 року. Що спричинило таке довге відтермінування довгоочікуваних змін до Конституції України, достовірно не відомо, але існує безліч здогадок та побоювань, і насправді, прийнявши частину 6 статі 124 Конституції України та відклавши набрання нею чинності, Верховна Рада України створила ще один

привели до особливо тяжких наслідків та масового вбивства українських громадян» [Електронний ресурс]. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/145-19#Text>.

¹¹⁰ Закон України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» № 1401-VIII від 2 червня 2016 року [Електронний ресурс] // Офіційний Вісник України. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1401-19#Text>.

«бар'єр» на шляху до ратифікації Римського статуту. Однак, не лише висновок КСУ та відкладення набрання чинності новою частиною статті 124 Конституції України є перешкодами, в Україні до цього часу ведуться дискусії щодо питання ратифікації Римського статуту, результатом цього є формування двох таборів: прихильників та беззаперечних противників ратифікації, де одні надають аргументи щодо необхідності ратифікації, а інші ж створюють підґрунтя для сумнівів.

Дослідниця Стенфордського університету та стажерка Центру громадських свобод Кіра Яспер, називає чотири міфи щодо ратифікації Україною Римського статуту МКС:

- 1) після ратифікації Римського статуту розпочнеться розслідування воєнних злочинів вчинених на Донбасі та в Криму;
- 2) МКС притягне до відповідальності українських військових та добровольців, оскільки війна на сході України не оголошена, а українські солдати «захищають землю із зброєю в руках»;
- 3) Російська Федерація зможе використовувати свій політичний вплив, щоб переслідувати Україну в суді;
- 4) розслідування МКС скоєних злочинів у Грузії призвело до того, що Грузія понесла основний тягар відповідальності за злочини вчинені в регіоні Південної Осетії, це саме чекає Україну¹¹¹.

А державний експерт експертної групи Директорату з прав людини, доступу до правосуддя та правової обізнаності Міністерства юстиції України Максим Стельмах, виділяє такі найпоширеніші аргументи противників ратифікації як:

- 1) навіщо Україні ратифікувати Римський статут та визнавати його юрисдикцію, якщо жодна країна, яка воює (наприклад, Китай, США) не ратифікували його?;

---

¹¹¹ Яспер К. Міфи та страхи довкола Римського статуту [Електронний ресурс] / К. Яспер // Українська правда. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.pravda.com.ua/columns/2019/09/11/7225935/>.

- 2) ратифікація Римського статуту дозволить в майбутньому притягнути українських захисників до відповідальності та дозволить подати велику кількість «фейкових» позовів з боку агресора проти України, так як таким прикладом вже є Грузія;
- 3) за 17 років існування МКС на нього витрачено 1,5 млрд. євро, але станом на 2019 рік МКС ухвалив лише 3 вироки;
- 4) МКС – це не панацея, а після ратифікації Римського статуту відразу не будуть розслідуванні всі злочини та притягнуто всіх до відповідальності;
- 5) МКС – є неефективним, тому що більшість справ закриваються з причини «недостатньої обґрунтованості обвинувачення Офісу прокурора МКС»;
- 6) якщо Україна ратифікує Римський статут, потрібно вносити безліч змін до нормативно-правових актів, в тому числі до Конституції України, де в статтю 25 будуть внесені зміни, що дозволять видачу українських громадян іншим державам¹¹².

З викладених аргументів можна виділити 4 групи проблем ратифікації Україною Римського статуту: перша – проблеми роботи та репутації МКС, що включає заклики про те, що МКС є неефективним та затратним у роботі і при цьому не надає успішних результатів (наприклад, за 18 років роботи МКС виніс три вироки); друга – приклад впливових іноземних держав, таких як США, Китай, Індія, Ізраїль, які наголошують, що діяльність МКС може зашкодити їх національним інтересам та суверенітету; третя – негативний досвід іноземних держав та побоювання притягнення до відповідальності українських військовослужбовців, таким прикладом стала Грузія, після конфлікту в Південній Осетії; четверта – значні зміни національного законодавства, в першу чергу зміни до Конституції України, Кримінального кодексу України та інших.

---

¹¹² Стельмах М. Маніпуляція фактами: чи насправді ратифікація Римського статуту є великою проблемою? [Електронний ресурс] / М. Стельмах // Юридична газета №48 (702). – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/manipulyaciya-faktami-chi-naspravdi-ratifikaciya-rimskogo-statutu-e-velikoyu-problemoyu.html>.

Але у лобістів МКС існують контраргументи для вказаних проблем, починаючи з аналізу роботи МКС необхідно зазначити, що ця міжнародна інституція є досить новою, якщо порівнювати її, до прикладу, з Європейським судом з прав людини (далі – ЄСПЛ), який розпочав свою діяльність у 1959 році, тому 18 років роботи МКС – це малий проміжок, щоб говорити про його неефективність. І однозначно потребує уваги той факт, що у 2002 році МКС був створений з нуля, що включало підбір персоналу до чотирьох основних органів і займало також багато часу. Щодо спростування затратності МКС, то 1,5 млрд. євро було витрачено за 18 років діяльності, якщо ж поррахувати, то в рік це близько 83 млн. євро, і так, як робота МКС порівнювала з ЄСПЛ, то його фінансування у 2019 році складало 70 млн. євро¹¹³.

Щодо прикладу США, Китаю та Ізраїлю, то М. Стельмах має таке припущення, що фактично ці країни беруть участь у воєнних діях, але вони не мають статусу країн, землі яких перебувають під окупацією або на території яких ведуться воєнні дії, на відміну від України. Тому ратифікацією вони наражають себе на небезпеку отримати велику кількість позовів. Отже, в контексті Української ситуації ратифікацію Римського статуту потрібно розглядати не як загрозу відповідальності, а як один з інструментів захисту від військової агресії та притягнення винних до відповідальності¹¹⁴.

Досвід Грузії безумовно лякає Україну, а саме це численні позови Російської Федерації проти грузинських громадян за злочини, які вони нібито вчинили, але якщо б Російська Федерація, хотіла подавати позови до українських військовослужбовців, то вона могла б це робити ще з моменту подання першої заяви України про визнання юрисдикції МКС. Іншим важливим моментом, як зауважує Софія Лукашова, є те, що: *«В МКС працюють не московські прокурори, які звикли до фальсифікацій та політичних переслідувань. Звернення до них може направляти будь хто, але це не зобов'язує розпочинати розслідувань чи тим більше передавати справу до*

---

¹¹³ Там само.

¹¹⁴ Там само.

суду»¹¹⁵. В такому разі, справа Грузії фактично – це гарантія того, що під час розгляду української справи скоєні російськими громадянами злочини розслідуватимуться Міжнародним кримінальним судом¹¹⁶. І основним аргументом, що спростовує проблеми цієї групи є те, що Російська Федерація не визнає юрисдикцію МКС. Згідно з розпорядженням Президента Російської Федерації від 16.11.2016 року №361-рп «Про намір Російської Федерації не стати учасником Римського статуту»¹¹⁷, вона відмовляється від ратифікації Римського статуту, який був підписаний цією державою у 2000 році. Тобто Російська Федерація не може звернутися до МКС у загальному порядку передбаченому Римським статутом, а лише в порядку надання заяви про визнання юрисдикції суду ad hoc.

Четверта група причин не ратифікації Римського статуту включає в себе необхідні законодавчі зміни; деякі з них вже були внесені до Конституції України, Законом України від 2 червня 2016 року, але зміни внесли у 2016 році, а законодавчої сили вони набули лише минулого року. Екс-віцепікер Верховної Ради України Оксана Сироїд, зазначала, що однією з причин встановлення трирічного строку для набрання чинності зазначеним положенням є необхідність гармонізації національного кримінального законодавства до вимог МКС.

Гармонізація законодавства України згідно вимог МКС включає в себе, в основному, внесення змін до Кримінального кодексу України (далі – КК України), а також до Кримінального процесуального кодексу України. За останній рік відповідним комітетом Верховної Ради України було розглянуто два значних за обсягом законопроекти щодо забезпечення гармонізації кримінального законодавства з положеннями міжнародного права, зокрема Римським статутом МКС.

---

¹¹⁵ Лукашова С. Римський статут і перехідне правосуддя. [Електронний ресурс] / С. Лукашова // Українська правда. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.pravda.com.ua/articles/2019/09/2/7224129/>.

¹¹⁶ Яспер К. Міфи та страхи довкола Римського статуту [Електронний ресурс] / К. Яспер // Українська правда. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.pravda.com.ua/columns/2019/09/11/7225935/>.

¹¹⁷ Распоряжение Президента Российской Федерации от 16.11.2016 № 361-рп "О намерении Российской Федерации не стать участником Римского статута Международного уголовного суда" [Електронний ресурс]. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <http://publication.pravo.gov.ru/Document/View/0001201611160018>.

Перший законопроект № 9438 надійшов до Верховної Ради України 20 грудня 2018 року та має назву проект Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення гармонізації кримінального законодавства з положеннями міжнародного права». 6 червня 2019 року він був прийнятий у першому читанні, а наразі готується до другого та передбачає зміни до Загальної частини КК України, однією з яких є доповнення розділу статтею 8¹ *«Чинність закону про кримінальну відповідальність щодо злочинів незалежно від місця їх вчинення»*, вона вводить важливе положення про те, що громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які вчинили агресію, злочини проти людяності, воєнні злочини або геноцид, підлягають кримінальній відповідальності на підставі цього Кодексу незалежно від місця вчинення злочину.

Також зміни вносяться і до статей Спеціальної частини КК України, наприклад: статті 126 – «Побої та мордування», статті 127 – «Катування»; доповнюються розділи КК України новими статтями: статтею 236¹ – «Екоцид», статтею 295¹ – «Виготовлення, поширення комуністичної, нацистської символіки та пропаганда комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів», статтею 437 та 437¹ – «Агресія», «Злочини проти людяності»; змінюється назва XX розділу КК України на – «Злочини проти основ міжнародного права»; додається новий XXI розділ КК України - «Злочини проти міжнародного правопорядку»; а Прикінцеві та перехідні положення передбачають новий розділ III, одним із положень якого є те, що частина третя статті 3 КК України: *«Кримінальна протиправність діяння, а також його караність та інші кримінально-правові наслідки визначаються тільки Кримінальним кодексом України¹¹⁸»*, не виключає те, що геноцид, агресія, злочини проти людяності та воєнні злочини визнаються злочинами за міжнародним правом. Додатково вносяться зміни і до Кримінального процесуального кодексу України, які стосуються компетенції слідчих органів

---

¹¹⁸ Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 року № 2341-III [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР), № 25-26, ст.131. – 2001. – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

безпеки, де їм делегується здійснювати досудове розслідування агресії, злочинів проти людяності, геноциду, воєнних злочинів та інших¹¹⁹.

Другий законопроект № 2689 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації норм міжнародного кримінального та гуманітарного права» від 27 грудня 2019 року, на даний момент він очікує розгляду і передбачає зміни Загальної частини КК України, щодо відповідальності іноземців або осіб без громадянства, що не проживають постійно в Україні, які за межами України вчинили будь-який із злочинів передбачений в статтях 437-438⁵, 442 та 442¹, відповідальності військових командирів, інших осіб, що фактично діють як військові командири та інших начальників та інші; і Спеціальної частини КК України, а саме: доповнення статтями 438¹-438⁵ такого змісту – «Воєнні злочини проти власності», «Воєнні злочини, що полягають у застосуванні заборонених методів ведення війни», «Воєнні злочини, що полягають у застосуванні заборонених засобів ведення війни», «Воєнні злочини проти гуманітарних операцій та використання символів», «Воєнні злочини проти рухомих та нерухомих цінностей, будівель та центрів, що перебувають під захистом міжнародного гуманітарного права»; змінює статтю 442 – «Геноцид» та доповнює КК України статтею 442¹ – «Злочини проти людяності».

Але найважливішим положенням, на нашу думку, є доповнення Прикінцевих та перехідних положень розділом III такого змісту: *«Якщо діяння, передбачені у статтях 437-438⁵, 442, 442¹ цього Кодексу на момент їх вчинення не визнавалися злочином відповідно до законодавства України про кримінальну відповідальність, проте визнавалися злочином геноциду, злочином агресії, злочином проти людяності або воєнним злочином за міжнародним правом, то вважається, що такі діяння на час їх вчинення визнавалися такими, що є злочином відповідно до законодавства України про кримінальну*

---

¹¹⁹ Проект Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення гармонізації кримінального законодавства з положеннями міжнародного права» № 9438 від 20.12.2018 р. [Електронний ресурс]. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=65266.

відповідальність...»¹²⁰. До того ж, цим законопроектом вносяться зміни до Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України), де узгоджуються номери статей із змінами, які передбачаються у КК України.

Тож, можна сказати, що четверта група містить необґрунтовані побоювання щодо ратифікації Римського статуту, тому що як ми бачимо законопроекти розробляються і проводиться робота щодо їх розгляду та надання відповідних висновків від комітетів Верховної Ради України.

Але деякі науковці, наприклад, К. Юртаєва наголошують на тому, що поряд із загальним позитивним спрямуванням, зазначені законопроекти не позбавлені й певних недоліків. Зокрема, автори проекту Закону № 2689 від 27.12.2019 року, намагаючись як найточніше перенести зміст міжнародно-правових норм до КК України, використали юридичні конструкції, непридатні вітчизняному кримінальному законодавству, запропонували занадто громіздкі диспозиції статей КК, що невідповідно резонує з іншими нормами цього закону та утворює низку внутрішньо та зовнішньо системних суперечностей. Вбачається, що такий підхід може бути виправданим лише у випадку, закріплення кримінальної відповідальності за міжнародні злочини не в загальному кодифікованому, а в окремому нормативно-правовому акті, як це реалізовано в таких країнах як Великобританія, Канада, Королівство Нідерланди, Нова Зеландія, Південно-Африканська Республіка, Тринідад і Тобаго, ФРН, Хорватія¹²¹.

3.2. Звернення України до Міжнародного кримінального суду

Україна не є стороною Римського статуту, однак незважаючи на це, Верховна Рада України, як єдиний орган законодавчої влади України, від імені

---

¹²⁰ Проект Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації норм міжнародного кримінального та гуманітарного права» № 2689 від 27.12.2019 р. [Електронний ресурс]. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=67804.

¹²¹ Юртаєва К. В. Чи готова нарешті Україна ратифікувати Римський статут Міжнародного кримінального суду? [Електронний ресурс] / К. В. Юртаєва // Держава і злочинність. Нові виклики в епоху постмодерну. Харків. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <http://univd.edu.ua/science-issue/issue/4428>.

Українського народу визнала юрисдикцію МКС та подала дві заяви до Секретаріату МКС згідно зі статтею 12 (3) Римського статуту.

Перша заява № 790-VII «Про визнання Україною юрисдикції Міжнародного кримінального суду щодо скоєння злочинів проти людяності вищими посадовими особами держави, які призвели до особливо тяжких наслідків та масового вбивства українських громадян під час мирних акцій протестів у період з 21 листопада 2013 року по 22 лютого 2014 року» була подана 17 квітня 2014 року. В ній Верховною Радою України було наведено факти, які спонукали її до подачі заяви, а саме : *«Протягом трьох місяців в Україні правоохоронні органи за наказом вищих посадових осіб держави неправомірно застосовували заходи фізичного впливу, спеціальні засоби та зброю до учасників мирних акцій у м. Києві та інших містах України. Системними стали перевищення їх посадовими особами влади та посадових повноважень, а також вчинення інших тяжких та особливо тяжких злочинів, які призвели до вбивства понад 100 громадян України та інших держав, поранення та каліцтва більше 2000 осіб, понад 500 з яких перебувають у тяжкому стані, застосування щодо мирних громадян катування (незаконного затримання та тримання роздягненими догола при температурі повітря нижче 15⁰С, застосування водометів проти учасників мирних акцій протестів при температурі повітря нижче 10⁰С, нанесення тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості тощо). Характерною ознакою в цей період стало викрадення та зникнення людей, насильницьке та протизаконне позбавлення їх волі, насильницький вивіз у безлюдні місця з метою катування та вбивства, безпідставне тюремне ув'язнення великої кількості людей у різних містах України, їх жорстоке побиття, протиправне знищення майна учасників мирних акцій (житла, автомобілів тощо).*

Безпрецедентним стало використання владою на місцях та міліцією організованих злочинних угруповань з метою залякування та викрадення людей, катування, вбивства, знищення їх майна тощо. Як правило, переслідування

людей велося за політичними мотивами (активістів опозиційних партій, громадських організацій, «Євромайдану», «Автомайдану» та інших)»¹²².

Також заява містила прохання притягнути до кримінальної відповідальності за вказані вище злочини таких осіб як: Януковича Віктора Федоровича - експрезидента України, ексгенерального прокурора України Пшонку Віктора Павловича, ексміністра внутрішніх справ України Захарченка Віталія Юрійовича та інших посадових осіб, які видавали та виконували явно злочинні накази, які можуть бути встановлені прокурором Міжнародного кримінального суду.

Друга заява № 145-VIII «Про визнання Україною юрисдикції Міжнародного кримінального суду щодо скоєння злочинів проти людяності та воєнних злочинів вищими посадовими особами Російської Федерації та керівниками терористичних організацій «ДНР» та «ЛНР», які призвели до особливо тяжких наслідків та масового вбивства українських громадян» була подана до МКС 8 вересня 2015 року. Її основу склали факти про те, що: «З 20 лютого 2014 року проти України триває збройна агресія Російської Федерації та підтримуваних нею бойовиків-терористів, під час якої було анексовано Автономну Республіку Крим та місто Севастополь, які є частиною території незалежної та суверенної держави Україна, окуповано частину Донецької та Луганської областей України, загинуло тисячі громадян України, серед яких діти, поранено тисячі осіб, зруйновано інфраструктуру цілого регіону, сотні тисяч громадян вимушені були покинути свої домівки. Останнім кричущим актом насильства з боку військових підрозділів Російської Федерації та підтримуваних Російською Федерацією бойовиків-терористів став обстріл з систем залпового вогню «Град» мирного населення у житлових кварталах міста Маріуполь на південному сході України 24 січня 2015 року, внаслідок якого загинули понад 30 мирних жителів, серед яких 2 дитини, та було

---

¹²² Заява Верховної Ради України від 25 лютого 2014 року № 790-VII «Про визнання Україною юрисдикції Міжнародного кримінального суду щодо скоєння злочинів проти людяності вищими посадовими особами держави, які призвели до особливо тяжких наслідків та масового вбивства українських громадян під час мирних акцій протестів у період з 21 листопада 2013 року по 22 лютого 2014 року» [Електронний ресурс]. – 2014. – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/790-18#Text>.

поранено понад 100 осіб. Російська Федерація продовжує також постачати найманців та зброю, з якої бойовики-терористи вбивають громадян України. За час цієї неоголошеної війни в полоні на території Російської Федерації протиправно опинилася низка громадян України .»¹²³

Згідно Римського статуту після отримання заяви, зробленої відповідно до статті 12 (3) Статуту Прокурор МКС, згідно з правилом 25 (1) Україна Регламенту Канцелярії Прокурора відкриває попереднє вивчення ситуації. Так, 25 квітня 2014 року Прокурор МКС почав попереднє вивчення ситуації щодо України, зробивши початковий акцент на подіях «Майдану».

Як відомо, попереднє вивчення ситуації не є розслідуванням і автоматично не призводить до початку розслідування, але це процес, проведений Прокурором, який вивчає наявну інформацію та ту, яка представлена йому будь-якою особою, групою осіб або державою, з тим щоб прийти до повністю обґрунтованого висновку про те, чи є розумні підстави для проведення розслідування відповідно до критеріїв, встановлених Римським статутом. Важливо відзначити, що Римський статут не встановлює жодних термінів щодо цього процесу, а це означає, що Прокурор не має фіксованого терміну для завершення попереднього вивчення ситуації. Проте Прокурор встановив чотириетапну процедуру, якої слід дотримуватися в ході цього процесу, причому кожен його етап відповідає одному з питань, які він повинен розглянути, щоб зробити вибір на користь відкриття розслідування.

12 листопада 2015 року Канцелярія Прокурора опублікувала «Звіт про свою діяльність щодо етапу попереднього вивчення ситуацій¹²⁴» відносно 9 країн, серед них була проаналізована ситуація і в Україні, на той час вона знаходилась на другому етапі, а саме це визначення предметної юрисдикції. Канцелярією Прокурора в Україні протягом звітного періоду було проведено

¹²³ Заява Верховної Ради України № 145-VIII від 4 лютого 2015 року «Про визнання Україною юрисдикції Міжнародного кримінального суду щодо скоєння злочинів проти людяності та воєнних злочинів вищими посадовими особами Російської Федерації та керівниками терористичних організацій «ДНР» та «ЛНР», які призвели до особливо тяжких наслідків та масового вбивства українських громадян» [Електронний ресурс]. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/145-19#Text>.

¹²⁴ Report on Preliminary Examination Activities [Електронний ресурс] // Office of the Prosecutor. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.icc-cpi.int/Pages/item.aspx?name=otp-rep-pe-activities-2015>.

три місії для того, щоб провести зустрічі з українською владою та представниками організацій громадянського суспільства. Перша відбулася з 9 по 14 листопада 2014 року, друга – з 25 по 27 березня 2015 року, а третя – з 26 по 29 жовтня 2015 року. В ході цих місій було обговорено процес попереднього вивчення, критерії Римського статуту, якими керується Канцелярія Прокурора при проведенні аналізу, співробітництво, а також процес перевірки інформації, який здійснюється на даному етапі.

Після подачі Україною 8 вересня 2015 року нової заяви за статтею 12(3) Канцелярія Прокурора розглянула питання про те, чи представляють події після 20 лютого 2014 року, включаючи будь-які відповідні злочини, що впливають з подій в Криму і бойових дій на сході України, нову ситуацію або продовження ситуації, що вже знаходиться на попередньому розгляді. Оскільки події, що відбулися в Україні з кінця лютого 2014 року, в деяких відносинах відрізняються від подій Майдану, в тому числі щодо контекстуальних елементів розглянутих злочинів, географічного охоплення і основних залучених суб'єктів. Однак з більш широкої точки зору і з урахуванням еволюції подій, що почалися з листопада 2013 року, то вони лежать в основі взаємопов'язаної політичної динаміки подій і можуть на даному етапі розглядатися як продовження кризової ситуації, що почалася з протестного руху Майдану.

Виходячи з цих міркувань, 29 вересня 2015 року Канцелярія Прокурора прийняла рішення розширити часові рамки існуючого попереднього вивчення ситуації, включивши в нього будь-які передбачувані злочини, вчинені на території України з 20 лютого 2014 року і далі. Однак це рішення не завдає шкоди здатності Прокурора МКС виносити окремі визначення щодо конкретних дій або інцидентів протягом відповідного періоду, коли це доречно.

Так, проаналізувавши акти насильства, що сталися під час досліджуваного проміжку часу, Прокурор дійшов висновку, що вони не здаються простою сукупністю випадкових актів, а скоріше свідчать про модель поведінки, яка передбачає, що такі акти були частиною кампанії або операції проти протестного руху Майдану. У зв'язку з цим наголошується, що вчинені

передбачувані діяння мають спільні риси з злочинами проти людяності, якщо дивитись з точки зору їх *характеристик і характеру* (у тому числі щодо характеру надмірного і невивіркованого застосування сили, наприклад, під час операцій з охорони громадського порядку і використовуваних засобів, таких як кийки, вогнепальна зброя та інші спеціальні засоби), *цільового населення* (учасники Майдану та інші цивільні особи в безпосередній близькості від протестів), *передбачуваних виконавців* (сили державної безпеки – найчастіше Беркут і внутрішні війська – тітушки), а також *місця проведення* (в основному місця проведення демонстрацій, переважно в центрі Києва і в меншій мірі в інших областях і містах України, таких як Черкаси і Дніпропетровськ).

Хоча деякі з актів насильства, як видається, були імпровізованими і випадковими у зв'язку з ситуацією заворушень, наявна інформація вказує на те, що вчинення насильства щодо протестувальників, включаючи надмірне застосування сили, що спричинило смерть і серйозні каліцтва, а також інші форми жорстокого поводження, активно заохочувалися українською владою.

У зв'язку з цим Канцелярія Прокурора вважала за можливе зробити висновок про існування державної політики нападу на цивільне населення за змістом статті 7(2) (а) Римського статуту. Однак для того щоб підпадати під дію статті 7 Статуту, будь-який напад повинен носити широкомасштабний або систематичний характер. Дослідивши більше інформації, Прокурор прийшов до висновку, що вчинені напади не підпадають під критерій широкого розповсюдження, тому що вони були обмежені за своєю інтенсивністю та географічним охопленням, хоча вони відбувалися протягом трьох місяців і в них брала участь велика кількість протестуючих, інциденти, в ході яких мали місце передбачувані злочини, були більше спорадичними, оскільки відбулися в наступні конкретні дати: 30 листопада 2013 року, 1 грудня 2013 року, 10-11 грудня 2013 року, 19-24 січня 2014 року і 18-20 лютого 2014 року та в конкретних місцях особливо на Майдані Незалежності та навколо нього. Щодо критерію систематичності, у звіті наголошується, що напади мали епізодичний та не регулярний характер, тому що в той час як протести відбувалися

безперервно протягом приблизно 90 днів у Києві та інших областях України, більшість вчинюваних злочинів були зосереджені протягом приблизно дванадцяти днів, і деякі протести тривали без істотного втручання, і застосування насильства з боку сил безпеки протягом відповідного періоду.

Так, у звіті 2015 року Прокурор прийшов до висновку, що хоча міркування вище, як правило, вказують на те, **що передбачувані злочини не є злочинами проти людяності, він зазначає, що мали місце серйозні порушення прав людини і його попередня оцінка подій на Майдані може бути переглянута в світлі нових фактів або інформації, які можуть мати відношення до оцінки широкого або систематичного характеру передбачуваного нападу.** Тому, Канцелярія Прокурора продовжувала процес попереднього вивчення та взаємодіяла з українською владою та іншими зацікавленими сторонами.

У своєму Звіті від 12 листопада 2016 року¹²⁵ Канцелярія аналізувала ситуацію в Україні відповідно трьох векторів: перший – події на Майдані Незалежності; другий – ситуація в Автономній Республіці Крим (далі – АР Крим); третій – ситуація на сході України. Щодо першого вектору, то детально події були проаналізовані у Звіті 2015 року, тому доречно проаналізувати події другого та третього вектору. Так, в останніх числах лютого 2014 року в східних регіонах країни і Сімферополі почалися акції протесту проти нової влади в Україні. 27 лютого 2014 року озброєні особи у військовій формі без розпізнавальних знаків захопили урядові будівлі в Сімферополі, в той же день у присутності озброєних осіб Верховна Рада АРК прийняла рішення призначити нового прем'єр-міністра і провести референдум про статус Криму. Пізніше Російська Федерація визнала, що російські військовослужбовці брали участь у захопленні Кримського півострова. 18 березня 2014 року було оголошено про включення Криму і Севастополя до складу Російської Федерації. Цьому передували проведені двома днями раніше референдум, який був визнаний недійсним як тимчасовим урядом України, так і більшістю країн-членів

---

¹²⁵ Report on Preliminary Examination Activities [Електронний ресурс] // Office of the Prosecutor. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.icc-cpi.int/Pages/item.aspx?name=161114-otr-rep-PE>.

Генеральної Асамблеї ООН. Прийняття на себе управління Кримом Російською Федерацією в цілому відбулося без вогневого бою, а російський військовий персонал був використаний для встановлення контролю над територією.

Зважаючи на першопочаткові відомості, Канцелярія Прокурора вважає, що **ситуація на території Криму і Севастополя рівнозначна міжнародному збройному конфлікту між Україною і Російською Федерацією, а почався він не пізніше 26 лютого, коли Російська Федерація задіяла особовий склад своїх збройних сил для отримання контролю над частинами території України без згоди уряду України.** При цьому, право міжнародних збройних конфліктів застосовується і після 18 березня 2014 року, оскільки, ситуація на території Криму і Севастополя рівнозначна триваючому стану окупації.

Для цілей Римського статуту збройний конфлікт може бути міжнародним за своєю суттю, якщо одна або більше держав частково або повністю окупувають територію іншої держави незалежно від того, чи супроводжується окупація збройним опором, тому і не потрібне встановлення факту правомірності початкової інтервенції, яка спричинила за собою окупацію.

Щодо подій на сході України, то одночасно з подіями в Криму антиурядові протести продовжилися в інших регіонах України, насамперед, на сході країни. Протягом квітня та травня 2014 року учасники антиурядових протестів зайняли урядові будівлі в Харківській, Донецькій та Луганській областях, тоді ж зросла напруженість збройних дій. Ситуація швидко переросла в насильницький конфлікт і 15 квітня 2014 року Уряд України оголосив початок «антитерористичної операції» і перекинув збройні сили в Донецьк та Луганськ. Далі, 11 травня 2014 року представниками самопроголошених «ДНР» та «ЛНР» було проведено два референдуми, що проголошують незалежність від України, крім цього вони опублікували відозви з проханням бути прийнятими до складу Російської Федерації.

Протягом більше двох років на території Східної України між військами Уряду України і антиурядовими елементами, імовірно підтримуваними Російською Федерацією, продовжувалися зіткнення різного ступеня

напруженості, які включали використання бойової техніки обома сторонами. Канцелярією Прокурора зауважується, що до 30 квітня 2014 року напруженість збройних дій досягла рівня, який тягне за собою застосування права збройних конфліктів. Цей попередній аналіз ґрунтується на відомостях про те, що обидві сторони використовували озброєння і ресурси Збройних сил, включаючи використання літаків і вертольотів, а у числі загиблих – військовослужбовці, неурядові збройні елементи і мирні жителі. Більш того, за наявними відомостями, рівень організації збройних угруповань, що функціонують у Східній Україні, включаючи «ЛНР» і «ДНР», на той час досяг ступеня, достатньої для того, щоб вважати ці угруповання сторонами неміжнародного збройного конфлікту.

Додаткові відомості, наприклад, повідомлення про артилерійські обстріли обома державами військових баз противників, а також арешти російських військовослужбовців Україною і навпаки, вказують на пряме військове протистояння між російськими збройними силами та силами уряду України, що передбачає **наявність міжнародного збройного конфлікту в контексті збройних дій у східній Україні найпізніше з 14 липня 2014 року одночасно з існуванням неміжнародного збройного конфлікту.**

Канцелярія Прокурора у Звіті про дії з попереднього розгляду від 4 грудня 2017 року¹²⁶ вказує, що продовжує детальний аналіз передбачуваних злочинів з метою досягнення висновків у питаннях юрисдикції у розумні терміни. Цей аналіз фокусується на виявленні ключових особливостей конфлікту і передбачуваної поведінки різних сторін, таких як найбільш постраждалі місця, часові рамки і типи цілей, використовувані методи роботи, а також цифри втрат. Враховуючи відкритий характер визнання Україною юрисдикції МКС, Канцелярія разом із тим продовжує фіксувати заяви про злочини та працює над своєю базою даних, що містить понад 1200 повідомлень про інциденти, які ймовірно мали місце в контексті ситуації на сході України. Ця база даних

---

¹²⁶ Report on Preliminary Examination Activities [Електронний ресурс] // Office of the Prosecutor. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.icc-cpi.int/Pages/item.aspx?name=2017-otp-rep-PE-Ukraine>.

оновлюється в міру надходження додаткової інформації і служить основою для попереднього аналізу структури злочинності.

5 грудня 2018 року Канцелярія Прокурора оприлюднила Звіт про дії з попереднього розгляду¹²⁷ в якому зазначила, що при проведенні аналізу предметної юрисдикції, беручи до уваги великий обсяг інформації та широкий спектр різних видів діянь, вона зробила спробу більш докладно і ретельно проаналізувати вибіркоче число злочинів, яке з її точки зору відповідає конкретним ознаками складів злочинів, що підпадають під юрисдикцію Римського статуту. Також вона провела ряд зустрічей із зацікавленими сторонами, як за місцем знаходження МКС, так і під час місії в Україні, яка відбулася у червні 2018 року.

У висновках до Звіту зазначається, що найближчим часом Канцелярія Прокурора планує завершити аналіз предметної юрисдикції щодо ситуації як в Криму, так і на сході України, з метою винесення відповідного висновку щодо прийнятності юрисдикції МКС. У зв'язку з цим, вона продовжить збирати доступну інформацію, що стосується судових розглядів на рівні національного законодавства і буде співпрацювати з органами влади України, громадянським суспільством та іншими зацікавленими сторонами.

І крайнім Звітом опублікованим Канцелярією Прокурора є Звіт про дії щодо попереднього вивчення ситуацій у 2019 році¹²⁸ від 5 грудня 2019 року. В ньому зазначено, що на початку 2019 року Канцелярія Прокурора завершила попередній аналіз предметної юрисдикції і **прийшла до висновку, що є розумні підстави вважати, що ряд злочинів, склади яких передбачені Римським статутом, були вчинені під час ситуацій як в Криму, так і в східній частині України**¹²⁹. При проведенні цього аналізу Канцелярія Прокурора вивчила кілька форм можливих діянь і розглянула різні можливі

---

¹²⁷ Report on Preliminary Examination Activities [Електронний ресурс] // Office of the Prosecutor. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.icc-cpi.int/Pages/item.aspx?name=2018-otp-rep-PE-Ukraine>.

¹²⁸ Отчет о действиях по предварительному изучению ситуаций в 2019 году (Украина) [Електронний ресурс] // Office of the Prosecutor. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.icc-cpi.int/Pages/item.aspx?name=2019-PE-Report-UKR>.

¹²⁹ Там само.

правові кваліфікації згідно Статуту, і на підставі наявної інформації прийшла до висновку, що починаючи з 26 лютого 2014 року в період, що передував окупації, і (або) в контексті окупації території Криму, були здійснені наступні **воєнні злочини та злочини проти людяності**:

- 1) умисне вбивство, передбачене підпунктом (a) (i) пункту 2 статті 8;
- 2) тортури, передбачені підпунктом(a) (ii) пункту 2 статті 8;
- 3) посягання на людську гідність, передбачене підпунктом(b) (xxi) пункту 2 статті 8;
- 4) незаконне позбавлення волі, передбачене підпунктом (a) (vii) пункту 2 статті 8;
- 5) примушування осіб до служби в Збройних силах ворожої держави, передбачене підпунктом (a) (v) пункту 2 статті 8;
- б) умисне позбавлення осіб прав на справедливе і нормальне судочинство, передбачене підпунктом (a) (vi) пункту 2 статті 8;
- 7) переміщення окремих частин населення окупованої території за межі цієї території (щодо переміщення утримуваних під вартою в рамках кримінального судочинства осіб та ув'язнених), передбачене підпунктом (b) (viii) пункту 2 статті 8;
- 8) захоплення майна ворога, коли таке захоплення не диктується військовою необхідністю (щодо приватної власності та культурних цінностей), передбачене підпунктом (b) (xiii) пункту 2 статті 8 Статуту;
- 9) вбивство, передбачене підпунктом (a) пункту 1 статті 7;
- 10) депортація або насильницьке переміщення населення (щодо переміщення утримуваних під вартою в рамках кримінального судочинства осіб та ув'язнених), передбачене підпунктом (d) пункту 1 статті 7;
- 11) ув'язнення або інше жорстоке позбавлення фізичної свободи, передбачене підпунктом Україна пункту 1 статті 7;
- 12) тортури, передбачені підпунктом (f) пункту 1 статті 7;

- 13) переслідування будь-якої ідентифікованої групи або спільноти за політичними мотивами, передбачене підпунктом (h) пункту 1 статті 7; і
- 14) насильницьке зникнення людей, передбачене підпунктом (j) пункту 1 статті 7 Статуту.

Якщо говорити про схід України, то у період з квітня 2014 року по серпень 2019 року в результаті конфлікту, було зареєстровано 3 339 випадків загибелі цивільних осіб в тому числі не менше 147 дітей, 1 053 жінок і 1 804 чоловіків. За наявними відомостями, за той же період більше 7 000 цивільних осіб отримали поранення. Крім величезного числа загиблих і інвалідів, в результаті застосування важких озброєнь сторонами конфлікту, також було спричинено широкомасштабні пошкодження і руйнування цивільної інфраструктури, житлового фонду, лікарень та інших медичних установ, шкіл та дитячих садків як на контрольованій урядом території, так і в районах, контрольованих збройними групами.

Перш ніж визначити предметну юрисдикцію подій на сході України, Канцелярія Прокурора зіштовхнулася з питанням з'ясування характеру збройного конфлікту, тобто чи може збройний конфлікт між українськими збройними силами і антиурядовими збройними групами, який в іншому випадку міг би вважатися не міжнародним, насправді мати міжнародний характер. При цьому враховується інформація про те, що Російська Федерація могла здійснювати загальний контроль над збройними групами на сході України протягом деякої частини або всього збройного конфлікту. Тому вона при проведенні аналізу передбачуваних злочинів, скоєних різними сторонами конфлікту, враховувала положення Римського статуту, застосовні як до міжнародного, так і до не міжнародного збройного конфлікту.

На основі попередньої оцінки предметної юрисдикції Канцелярія Прокурора дійшла висновку про те, що отримана інформація дає розумні підстави вважати, що в період з 30 квітня 2014 року і далі в контексті збройного конфлікту на сході України були скоєні, щонайменше, наступні **військові злочини**:

- 1) умисні напади на цивільних осіб та цивільні об'єкти, передбачені підпунктами (b) (i)-(ii) або (e) (i) пункту 2 статті 8;
- 2) умисне нанесення ударів по охоронюваних будівлях, передбачене підпунктами (b) (ix) або (iv) пункту 2 статті 8;
- 3) умисне вбивство або вбивство, передбачене підпунктами (a) (i) або (c) (i) пункту 2 статті 8;
- 4) тортури і нелюдське або жорстоке поводження, передбачені підпунктами (a) (ii) або (c) (i) пункту 2 статті 8;
- 5) посягання на людську гідність, передбачене підпунктами (b) (xxi) або (c) (ii) пункту 2 статті 8;
- б) зґвалтування та інші форми сексуального насильства, передбачені підпунктами (b) (xxii) або (e) (vi) пункту 2 статті 8 Статуту.

Крім того, якби конфлікт мав міжнародний характер, то були б розумні підстави вважати, що були здійснені наступні **військові злочини**: передбачене підпунктом (b) (iv) пункту 2 статті 8 умисне вчинення нападів, внаслідок яких було завдано шкоди цивільним особам та цивільним об'єктам, який був явно несумірний з очікуваною військовою перевагою (невідповідні напади), та передбачене підпунктом (a) (vii) пункту 2 статті 8 Статуту незаконне позбавлення волі.

Одним із важливих висновків у Звіті 2019 року стало те, що Канцелярія Прокурора зважаючи на додатково отриману інформацію, прийняла рішення про перегляд попередньої оцінки, яку було дано подіям на Майдані Незалежності. Оскільки, у 2015 році вона вирішила, що на тому етапі було недостатньо інформації, щоб визначити критерій широкомасштабності та систематичності. Що на нашу думку, є чудовою новиною, додатково Канцелярія Прокурора проводить аналіз розслідувань та судових справ, які проводяться правоохоронними та судовими органами України, щодо осіб, які вчинили злочини під час протестів на Майдані Незалежності, на сході України та в Криму і ставить собі за мету у 2020 році завершити оцінку прийнятності потенційних справ, які можуть стати предметом розслідування.

Висновок до Розділу 3

Підсумовуючи, необхідно зазначити, що ратифікація Римського статуту МКС є важливим кроком, що підтверджує наміри України притягнути винних до відповідальності за найтяжчі злочини, що сталися під час подій Майдану, анексії Автономної Республіки Крим та триваючої до цього часу війни на сході України. Хоча в Україні і досі тривають дискусії щодо ратифікації, але вона розпочала гармонізацію законодавства згідно норм міжнародного права, а всі інші групи проблем та побоювань є незначними.

І не зважаючи на те, що Україна досі не може ратифікувати Римський статут, Канцелярією Прокурора МКС на протязі шести років проводився і проводиться далі аналіз інформації про злочини, які ймовірно були вчинені в Україні, а головним є те, що тепер «Ситуація в Україні» знаходиться на третьому етапі процесу попереднього вивчення ситуації.

ВИСНОВОК

Розв'язання збройних конфліктів, порушення звичаїв ведення війни і здійснення заходів, що спрямовані на знищення або обмеження прав етнічних чи інших меншин є реаліями як XX, так і XXI століття. До того ж, до середини XX століття відповідальність за ці злочини несла лише держава, як суб'єкт міжнародного права, але 8 серпня 1945 року було підписано «Статут Міжнародного військового трибуналу», яким створювався перший в історії міжнародний судовий орган – Нюрнберзький трибунал. Знаменита теза вироку Нюрнберзького Міжнародного військового трибуналу гласила: «Злочини проти міжнародного права вчиняють люди, а не абстрактні суб'єкти, і лише через покарання фізичних осіб, що скоїли такі злочини, можна забезпечувати дотримання положень міжнародного права».

Нюрнберзький трибунал був відкритий 20 листопада 1945 року і його робота у цифрах складала: 11 місяців, 403 відкриті засідання, 116 свідків, 5 тисяч документальних доказів. Його предметна юрисдикція поширювалася на три групи злочинів: злочини проти миру, військові злочини та злочини проти людства. На лаві підсудних знаходились 22 обвинувачених, 12 з них було засуджено до смертної кари, інших до позбавлення волі. Основна роль Нюрнберзького трибуналу полягає в тому, що він став прикладом реалізації принципів міжнародного кримінального права та вперше запровадив принцип індивідуальної відповідальності за міжнародні злочини.

Другим міжнародним судом був – Міжнародний військовий трибунал для Далекого Сходу над японськими військовими злочинцями (Токійський трибунал), по суті він наслідував Нюрнберзький судовий процес. Статут Токійського трибуналу був підписаний 19 січня 1946 року та став генезисом найважливіших положень Статуту Нюрнберзького трибуналу. Він розпочав свою роботу 3 травня 1946 року у місті Токіо і в загальному процес тривав 2 роки, 5 місяців та 9 днів та закінчився 12 листопада 1948 року. Предметна юрисдикція цього Трибуналу була такою ж як і у Нюрнберзького, а в ході

процесу було проведено 818 відкритих засідань і 131 засідання в судовій кімнаті, ухвалено 4356 документальних доказів і досліджено 1194 свідчень про злочини, скоєних військовими і політичними лідерами Японії. Перед судом постали 28 підсудних, які займали вищі посадові пости, 7 з них засуджено - до смертної кари, 16 – до довічного позбавлення волі, 1 – до 20 років позбавлення волі і ще 1 - до семи.

На протязі 45 років міжнародне співтовариство прагнуло створити один постійний міжнародний суд, який розглядав би справи щодо осіб, які вчинили міжнародні злочини. Безліч кроків і спроб, але мети не було досягнуто, і звірства, які були вчинені на території колишньої Югославії спонукали до створення ще одного тимчасового міжнародного трибуналу. Міжнародний кримінальний трибунал для колишньої Югославії (далі – МКТЮ) став першим міжнародним спеціальним трибуналом. Він був створений 25 травня 1993 року Радою безпеки ООН на основі резолюції № 827 Ради Безпеки ООН. Предметна юрисдикція МКТЮ поширюється на 4 групи злочинів: серйозні порушення Женевських конвенцій 1949 року, порушення законів або звичаїв війни, геноцид, злочини проти людяності; територіальна юрисдикція – на територію колишньої Соціалістичної Федеративної Республіки Югославії, а часова юрисдикція – на період, який починається 1 січня 1991 року. У цифрах роботу МКТЮ можна описати так: 24 роки роботи, 1200 співробітників із 77 країн, 10 896 днів проведено на судових процесах, підготовлено 2,5 мільйона сторінок протоколів та рішень, 161 висунуте обвинувачення, 90 осіб засуджено, 20 – виправдано, 17 – померли під час процесів, 13 справ передано в національні суди та 5 тисяч допитаних свідків. МКТЮ закінчив свою роботу 21 грудня 2017 року, але залишив після себе величезний спадок, він став першим судом, який відразу ставив для себе мету справедливого судочинства, а не за аналогом Нюрнберзького і Токійського трибуналів здійснював суд «переможців» над «переможеними».

Другим міжнародним спеціальним трибуналом став – Міжнародний кримінальний трибунал по Руанді (далі – МКТР), його створенню передували

жахливі події на території Руанди з 7 квітня по 15 липня 1994 року, його Статут створений за аналогом статуту МКТЮ і він містить однакові положення, які регулюють організаційні та процесуальні аспекти роботи трибуналу, а також він має спільні органи з МКТЮ. Територіальна юрисдикція МКТР поширюється на територію Руанди, а також на територію сусідніх держав щодо серйозних порушень міжнародного гуманітарного права, скоєних громадянами Руанди, часова юрисдикція поширюється на період, який починається 1 січня 1994 року і закінчується 31 грудня 1994 року, предметна юрисдикція поширюється на такі злочини: геноцид, злочини проти людяності та порушення статті 3, загальної для Женевських конвенцій та Додаткового протоколу II.

МКТР є точною копією МКТЮ, але з певними відмінностями у Статуті, так, спільними органами для обох трибуналів є: Прокурор та Апеляційна палата МКТЮ. Трибунал здійснював роботу 21 рік, за цей час було висунуто обвинувачення проти 93 осіб, серед них: 62 засуджених, 14 – виправданих, 10 – передано в національній юрисдикції для судового розгляду, 2 – померло до винесення вироку, 2 – обвинувальних висновки відкликано до початку судового процесу. А спадком МКТР є те, що він вперше в історії виніс вирок проти осіб, відповідальних за вчинення геноциду, вперше тлумачив визначення геноциду, яке викладене у Женевських конвенціях 1948 року, а також вперше визнав зґвалтування як засіб вчинення геноциду.

Так, Нюрнберзький, Токійський, Югославський та Руандійський міжнародні трибунали, стали першими міжнародними судовими інстанціями, які судили фізичних осіб за вчинення міжнародних злочинів.

Якщо узагальнити, то можна сказати, що створенню постійного міжнародного суду передували дві невдалі спроби, перша була у 1951 році, тоді Комісією з міжнародного права з дотриманням резолюції Генеральної Асамблеї ООН було підготовлено перший проект статуту, але за висновками Генеральної Асамблеї ООН він потребував доповнень та змін; а також у 1953 році, коли Комісією було розроблено другий проект статуту, який теж не затвердився

Генеральною Асамблеєю. Далі громадянська війна 1991 року в Югославії та геноцид 1994 року в Руанді, відклали це питання ще на кілька років.

У 1994 році Комісія міжнародного права успішно завершила свою роботу над проектом статуту Міжнародного кримінального суду та представила проект статуту для Генеральної Асамблеї, в свою чергу вона створила Підготовчий комітет для Міжнародного кримінального суду і на своїй 52 сесії прийняла рішення про скликання Дипломатичної конференції.

Дипломатична конференція розпочалася у Римі, Італія, 15 червня 1998 року, а закінчилась 17 липня 1998 року, коли 120 країн учасників конференції, проголосували за договір, що містить статут Міжнародного кримінального суду (далі – МКС). Римський статут набрав чинності 1 липня 2002 року, коли був ратифікований 60-ю державою, а його основною особливістю є те, що він є першим постійним міжнародним судом із кримінальних справ, створений на основі багатостороннього міжнародного договору з метою подолання безкарності осіб, відповідальних за найтяжчі міжнародні злочини і він доповнює національні системи кримінального правосуддя.

МКС складається з чотирьох головних органів: Президії; Канцелярії Прокурора; Палат (Апеляційної, Судової, Палати попереднього провадження) та Секретаріату. У своєму складі МКС має 18 суддів, які проходять жорсткий відбір і займають свою посаду протягом 9-ти років. Апеляційна палата складається з Голови та ще чотирьох суддів, Судова палата – не менше ніж з шести суддів і Палата попереднього провадження – не менше ніж з шести суддів. Президія складається з Голови, першого та другого віцепредседів і до їх основних повноважень входить організація роботи суду. Канцелярія Прокурора діє незалежно як окремий орган Суду, її очолює Прокурор МКС, він може мати одного або декількох заступників для допомоги і обираються вони на строком на 9 років. Не судові аспекти управління справами та обслуговування Суду здійснює Секретаріат, який очолює Секретар, що обирається строком на 5 років, одночасно він є головною адміністративною посадовою особою Суду, і має заступника. За виняткових обставин МКС може використовувати послуги

фахівців, відряджених на безоплатній основі державами-учасницями, міжурядовими організаціями або неурядовими організаціями для надання допомоги в роботі будь-якого з його органів.

Юрисдикція МКС обмежується такими злочинами як: геноцид, злочини проти людяності, воєнні злочини, злочин агресії. Ініціювати розгляд справи в МКС може держава-учасниця, Рада Безпеки ООН а також Прокурор МКС. Якщо Прокурор МКС отримує звернення то розпочинається процедура «попереднього вивчення» ситуації, під час якої вирішується питання про те, чи є обґрунтована підстава розпочинати повноцінне розслідування.

Судовий розгляд в МКС складається з трьох основних стадій: розслідування, судового розгляду та виконання покарань. На першій стадії Прокурором МКС проводиться розслідування та визначається особа обвинуваченого, після затвердження обвинувачень розпочинаються судові розгляди, на яких Судова палата МКС заслуховує свідків та всі докази, які було отримано, у разі доведення вини підсудному призначається покарання. Відбувати покарання особа направляється до однієї із держав, які надіслали повідомлення про готовність прийняти особу та яка зможе забезпечити відповідні умови. На цьому судовий розгляд справи завершується, якщо не брати до уваги процедури апеляційних оскаржень, які здійснюються Апеляційною палатою МКС.

Відносини, що склалися в Україні та МКС можна назвати непростими, хоча з самого початку розробки Римського статуту вона приймала активну участь і 20 січня 2000 року підписала Римський статут, але не відбулось процедури його ратифікації, а причиною цього став висновок Конституційного суду України від 11 липня 2001 року № 3-в/2001 про те, що Римський статут МКС не відповідає Конституції України. А єдиною причиною не ратифікації Римського статуту став лише комплементарний характер функціонування МКС, який Конституційний суд України розцінив як такий, що доповнює судову систему України.

Додатково можна виділити 4 групи проблем ратифікації Україною Римського статуту: перша – проблеми роботи та репутації МКС; друга – приклад впливових іноземних держав; третя – негативний досвід іноземних держав та побоювання притягнення до відповідальності українських військовослужбовців; четверта – значні зміни національного законодавства. Разом із тим, вищеперераховані пункти не є критичними, та нашу думку, містять необґрунтовані побоювання, тому що потрібні зміни в Україні вже здійснюються.

Хоча 13 років Україна не вбачала в ратифікації Римського статуту потреби, але події Майдану та Революції гідності, анексія Автономної Республіки Крим та початок війни на сході України, все змінили. Так, Україна двічі - у 2014 та 2015 році, звернулась до МКС із заявами про визнання його юрисдикції, але щодо конкретних ситуацій: перша – скоєння злочинів проти людяності вищими посадовими особами держави, які призвели до особливо тяжких наслідків та масового вбивства українських громадян під час мирних акцій протестів у період з 21 листопада 2013 року по 22 лютого 2014 року; друга – скоєння злочинів проти людяності та воєнних злочинів вищими посадовими особами Російської Федерації та керівниками терористичних організацій «ДНР» та «ЛНР», які призвели до особливо тяжких наслідків та масового вбивства українських громадян. Ще з 2014 року Прокурором МКС було розпочато процедуру попереднього вивчення ситуації, кожного року висновки щодо ситуації в Україні викладались у звітах, так у крайньому звіті Канцелярії Прокурора зазначено, що на початку 2019 року вона завершила попередній аналіз предметної юрисдикції і прийшла до висновку, що є розумні підстави вважати, що ряд злочинів, складі яких передбачені Римським статутом, були вчинені під час ситуацій як в Криму, так і в східній частині України.

Це на нашу думку, є приголомшливим результатом і означає, що особи, які відповідальні за вчинення міжнародних злочинів обов'язково понесуть покарання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Нормативно-правові акти та законопроекти

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради. – 1996. : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Кримінальний кодекс України // Верховна Рада України. - Закон від 05.04.2001 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
3. Кримінальний процесуальний кодекс України [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України. – 2012. – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
4. Закон України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» № 1401-VIII від 2 червня 2016 року [Електронний ресурс] // Офіційний Вісник України. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1401-19#Text>.
5. Висновок Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України про надання висновку щодо відповідності Конституції України Римського Статуту Міжнародного кримінального суду (справа про Римський Статут) [Електронний ресурс] // Офіційний Вісник України. – 2001. – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v003v710-01#Text>.
6. Римський статут міжнародного кримінального суду [Електронний ресурс]. – 1998. – Режим доступу до ресурсу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text.
7. Статут Міжнародного військового трибуналу для суду та покарання головних військових злочинців європейських країн осі [Електронний ресурс]. – 1945. – Режим доступу до ресурсу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_201#Text.

8. Устав Международного Военного Трибунала для Дальнего Востока Перевод с английского. См. Documents on American Foreign Relations, July 1945 - December 1946, vol. VIII, Princeton University Press, 1948.: [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://docs.cntd.ru/document/902053853>

9. Резолюция 827 (1993), принятая Советом Безопасности на его 3217-м заседании 25 мая 1993 года: [Электронный ресурс] – Режим доступа: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_d66

10. Устав Международного трибунала (25 мая 1993 года): [Электронный ресурс] – Режим доступа: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/995_711

11. Угода між Україною та Організацією Об'єднаних Націй про виконання вироків, винесених Міжнародним кримінальним трибуналом для колишньої Югославії: [Электронный ресурс] – Режим доступа: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_k51

12. Резолюція 955 (1994), ухвалена Радою Безпеки на її 3453-му засіданні, 8 листопада 1994 року: [Электронный ресурс] – Режим доступа: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_d67

13. Резолюція Ради Безпеки ООН на 3504 засіданні від 27 лютого 1995 року № 978: [Электронный ресурс] – Режим доступа: [https://undocs.org/ru/S/RES/978\(1995\)](https://undocs.org/ru/S/RES/978(1995))

14. Резолюція Ради Безпеки ООН на 3877 засіданні від 30 квітня 1998 року № 1165: [Электронный ресурс] – Режим доступа: [https://undocs.org/ru/S/RES/1165\(1998\)](https://undocs.org/ru/S/RES/1165(1998))

15. Resolution 1593 (2005) Adopted by the Security Council at its 5158th meeting, on 31 March 2005 [Электронный ресурс] // United Nation Security Council. – 2005. – Режим доступа до ресурсу: <https://www.icc-cpi.int/nr/rdonlyres/85febd1a-29f8-4ec4-9566-48edf55cc587/283244/n0529273.pdf>

16. Resolution 1970 (2011) Adopted by the Security Council at its 6491st meeting, on 26 February 2011 [Электронный ресурс] // United Nations Security Council. – 2011. – Режим доступа до ресурсу:

https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2011_02/20110927_110226-UNSCR-1970.pdf.

17. Warrant of arrest for Walter Osapiri Barasa [Електронний ресурс] // PRE-TRIAL CHAMBER II. – 2013. – Режим доступу до ресурсу: https://www.icc-cpi.int/CourtRecords/CR2013_06445.PDF

18. Decision on the confirmation of charges against Dominic Ongwen [Електронний ресурс] // PRE-TRIAL CHAMBER II. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: https://www.icc-cpi.int/CourtRecords/CR2016_02331.PDF.

19. Статут Міжнародного трибуналу по Руанді від 8 листопада 1994 року: [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_d65

20. League of Nations. Convention for the prevention and punishment of terrorism: [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.wdl.org/ru/item/11579/>

21. Заява Верховної Ради України від 25 лютого 2014 року № 790-VII «Про визнання Україною юрисдикції Міжнародного кримінального суду щодо скоєння злочинів проти людяності вищими посадовими особами держави, які призвели до особливо тяжких наслідків та масового вбивства українських громадян під час мирних акцій протестів у період з 21 листопада 2013 року по 22 лютого 2014 року» [Електронний ресурс]. – 2014. – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/790-18#Text>.

22. Заява Верховної Ради України № 145-VIII від 4 лютого 2015 року «Про визнання Україною юрисдикції Міжнародного кримінального суду щодо скоєння злочинів проти людяності та воєнних злочинів вищими посадовими особами Російської Федерації та керівниками терористичних організацій «ДНР» та «ЛНР», які призвели до особливо тяжких наслідків та масового вбивства українських громадян» [Електронний ресурс]. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/145-19#Text>.

23. Проект Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення гармонізації кримінального законодавства з положеннями міжнародного права» № 9438 від 20.12.2018 р. [Електронний ресурс]. – 2018. –

Режим доступу до ресурсу:
http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=65266.

24. Проект Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації норм міжнародного кримінального та гуманітарного права» № 2689 від 27.12.2019 р. [Електронний ресурс]. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=67804.

2. Монографії, статті, навчальні та практичні посібники

25. Defendants at large [Електронний ресурс] // International Criminal Court. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.icc-cpi.int/defendants?k=At%20large>.

26. Defending Human right world wide. Краткий обзор основных положений римского статута международного уголовного суда <https://www.hrw.org/legacy/russian/backgrounders/justice/review.html>
<https://www.hrw.org/legacy/russian/backgrounders/justice/review.html>

27. Global Rights Compliance, LLP. Розгляд справи у Міжнародному кримінальному суді [Електронний ресурс] / GRC. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <https://globalrightscpliance.files.wordpress.com/2016/05/ib17ua.pdf>.

28. Global Rights Compliance, LLP. Розгляд справи у Міжнародному кримінальному суді [Електронний ресурс] / GRC. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <https://globalrightscpliance.files.wordpress.com/2016/05/ib17ua.pdf>.

29. Global Rights Compliance, LLP. Що відбувається після процедури попереднього вивчення справи? [Електронний ресурс] / GRC. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: <https://globalrightscpliance.files.wordpress.com/2015/11/issue-brief-6-ukrfinal.pdf>

30. Judgment International Military Tribunal for the Far East: [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ibiblio.org/hyperwar/PTO/IMTFE/index.html>

31. Manuel Ventura Proprio motu investigation by the ICC Prosecutor [Електронний ресурс] / Manuel Ventura – Режим доступу до ресурсу:

<https://www.peaceandjusticeinitiative.org/implementation-resources/proprio-motu-investigation-by-the-icc-prosecutor>.

32. Ongwen Case The Prosecutor v. Dominic Ongwen ICC-02/04-01/15 [Электронный ресурс] // International Criminal Court – Режим доступа до ресурсу: <https://www.icc-cpi.int/uganda/ongwen>.

33. Preliminary examinations [Электронный ресурс] // International Criminal Court – Режим доступа до ресурсу: <https://www.icc-cpi.int/pages/pe.aspx>.

34. Report on Preliminary Examination Activities [Электронный ресурс] // Office of the Prosecutor. – 2015. – Режим доступа до ресурсу: <https://www.icc-cpi.int/Pages/item.aspx?name=otp-rep-pe-activities-2015>.

35. Report on Preliminary Examination Activities [Электронный ресурс] // Office of the Prosecutor. – 2016. – Режим доступа до ресурсу: <https://www.icc-cpi.int/Pages/item.aspx?name=161114-otp-rep-PE>.

36. Report on Preliminary Examination Activities [Электронный ресурс] // Office of the Prosecutor. – 2017. – Режим доступа до ресурсу: <https://www.icc-cpi.int/Pages/item.aspx?name=2017-otp-rep-PE-Ukraine>.

37. Report on Preliminary Examination Activities [Электронный ресурс] // Office of the Prosecutor. – 2018. – Режим доступа до ресурсу: <https://www.icc-cpi.int/Pages/item.aspx?name=2018-otp-rep-PE-Ukraine>.

38. Situation in Darfur, Sudan [Электронный ресурс] // International Criminal Court – Режим доступа до ресурсу: <https://www.icc-cpi.int/darfur>.

39. Situation in Georgia [Электронный ресурс] // International Criminal Court – Режим доступа до ресурсу: <https://www.icc-cpi.int/georgia>.

40. Situation in Libya [Электронный ресурс] // International Criminal Court – Режим доступа до ресурсу: <https://www.icc-cpi.int/libya>.

41. Situation in the Central African Republic [Электронный ресурс] // International Criminal Court – Режим доступа до ресурсу: <https://www.icc-cpi.int/car>.

42. Situation in the Democratic Republic of the Congo [Електронний ресурс] // International Criminal Court – Режим доступу до ресурсу: <https://www.icc-cpi.int/drc>.

43. Situation in the Islamic Republic of Afghanistan [Електронний ресурс] // International Criminal Court – Режим доступу до ресурсу: <https://www.icc-cpi.int/afghanistan>.

44. Situation in the Republic of Burundi [Електронний ресурс] // International Criminal Court – Режим доступу до ресурсу: <https://www.icc-cpi.int/burundi>.

45. Situation in the Republic of Kenya [Електронний ресурс] // International Criminal Court – Режим доступу до ресурсу: <https://www.icc-cpi.int/kenya>.

46. Situation in Uganda [Електронний ресурс] // International Criminal Court – Режим доступу до ресурсу: <https://www.icc-cpi.int/uganda>.

47. The ICTR in Brief: [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://unictr.irmct.org/en/tribunal>

48. Антонович М. М. Юрисдикція Міжнародного кримінального суду щодо злочину агресії [Електронний ресурс] / М. М. Антонович // НАУКОВІ ЗАПИСКИ НАУКМА. 2017. Том 193. Юридичні науки. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/12447/Antonovych_Yurysdyktsiia_Mizhnarodnoho.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

49. Базов О. В. Питання міжнародно-правового статусу Міжнародного кримінального суду [Електронний ресурс] / О. В. Базов // Публічне право № 3 (35). – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.publichnepravo.com.ua/files/35/pdf/pp-2019-35-06.pdf>.

50. Боднар Н. А. Проблема ратифікації Римського статуту Міжнародного кримінального суду в світлі європейського вибору України [Електронний ресурс] / Н. А. Боднар // Журнал європейського та порівняльного права. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <http://journals.iir.kiev.ua/index.php/pravo/article/download/3479/3149>.

51. Важна К. А. Проблеми визначення поняття міжнародного злочину агресії у сучасному міжнародному праві [Електронний ресурс] / К. А. Важна // Молодий вчений. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2016/4/172.pdf>.

52. Васильев А. Н. О скором суде и наказании виновников агрессии (К итогам Токийского процесса) / А. Н. Васильев // Советское государство и право. – М., 1949. – № 3 (март). – С. 40-49.

53. Волинець Р. До питання ратифікації Римського Статуту Міжнародного кримінального суду [Електронний ресурс] / Р. Волинець // Підприємництво, господарництво і право. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <http://pgr-journal.kiev.ua/archive/2019/12/54.pdf>.

54. Геноцид [Електронний ресурс]. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://termin.in.ua/henotsyd/>.

55. Головченко В. І. Трагедії геноциду в постбіполярному світі й проблема відповідальності за них [Електронний ресурс] / В. І. Головченко. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/article/download/3071/2759.

56. Горшенин К.П. Нюрнбергский процесс, сборник материалов/ К.П. Горшенин: [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://history.wikireading.ru/157009>

57. Дремина-Волок Н. В. Международный уголовный суд: специфика и противоречия юрисдикционного режима [Електронний ресурс] / Н. В. Дремина-Волок // «Актуальные проблемы экономики и права». – 2007. – Режим доступу до ресурсу: <https://cyberleninka.ru/article/n/mezhdunarodnyy-ugolovnyy-sud-spetsifika-i-protivorechiya-yurisdiktsionnogo-rezhima/viewer>

58. З архіву: 11 шибениць для друзів Гітлера та голод «по-хрущовськи» (1946-1947): [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2435360-z-arhivu-11-sibenich-dla-druziv-gitlera-ta-golod-pohrusovski-1946-1947.html>

59. Задоя К. П. Співробітництво між Україною та Міжнародним кримінальним судом під загрозою [Електронний ресурс] / К. П. Задоя // Вісник кримінального судочинства • № 2/2018. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: https://vkslaw.knu.ua/images/verstka/2_2018_Zadoy.pdf.

60. Исторический обзор. Международный уголовный суд: [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.un.org/ru/law/icc/overview.shtml>

61. Катасонова Е. Н. Токийский Нюрнберг/ Е. Н. Катасонова: [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://mil.ru/winner_may/history/more.htm?id=12101798@cmsArticle

62. Каюмова А. Р. Механизм позитивной комплементарности в современной практике Международного уголовного суда [Електронний ресурс] / А. Р. Каюмова // Вестник Волжского университета имени В. Н. Татищева. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <https://cyberleninka.ru/article/n/mehanizm-pozitivnoy-komplementarnosti-v-sovremennoy-praktike-mezhdunarodnogo-ugolovnogogo-suda/viewer>.

63. Кравчук М. Ю. Проблеми імплементації міжнародних норм, що регулюють неміжнародні збройні конфлікти в окремих країнах [Електронний ресурс] / М. Ю. Кравчук – Режим доступу до ресурсу: <http://dspace.tneu.edu.ua/bitstream/316497/21254/1/92-95.pdf>.

64. Крувельє Т. Rwanda: the most judged genocide in history/Т. Крувальє, Е. Руджіріріза: [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.mediaport.ua/ruanda-naybilsh-sudimiy-genocid-v-istoriyi>

65. Кучер О. Б. Україна та Міжнародний кримінальний суд: еволюція та розвиток взаємовідносин [Електронний ресурс] / О. Б. Кучер // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2014. – Режим доступу до ресурсу: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/7362/1/%D0%A3%D0%9A%D0%A0%D0%90%D0%87%D0%9D%D0%90%20%D0%A2%D0%90%20%D0%9C%D0%86%D0%96%D0%9D%D0%90%D0%A0%D0%9E%D0%94%D0%9D%D0%98%D>

0%99%20%D0%9A%D0%A0%D0%98%D0%9C%D0%86%D0%9D%D0%90%D0%9B%D0%AC%D0%9D%D0%98%D0%99%20%D0%A1%D0%A3%D0%94.pdf.

66. Лукашова С. Римський статут і перехідне правосуддя. [Електронний ресурс] / С. Лукашова // Українська правда. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.pravda.com.ua/articles/2019/09/2/7224129/>.

67. Маслов В.П. Суровое предостережение любителям военных авантюр (Об уроках Краснодарского, Нюрнбергского и Токийского процессов) / В.П. Маслов, Н.Ф. Чистяков // Советское государство и право. – М., 1985. – № 4 (апрель). – С. 62-70.

68. Нюрнбергський та Токійський військові трибунали: [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://lektsii.org/10-67911.html>

69. Особливості формування Токійського трибуналу [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://mybiblioteka.su/2-63267.html>

70. Отчет о действиях по предварительному изучению ситуаций в 2019 году (Украина) [Електронний ресурс] // Office of the Prosecutor. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.icc-cpi.int/Pages/item.aspx?name=2019-PE-Report-UKR>.

71. Официальные отчеты конференции по обзору Римского статута Международного уголовного суда Кампала, 31 мая – 11 июня 2010 года – С. 21. - [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://asp.icc-cpi.int/iccdocs/asp_docs/ASP9/OR/RC-11-RUS.pdf

72. Пашковський М. І. Уроки Нюрнберзького процесу/ М.І. Пашковський: [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.pravnuk.info/2013-12-27-15-15-31/834-uroki-nyurnberzskogo-procesu.html>

73. Пекар П. В. Розвиток поняття злочинів агресії в міжнародному праві [Електронний ресурс] / П. В. Пекар, С. В. Клименко // Європейські перспективи № 3. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/evpe_2018_3_24.pdf.

74. Перепьолкін С. М. Юрисдикція Міжнародного кримінального суду та її визнання Україн [Електронний ресурс] / С. М. Перепьолкін // Вісник

Південного регіонального центру Національної академії правових наук України № 10. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/vprc_2017_10_35.pdf.

75. Пилипенко П. Д. Проблеми ратифікації Римського статуту: реальні й надумані [Електронний ресурс] / П. Д. Пилипенко. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <https://blog.liga.net/user/vpilipenko/article/20839>.

76. Пилипчук Р. В. Комбатанти [Електронний ресурс] / Р. В. Пилипчук. – 2014. – Режим доступу до ресурсу: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=3196.

77. Правила процедури и доказывания [Електронний ресурс] // Международный уголовный суд. – 2002. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.refworld.org.ru/publisher,ICC,,,53a1a3754,0.html>.

78. Пустогаров В.В. Нюрнбергский процесс и развитие международного права/ В. В. Пустогаров: [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://naukaprava.ru/catalog/435/840/56195/61229?view=1>

79. Пушкарук Н. Фінальний вердикт в Гаазі та самогубство генерала/ Н. Пушкарук: [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://day.kyiv.ua/uk/article/den-planety/finalnyy-verdykt-v-gaazi-ta-samogubstvo-generalala>

80. Рибалко Т. Ф. Правові проблеми ратифікації Римського статуту в Україні [Електронний ресурс] / Т. Ф. Рибалко // «Young Scientist» • № 12 (52). – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2017/12/70.pdf>.

81. Рибалко Т. Ф. Правові проблеми ратифікації Римського статуту в Україні [Електронний ресурс] / Т. Ф. Рибалко // «Young Scientist» • № 12 (52). – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2017/12/70.pdf>.

82. Розенблит С.Я. Токийский международный процесс / С.Я. Розенблит // Советское государство и право. – М., 1947. – № 3. – С. 33-46.

83. Руденко Р. А. Нюрнбергский процесс над главными немецкими военными преступниками: Сборник материалов в семи томах. Том I: Подготовка суда. Открытие процесса. Вступительные речи главных обвинителей. Заговор/ Р. А.

Руденко: [Електронний ресурс] – Режим доступу:
<https://naukaprava.ru/catalog/435/840/33133?view=1>

84. Сірант М. Міжнародний кримінальний суд як головний орган із протидії агресії [Електронний ресурс] / М. Сірант. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <http://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2019/aug/17963/31.pdf>.

85. Славко А. С. Окремі питання юрисдикції Міжнародного кримінального суду [Електронний ресурс] / А. С. Славко. – 2014. – Режим доступу до ресурсу: https://www.researchgate.net/publication/273040973_Jurisdiction_of_the_International_Criminal_Court.

86. Стельмах М. Маніпуляція фактами: чи насправді ратифікація Римського статуту є великою проблемою? [Електронний ресурс] / М. Стельмах // Юридична газета №48 (702). – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/inshе/manipulyaciya-faktami-chi-naspravdi-ratifikaciya-rimskogo-statutu-e-velikoyu-problemoyu.html>.

87. Шишков С. А. Нюрнбергский процесс: осуждение агрессии как тягчайшего преступления против человечества/ С. А. Шишков: [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://naukaprava.ru/catalog/435/840/56370/63255?view=1>

88. Юртаєва К. В. Чи готова нарешті Україна ратифікувати Римський статут Міжнародного кримінального суду? [Електронний ресурс] / К. В. Юртаєва // Держава і злочинність. Нові виклики в епоху постмодерну. Харків. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <http://univd.edu.ua/science-issue/issue/4428>.

89. Яспер К. Міфи та страхи довкола Римського статуту [Електронний ресурс] / К. Яспер // Українська правда. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.pravda.com.ua/columns/2019/09/11/7225935/>.

3. Дисертації та автореферати

90. Аносова Ю. В. Юрисдикція міжнародних судових органів щодо злочину геноциду : дис. канд. юр. наук : 12.00.11 – міжн / Аносова Юлія Вікторівна – Київ, 2018. – 270 с.

91. Дрьоміна Н. В. Юрисдикція міжнародних кримінальних судів і трибуналів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юр. наук : спец. 12.00.11 "міжнародне право" / Дрьоміна Наталія Вікторівна – Київ, 2006. – 13 с.

92. Яворський Я. Т. Правовий статус Прокурора Міжнародного кримінального суду : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юр. наук : спец. 12.00.11 «міжнародне право» / Яворський Ярослав Теодейович – Київ, 2018.